พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

และ

เทศนาเสือป่ากัณฑ์ที่ ๑, ๒, ๕, ๘ และ ๑๒

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖

พิมพ์แจกเป็นการสนองพระคุณ

นื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางเพื่อง เหมะจุฑา

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี

วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๐

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

และ

เทศนาเสือป่ากัณฑ์ที่ ๑, ๒, ๕, ๘ และ ๑๒

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖

พิมพ์แจกเป็นการสนองพระคุณ
เนื่องในงานฌาปนกิจศพ

นางเพื่อง เหมะจุฑา

ณ เมรุวัดประยุรวงศาวาส ธนบุรี
วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๐

นางเพื่อง เหมะจุฑา

ชาตะ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๕

มรณะ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙

คำอุทิศ

ในการฌาปนกิจศพคุณแม่ นอกจากจะได้ทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านตามประเพณีนิยมและเป็นการแสดงกตัญญูกตเวทีที่บุตรหลานจะพึงปฏิบัติ เพื่อสนองพระคุณท่านผู้เป็นบุพการีเป็นครั้งสุดท้ายนี้ ได้คิดว่าควรจะพิมพ์หนังสือที่ว่าด้วยเรื่องธรรมะ เพื่อแจกจ่ายเป็นมิตรพลีและธรรมบรรณาการแก่ท่านผู้มีพระคุณ และญาติมิตรผู้มีไมตรีจิตกรุณาให้เกียรติไปในงานศพนี้ และทั้งจะได้เป็นกุศลตอบแทนพระคุณคุณแม่ผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วย

ทั้งนี้ เพราะคุณแม่เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น ท่านเป็นผู้ที่เลื่อมใสและปฏิบัติตนในธรรมะของ พระพุทธศาสนาตลอดมาจนจวบสิ้นชีวิตของท่าน อาทิ รักษาอุโบสถและฟังพระธรรมเทศนาในกาลเข้าพรรษาทุกวันพระ เว้นแต่เวลาป่วยไข้ ถวายอาหารบิณฑบาตแด่พระสงฆ์ที่วัดไผ่ล้อม ตำบลคลองลาด อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี อันเป็นวัดใกล้บ้านทุกวันเป็นนิจศีลต่อกันเป็นเวลากว่า ๔๐ ปี ท่านไม่เคยปฏิเสธในฎีกาบอกบุญ จะเป็นการ

ปฏิสังขรวัดวาอารามหรือการกุศลอย่างอื่น ไม่ว่าจะเป็นฎีกาของวัดใด ๆ ท่านต้องร่วมบริจาค เพื่อการกุศลมาก น้อยตามศรัทธาทุกรายไม่มีเว้น ท่านได้ทอดผ้าพระกฐินที่วัดไผ่ล้อมและทอดผ้าป่าอีกหลายวัด โดยเฉพาะในการทอดกฐินหากมีญาติมิตรผู้ใดบอกบุญมาให้ทราบแล้ว แม้จะต้องเดินทางไกลค้างวันค้างคืนท่านต้องพยายามไปร่วมการกุศลด้วยตนเองทุกราย ท่านได้ปฏิบัติเช่นนี้มาเป็นเวลานานจนกระทั่งเมื่อท่านชรามากขึ้นไปไหนไม่ได้จึงได้งด เพียงแต่บริจาคทรัพย์ร่วมการกุศลด้วย ในการบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุนั้น ท่านได้ออกทุนทรัพย์ช่วยเหลือผู้มีศรัทธาที่ใคร่จะบวชแต่ไม่มีทุนรอนพอจะทำได้ ด้วยตนเองให้ได้บวชสำเร็จเป็นพระภิกษุหลายรูป ทั้งในเวลาบวชยังรับอุปการะถวายอาหารบิณฑบาตจนตลอดพรรษา นอกจากนี้ในเวลาที่ท่านไปรับการรักษาพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช อันเป็นการเจ็บป่วยครั้งสุดท้ายของท่านนั้น ท่านยังได้มีโอกาสบริจาคเงินจำนวน หนึ่งสมทบทุน ในการ สร้างตึกสำหรับพระ ภิกษุสงฆ์อาพาธซึ่งจะได้สร้างขึ้นในโรงพยาบาลประจำ จังหวัดราชบุรีของกรมการแพทย์ด้วย

หนังสือที่เกี่ยวกับธรรมะที่ประสงค์จะจัดพิมพ์ขึ้นนี้ เห็นว่าเรื่อง "พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร" และเทศนาเสือป่ากัณฑ์ที่ ๑, ๒, ๕, ๘ และ ๑๒ อันเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ เป็นหนังสือมีค่ายิ่ง เพราะพระราชนิพนธ์เหล่านั้น ได้พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้อย่างวิเศษอ่านเข้าใจได้ง่ายช่วยให้ผู้อ่านได้มีความเข้าใจดีโดยแจ่มแจ้ง เป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

หากหนังสือเล่มนี้ได้ก่อให้เกิดประโยชน์อันเป็นกุศลผลบุญขึ้นแล้ว บุตรและหลานขออุทิศส่วนกุศลนั้นบูชาพระคุณแด่คุณแม่เพื่อง เหมะจุฑา ผู้เป็นบุพการีที่เคารพยิ่ง เมื่อท่านได้รับทราบและอนุโมทนาในส่วนกุศลนี้ด้วยญาณวิถีใด ๆ ก็ดี ขออิทธิผลสุขสมบัติจงเกิดแก่ท่านโดยบริบูรณ์ ตามความปรารถนาในสัมปรายภพทุกประการ

บรรดาบุตรหลานผู้เป็นเจ้าภาพขอน้อมเคารพในพระคุณของท่านผู้มีเมตตาจิตที่ได้ช่วยเหลือและให้เกียรติมาในงานศพครั้งนี้ทุกท่านโดยทั่วกัน

๑ เมษายน ๒๕๐๐

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ?

คำนำ

พระราชนิพนธ์

เมื่องานเฉลิมพระชนม์พรรษาของข้าพเจ้าในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์กาพย์มงคลสูตร์ ขึ้นเป็นหนังสือสำหรับข้าพเจ้าให้เป็นของตอบแทนแก่ญาติมิตรบางคนที่ได้ให้ของแก่ข้าพเจ้าในงานเช่นนั้นที่เคยมา กับแจกอันโตชนและบริวารที่ได้รับใช้ข้าพเจ้า ผู้ที่ได้รับแจกหนังสือมงคลสูตร์นั้นไปแล้วได้แสดงความพอใจ และกล่าวว่าใคร่จะให้มีหนังสืออันเป็นธรรมบรรยายแจกใน พ.ศ. ๒๔๖๗ นี้อีก ข้าพเจ้าจึงได้คิดเลือกเฟ้นอยู่ว่าจะแต่งอะไรดี พะเอินในต้นปีนี้ได้มีอันโตชนของข้าพเจ้าตั้งปุจฉาขึ้นว่า "พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร?" ผู้ที่ถามข้อนี้มิใช่ว่าจะเป็นผู้ที่มิได้เคยศึกษาในทางพระศาสนาเสียเลยทีเดียวก็หามิได้ แต่หากหนังสือเรียนต่าง ๆ ที่ได้ถึงมือและได้อ่าน มักเป็นหนังสือที่แต่งโดยสำนวนโวหารอันผิดกับผู้ถามได้เคยใช้หรือเคยฟังอยู่โดยปกติ จึงทำให้เข้าใจไม่แจ่มแจ้ง

ข้อนี้เองทำให้ข้าพเจ้าเกิดนึกขึ้นว่าน่าจะมีคนอีกเป็นอันมาก ที่มีความศึกษาดีแล้ว และมีใจศรัทธาอยู่แล้วในพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้รับคำอธิบายอย่างง่าย ๆ พอที่จะให้เข้าใจซึมทราบในธรรมอันเป็นหลักของพระพุทธศาสนา จึงคล้ายผู้ที่เดินคลำอยู่ในที่มืด ถึงแม้รู้แล้วว่าแสงสว่างมีอยู่ข้างหน้าก็ยังไม่สามารถที่จะเดินไปให้ถึงแสงสว่างอันปรารถนานั้นได้ เพราะขาดคนนำทาง

หลายปีมาแล้วข้าพเจ้าได้เคยพยายามกระทำตนเป็นประดุจผู้ถือประทีปส่องหนทางให้ญาติและมิตรสหายมีโอกาสเดินไปสู่แสงสว่างอันเขาทั้งหลายแสวงอยู่ อนุศาสนีชุดนั้นข้าพเจ้าได้ขนานนามไว้ว่า "เทศนาเสือป่า" ซึ่งได้พิมพ์จำหน่ายแพร่หลายมากแล้ว และข้าพเจ้ายินดีที่ได้ทราบว่าหนังสือนั้นได้ทำให้คนเข้าใจแจ่มแจ้งและเอาใจใส่ในทางพระศาสนายิ่งขึ้น ผู้ที่อ่าน "เทศนาเสือป่า" นั้นแล้ว คงจะจำได้อยู่ว่ากัณฑ์สุดท้ายข้าพเจ้าได้กล่าวถึงจตุรารียสัจโดยย่อ และได้กล่าวไว้ข้างท้ายว่า ถ้ามีเวลาก็จะได้อธิบายในเรื่องนั้นโดยพิสดารขึ้นอีก ที่ข้าพเจ้าไม่ได้อธิบายต่ออีกนั้น เพราะได้มีเหตุการณ์บางอย่าง อันไม่จำ

จะกล่าวถึงในที่นี้ บังคับให้ข้าพเจ้าต้องระงับการแสดงเทศนาแก่เสือป่าตามที่คิดไว้ แล้วต่อมาก็เลยไร้โอกาสที่จะแสดงอีก

มาถึงกาลบัดนี้ความจำเป็นที่บังคับให้ข้าพเจ้าต้องระงับการแสดงเรื่องพระศาสนาก็ได้สิ้นไปแล้ว แลอาศัยเหตุที่ได้มีผู้ตั้งปุจฉาขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ข้าพเจ้าจึงได้จัดเรียงหนังสือนี้ขึ้น ข้าพเจ้าขอกล่าวแก่ท่านผู้เป็นนักธรรมและเป็นผู้ศึกษาในทางพระศาสนาว่า ข้อความที่ข้าพเจ้าเขียนในหนังสือนี้เป็นอัตตโนมัติของข้าพเจ้าโดยมาก ฉะนั้นถ้าหากว่าท่านพบข้อความใด ๆ ที่ไม่ตรงกับความเห็นของท่าน ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเมตตาคุณ กรุณาคุณ และขันติคุณจงโปรดให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาน้อย

อนึ่งหนังสือนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วว่าตั้งใจเรียงขึ้นเป็นญาติพลีและมิตรพลี ฉะนั้นขอญาติมิตรผู้รับหนังสือนี้ไปแล้วจงตั้งใจรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัยแล้วและกระทำสักการบูชาอย่างสูงสุดด้วยเถิด

ในที่สุดข้าพเจ้าขออำนวยพรแก่ท่านทั้งหลายผู้มีจิตไมตรีต่อข้าพเจ้าผู้มุ่งดีต่อท่าน

"สกฺกตฺวา พุทฺธรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ"
"หิตํ เทวมนุสฺสานํ พุทฺธเตเชน โสตฺถินา"
"นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ทุกฺขา วูปสเมนฺตุเต"

๏ ด้วยเดชะกระทำคา- รวะพุทธะรัตน์อัน
เป็นโอสะถานั้น- ยะอุดมประเสริฐศรี
๏ เกื้อกูลกะเทวา และมนุษยชาตรี
ขอปวงอุบัทว์มี ทุยะจงพินาศหาย
๏ ทั้งทุกขะโศกสรร- พะสงบประดุจหมาย
ด้วยเดชขจรจาย ณ พระพุทธองค์นั้น ฯ

"สกฺกตฺวา ธมฺมรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ"
"ปริฬาหูปสมนํ ธมฺมเตเชน โสตฺถินา"
"นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ ภยา วูปสเมนฺตุเต"

๏ ด้วยเดชะกระทำคา- รวะธรรมะรัตน์อัน
เป็นโอสะถานั้น- ยะอุดมประเสริฐคุณ

๏ อันช่วยระงับจิต- ตะกระวนกระวายวุ่น
ขอปวงอุบัทว์จน ทุยะจงพินาศหาย
๏ ทั้งภัยพิบัติสรร- พะสงบประดุจหมาย
ด้วยเดชขจรจาย ณ พระธรรมะเลิศนั้น ฯ

"สกฺกตฺวา สงฺฆรตนํ โอสถํ อุตฺตมํ วรํ"
"อาหุเนยฺยํ ปาหุเนยฺยํ สงฺฆเตเชน โสตฺถินา"
"นสฺสนฺตุปทฺทวา สพฺเพ โรคา วูปสเมนฺตุ เต ฯ"

๏ ด้วยเหตุกระทำคา- รวะสงฆะรัตน์อัน
เป็นโอสถานั้น- ยะอุดมประเสริฐพร
๏ อันควรจะบูชา- ประดุจคมประณมกร
ขอปวงอุบัทวบร ทุยะจงพินาศหาย
๏ ทั้งโรคะพาธสรร- พะสงบประดุจหมาย
ด้วยเดชขจรจาย ณ พระสงฆะหมู่นั้น ฯ

(พระปรมาภิไธย) ราม วชิราวุธ ป.ร.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร

ข้อความบั้นต้น

"พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ?"

คำตอบปัญหาข้อนี้ ถ้าแลดูเผิน ๆ ก็อาจเห็นว่าจะไม่ยากนัก แต่มีคนสักกี่คนนอกจากที่เป็นพุทธศาสนะบัณฑิตแท้จริง จะตอบได้โดยทันควัน ? เข้าใจว่าคงจะมีน้อยทีเดียวผู้ที่เคยบวชเรียนแล้ว และยังจำศัพท์แสงอะไรได้อยู่บ้าง คงตอบว่า "บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ" ซึ่งสำหรับผู้ที่ไม่เคยเรียนและไม่รู้ศัพท์ก็เท่ากับไม่ได้รับตอบอะไรเลย ถ้าจะตอบเสียว่า "คือท่านปราบพญามารได้" ดังนี้, ยังจะเข้าทีกว่า เพราะถึงจะไม่ให้ผลอย่างอื่นก็ยังพอทำให้ผู้ฟังนึกเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้ที่อัศจรรย์ผิดกว่าคนทั้งหลาย, น่านับถือ, การตอบโดยใช้ศัพท์ที่ผู้ฟังไม่เข้าใจอาจให้ผลร้ายได้อยู่ คือประการ ๑ ผู้ที่ไม่กระตือรือล้นใฝ่ใจในความรู้จริง ๆ เมื่อได้รับคำตอบอันไม่เข้าใจเช่นนั้นอาจจะนึกเสียว่า ถึงหากจะซักต่อไปก็คงได้รับ

คำอธิบายอันเต็มไปด้วยภาษาที่ไม่เข้าใจอีก นักระอาเบื่อหน่าย เลยระงับเสียไม่ถามต่อไป อีกประการ ๑ ผู้ที่ฟังอาจจะเป็นคน ชนิดที่เรียกว่า "คมในฝัก" คือถึงแม้จะไม่เข้าใจอะไรแสร้ง ทำเป็นเข้าใจ เพราะเกรงว่าจะถูกเขานินทาว่ารู้ตื้น ฉะนั้นเป็น อันไม่ขอคำอธิบายต่อ ก็คงไม่รู้อยู่อย่างเดิมนั้นเอง นอกจาก นี้ยังอาจจะมีบุคคลอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งคิดเห็นไปว่าการที่ผู้ตอบต้อง ตอบยกศัพท์มาเช่นนั้น เป็นเพราะผู้ตอบเองก็ไม่เข้าใจคำแปล แห่งศัพท์นั้น ๆ เป็นแต่ได้เคยรู้ก็จำขึ้นใจไว้อย่างนั้นเอง แล้ว ก็อาจจะเลยเกิดความดูแคลนและไม่เชื่อถือความรู้ของผู้ตอบ ซึ่งเป็นผลร้ายแก่กันทั้งสองฝ่าย ข้าพเจ้ามาร่ำพึงแล้วและเห็น เช่นข้างบนนี้ จึงได้ตกลงใจว่าจะพยายามตอบปัจฉาข้างบนนี้ด้วย ภาษาอันใคร ๆ ก็อาจจะเข้าใจได้ ถ้าเป็นผู้ที่ได้ศึกษาในทาง วิชาสามัญแล้ว และเป็นผู้ที่ใฝ่ใจใคร่จะรู้ในทางพระพุทธศาสนา ท่านผู้ที่เป็นนักเทศน์หรือผู้ที่เคยฟังเทศน์มามาก ๆ แล้ว เมื่อมา พบสำนวนโวหารที่ข้าพเจ้าใช้ในหนังสือนี้ผิดแผกไปจากสำนวน หนังสือเทศน์ ก็ขอได้โปรดกำหนดไว้ว่าข้าพเจ้าเป็นเพียงคฤหัสถ์ และแต่งหนังสือนี้สำหรับคนธรรมดาอ่านเท่านั้น

ก็ถ้าแม้ว่า ข้าพเจ้าจะต้องตอบ ปุจฉานั้นโดย ย่อจะตอบว่ากระไรเล่า ? ข้าพเจ้าคงตอบว่า

"พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ เล็งเห็น ความ จริง อันประเสริฐสี่ประการ ซึ่งเรียกว่าจัตุราริยสัจ"

นี่คงเป็นคำตอบที่สั้นที่สุดที่ข้าพเจ้านึกออก และซึ่งเห็นว่าเป็นอันสรุปหัวข้อดีกว่าอย่างอื่น ข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ดีว่าคำตอบเท่านี้ยังไม่แจ่มแจ้งพอที่จะทำให้ผู้ถามเข้าใจได้ตลอดเลยแต่อย่างน้อยข้าพเจ้าก็พอหวังได้ว่า คำตอบเช่นนั้นจะช่วยทำให้ผู้ที่อยากรู้จริงยังเกิดความปรารถนาในความรู้ให้ยิ่งขึ้นอีก แล้วและพยายามเสาะแสวงหาความรู้ นั้นๆ ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะมิได้มีเวลาอธิบายให้แก่ผู้ศึกษานั้นเอง ผู้ที่ใคร่รู้ ก็อาจไปค้นพบได้ในหนังสือยทเรียนธรรมะเล่มใดเล่มหนึ่งว่า "จัตุราริยสัจ" นั้นคืออะไรบ้าง แล้วก็คงจะได้ยังเกิดความรู้ ส่วนมากหรือน้อยตามแต่ความฉลาดไหวพริบของผู้คนนั้นเอง แต่ผู้ที่ใคร่วิชาเช่นนั้นอาจจะไม่รู้ ว่าจะแสวงหาความรู้ ที่ต้องการนั้น ณ แห่งใด อาจจะต้องเที่ยวเสาะแสวงหาเสียเวลาอยู่บ้างก็เป็นได้ เพื่อความ

สะดวกแก่ผู้ใคร่ความรู้ แต่ยังมิรู้ เขาะแสที่จะค้น ข้าพเจ้าขอเก็บข้อความนั้น ๆ มาแสดงไว้ในที่นี้ ด้วยภาษาง่าย ๆ

ก่อนที่จะกล่าวถึงธรรม อันประเสริฐที่พระพุทธเจ้า ของเราได้ตรัสรู้ นั้น ควรคำนึงดูก่อนว่าเหตุใดพระองค์จึงได้ตรัสรู้เช่นนั้น ถ้าถามคนสมัยโบราณก็คงจะตอบไปในทางปาฏิหารทั้งนั้น คือว่าพระองค์เป็นบุรุษที่อัศจรรย์ที่สุดในโลก ได้ทรงรับเทวดาอัญเชิญให้เสด็จลงมาเสวยพระชาติครั้งสุดท้าย ในถิ่นมนุษย์ ก็เสด็จมาปฏิสนธิในพระครรภ์ แห่งพระนางสิริมหามายาผู้เป็นพระอัครมเหษีของพระเจ้าสุทโธทนะศากยราช ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พอประสูติจากพระครรภ์พระมารดา ก็ทรงพระดำเนินโดยลำพังได้ ๗ ก้าว ทำให้เป็นที่พิศวงแก่เทวดาและมนุษย์ที่ชุมนุมอยู่ในสวนลุมพินีอันเป็นที่ประสูติ แม้แต่เมื่อยังทรงพระเยาว์ยังมิได้ทรงศึกษาศิลปศาสตร์เลย ก็ได้ทรงแสดงพระปรีชาสามารถยิ่งกว่าผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์เมื่อเสด็จออกบรรพชา ทรงม้าไปจากกรุงกบิลพัสดุ์ ก็มีเทวดาช้อนตีนม้าทั้ง ๔ ข้าง มีพระอินทร์และพระพรหมมากั้นฉัตร และถือไตรครองและบาตรโดยเสด็จ เมื่อจะตรัสรู้ พญามารได้ยกทัพใหญ่ไปผจญ นางพระธรณี

ก็ขึ้นมาบีดน้ำไหลจากผม ทำให้พญามารต้องพ่ายแพ้เรื่องปฏิหารต่าง ๆ เช่นที่ได้เคยยกย่องมากล่าวไว้เป็นตัวอย่างข้างบนนี้ ยังมีอีกมากมายเหลือที่จะกำหนดจดจำ คนโบราณเมื่อได้ฟังเล่าถึงปาฏิหารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าก็ยังเกิดความเลื่อมใสในพระองค์แล้วไม่พักคำนึงต่อไปถึงข้อมหัศจรรย์อันใหญ่ยิ่งกว่าปาฏิหารทั้งปวงที่ก็วิได ๆ จะสามารถประดิษฐ์ขึ้นได้ กล่าวคือความจริงในพระประพฤติการของพระพุทธเจ้า ฝ่ายบุคคลสมัยใหม่ก็มักเป็นไปเสียตรงกันข้ามทีเดียว คือบรรดาปาฏิหารทั้งหลายทั้งปวงจัดว่าเป็นของเหลวไหล ไม่ควรเชื่อถือเลย แต่ก็หาได้มีสิ่งใดเข้าแทนที่ปาฏิหารที่ยกออกเป็นของไม่ควรเชื่อเสียแล้วนั้นไม่ จึงตกลงเป็นอันลอยคว้าง และเลยชวน ๆ จะไม่เชื่อในความอัศจรรย์ของพระพุทธเจ้าเสียด้วยซ้ำ ที่แท้ถึงแม้ว่าจะตัดปาฏิหารอย่างที่คนโบราณชอบกล่าวถึงนั้นออกเสียแล้วพระพุทธเจ้าของเราก็ยังเป็นบุคคลที่เป็นมหัศจรรย์ที่สุดในโลกอยู่นั่นเอง

ในที่นี้ไม่ใช่ที่จะควรแสดงถึงพุทธประวัติโดยพิสดาร ฉะนั้นข้าพเจ้าของดเสียไม่กล่าวถึงนอกจากที่จำเป็นสำหรับ

อธิบายกิจการบางอย่างเท่านั้น ที่ข้าพเจ้ากล่าวว่าพระพุทธเจ้าของเราเป็นบุคคลที่มหัศจรรย์นั้น เพราะเหตุว่าโดยพระชาติได้ทรงเป็นพระขัตติยะ คือชาตินักรบและความศึกษาอบรมก็เป็นไปในทางยุทธศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์หรือกล่าวโดยย่อเตรียมพระองค์ไว้เป็นผู้ครอบครองแผ่นดินสนองพระองค์พระราชบิดา อีกประการ ๑ อาศัยเหตุที่ได้มีผู้รอบรู้ในทางดูลักษณะของคนทำนายไว้แล้วว่า ถ้าทรงครองฆราวาสวิสัยอยู่ก็จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชาธิราช หรือถ้าเสด็จออกบรรพชาก็จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระราชบิดาจึงได้ทรงจัดให้ได้ทรงอภิเษกสมรสตั้งแต่เมื่อมีพระชนมายุเพียง ๑๖ พรรษา อีกทั้งได้จัดสร้างปราสาทที่ประทับไว้อย่างวิจิตรบริบูรณ์ด้วยศฤงคารบริวารยศ มีคณะนารีปฏิบัติแวดล้อมอยู่เสมอ เสวยโลกียกามบริโภคทั้งกลางวันกลางคืน แต่ถึงกระนั้นพระองค์ยังทรงกระทำพระหฤทัยสละสิ่งที่ทำให้เพลิดเพลินทุกสถาน, ออกไปบรรพชาเพื่อทรงแสวงหาโลกุตตรสุข, อันทรงทราบแน่ในพระหฤทัยว่าเป็นของประณีตกว่าโลกียสุข จริงอยู่ผู้ที่สละฆราวาสวิสัยออกไปบรรพชาก็มีอยู่มาก. ทั้งในกาล

โน้นและกาลหลัง ๆ ต่อมา แต่จะมีผู้ใดเปรียบด้วยพระพุทธเจ้าของเราหาได้ไม่, เพราะการที่พระองค์เสด็จออกผนวชมิได้มีผู้ใดหรือสิ่งใดบังคับเช่นคนอื่น ๆ โดยมาก ผู้ที่บวชโดยมากมักเป็นเพราะมีบุคคลที่เคารพนับถือและมีบุญคุณ, เช่นบิดามารดาเป็นต้น บังคับหรือแสดงความปรารถนาให้บวชอย่าง ๑ เพราะการดำรงอยู่ในฆราวาสวิสัยไม่ได้รับความสุขสำราญเพียงพอ, บังเกิดความคับใจ จึงออกไปบวชเสียนั้นอย่าง ๑ หรืออีกอย่าง ๑ ซึ่งอาจมีได้เหมือนกันคือ ได้ยินได้ฟังผู้อื่นกล่าวสรรเสริญความเป็นสุขสำราญแห่งการบวชจึงบังเกิดความอยากบวชขึ้นมาบ้าง ตามวิสัยของผู้ที่มีอายุน้อยที่อยากลองอะไรแปลก ๆ พระพุทธเจ้าของเรามิได้ตกอยู่ใน ๓ จำพวกนี้เลย เพราะประการที่ ๑ พระราชบิดามิได้ทรงมีความปรารถนาเลยที่จะให้ทรงผนวช ประการที่ ๒ พระองค์ไม่น่าจะต้องมีข้อใดที่ทำให้ทรงเบื่อหน่ายในการที่อยู่เป็นคฤหัสถ์ ประการที่ ๓ ไม่ได้มีผู้ชักชวนให้ทรงเห็นควรลองออกไปทรงผนวช และพระชนมายุของพระองค์มีถึง ๒๙ พรรษาแล้วเมื่อเสด็จออกทรงผนวช

แต่เราจะควรเชื่อหรือไม่ว่า พระพุทธเจ้าไม่เคยทรงทราบเลยถึงความแก่ เจ็บและตาย อันเป็นกฎแห่งธรรมดา? ข้าพเจ้า

เห็นว่าค่อนข้างไม่น่าเชื่อเช่นนั้น และไม่น่าเชื่อว่าพระเจ้าสุทโธทนะหรือใคร ๆ จะนึกได้ว่า จะสามารถปิดมิให้ทรงทราบกฎแห่งธรรมดานั้น ๆ ถ้าหากจะเป็นก็คงจะเพียงแต่ระวังมิให้กระทบพระเนตรเข้าโดยมิทันรู้พระองค์ และอาจหวังอยู่ด้วยว่าถึงแม้จะทรงทราบก็จะไม่สู้ทรงเอาพระหฤทัยใส่นัก โดยเหตุที่จะทรงมัวเพลิดเพลินอยู่ในสุขแห่งกามบริโภค ฝ่ายพระพุทธเจ้าของเราทรงมีพระนิสัยใฝ่ในทางศึกษาและเป็นแน่นอนคงได้ทรงศึกษามากด้วย ดังมีพยานปรากฏอยู่ในที่ต่าง ๆ ว่า ในทางธรรมตามที่สอนกันโดยไสยศาสตร์ (คือศาสนาพราหมณ์) นั้นพระองค์ทรงทราบมากพอที่จะทรงโต้เถียงกับพราหมณ์ได้โดยไม่ต้องแพ้ อันศาสนาพราหมณ์นั้นฤๅก็เต็มไปด้วยคำสั่งสอนและลัทธิเนื่องด้วยความแก่ ความเจ็บ และความตาย เหตุไฉนพระพุทธเจ้าจะไม่ได้ทรงทราบถึงข้อความนั้น ๆ

ข้อควรกำหนดอยู่อีกอย่างหนึ่งมีอยู่คือ ในสมัยเมื่อพระ-พุทธเจ้าของเราดำรงพระชนม์อยู่นั้น นอกจากศาสนาพราหมณ์อันเป็นของโบราณประจำอยู่ในมัธยมประเทศยังได้เกิดมีพวกถือลัทธิอีกจำพวก ๑ เรียกว่า "นิร์ครนถ์" ซึ่งยังมีอยู่ในมัธยม

ประเทศ (อินเดีย) จนทุกวันนี้ และซึ่งในสมัยนี้มักเรียกกันว่า "ไชน" (Jain) นักบวชพวกนี้เป็นผู้ถือลัทธิของศาสดาชื่อ มหาวีระ ผู้เป็นลูกเจ้าเมืองย่อม ๆ แห่ง ๑ ซึ่งได้ศึกษาในทางไสยศาสตร์จนช่ำชองแล้ว และยังเกิดความรู้สึกขึ้นว่า การเป็นห่วงใยในโลกิยกามบริโภคไม่เป็นหนทางที่จะบรรลุถึงพระปรพรหมได้ จึงได้สละทรัพย์ศฤงฆารบ้านเรือนและครอบครัวออกบวชเป็นโยคีใช้บังสุกุลจีวร คือผ้าที่เขาสละแล้ว เป็นเครื่องนุ่งห่มบริโภคภัตตาหารแต่จำเพาะที่ขอทานเขาได้ และบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรมานตนโดยวิธีต่าง ๆ ด้วยความจงใจไม่ใยดีต่อร่างกายและความสุขแห่งร่าง และหวังว่าเมื่อทำให้ร่างกายซุดโทรมไปสิ้นแล้ว ก็จะเหลือแต่มโนอันจะปลอดพ้นจากกายอันลามก แล้วมโนอันบริสุทธิ์จะได้เข้าสู่ปรพรหม คือความสูญอย่างประเสริฐ ไม่มีเวลาต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดต่อไปอีก ดังนี้ก็พอจะเห็นได้ว่าความมุ่งหมายของมหาวีระนั้น มีคล้าย ๆ ของพระพุทธเจ้า คือมุ่งตัดความเพลิดเพลินในกามคุณารมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์ไม่สอนให้ตัดเลย เพราะตามลัทธิของพราหมณ์ถือกันว่า ชายใดไม่มีลูก เมื่อตายไปแล้วต้องไปตกนรกขุมหนึ่ง

ซึ่งเรียกว่า "ปุต" ลูกเป็นผู้ช่วยให้พ่อพ้นจากขุมนรกขุมนี้ได้จึงเรียกว่า "ปุตร" ดังนี้ ลัทธินี้พวกพราหมณ์ถือเคร่ง และสั่งสอนอยู่เสมอจนเกิดมีความเชื่อกันว่า หญิงใดได้ยอมตนสมพาศกับพราหมณ์และมีลูก นับเป็นบุญกิริยาอย่างหนึ่ง มหาวีระและพระพุทธเจ้ามีความเห็นตรงกันว่า ลัทธิเช่นว่ามานี้ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในทางสมาธิ เป็นเครื่องทำลายพรหมจรรย์ จึงห้ามเสียทีเดียวและหวังว่าถ้ากำจัดสิ่งซึ่งเป็นข้าศึกสำคัญต่อพรหมจรรย์ได้เสียแล้วจึงจะสามารถบำเพ็ญตะบะให้มีผลบรรลุถึงความสุขอันสูงสุดได้ แต่มหาวีระเข้าใจผิดคิดเห็นไปว่าจะสำเร็จความปรารถนาในทางดับสูญได้โดยวิธีกระทำทุกกรกิริยา และมิหนำซ้ำพวกศิษย์ของเขายังดำเนินไปแรงยิ่งกว่าศาสดา คือเห็นว่าผู้ที่ตั้งใจมั่นเสียแล้วว่าจะไม่ใยดีต่อร่างกายไม่ควรมีความอายต่อไป จึงเลยงดการนุ่งห่มเสียทีเดียว เลยได้ชื่อว่า "ทิฆัมพร" แปลว่า "นุ่งฟ้า" หรือชาวเราเรียกกันว่า "ชีเปลือย" มหาวีระผู้เป็นศาสดาของพวกนิครนถ์ได้ดำเนินก่อนพระพุทธเจ้าของเราหลายสิบปี ฉะนั้นเป็นข้อควรเชื่อได้ว่า พระพุทธเจ้าคงจะได้เคยทรงทราบถึงลัทธิและกิจการของพวกนิครนถ์อยู่แล้วแต่ก่อนเสด็จออกบรรพชา

เมื่อข้าพเจ้าได้กล่าวมาถึงแค่นี้แล้ว บางทีจะมีผู้อยากถามขึ้นบ้างกระมัง ว่าถ้าฉะนั้นพระพุทธเจ้าจะมีอะไรเหลือสำหรับตรัสรู้อีกเล่า ? ขอตอบว่ายังมีเหลืออยู่มากถึงหากเราจะรับเสียว่า ธรรมที่มีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนามาก็มีปรากฏอยู่ในทั้งศาสนาพราหมณ์และในลัทธิของนิครนถ์แล้วโดยมากก็ดี แต่ข้อนี้ยังหาถอนความอัศจรรย์แห่งศาสนาธรรมของพระพุทธเจ้าลงไม่ เปรียบเหมือนทัพพสัมภาระที่สำหรับประกอบขึ้นเป็นรถยนตร์ ใคร ๆ ที่เป็นช่างเหล็กก็อาจจะสร้างขึ้นได้อย่าง ๑ หรือหลายอย่างตามแต่ความสามารถของตน แต่ความจริงก็ยังมีอยู่ว่ารถยนตร์ "โรลล์สรอยซ" ก็มีแต่บริษัทเดียวเท่านั้นที่สร้างได้ ช่างทำรถยนตร์ก็มิถามไปเหตุไฉนจึงสร้างรถยนตร์ไม่ให้ได้ดีเท่ารถยนตร์ "โรลล์สรอยซ" บ้างเล่า? ข้อนี้อุปมาฉันใด ในส่วนทางลัทธิศาสนาก็ฉันนั้น ธรรมที่ดี ๆ และที่ใคร ๆ ก็ย่อมเห็นว่าดีก็มีอยู่เหมือนทัพพสัมภาระ แต่ไม่มีศาสดาใด "คุม" ทัพพสัมภาระนั้น ๆ ขึ้นเป็นศาสนาอันน่าเลื่อมใส น่านับถือและทำให้ผู้นับถือใจสบายได้เสมอเหมือนที่พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงประดิษฐานขึ้นเลย ทั้งนี้เพราะศาสดาอื่น ๆ ถ้าแม้ได้

รู้จักธรรมต่าง ๆ อยู่แล้วก็ดี แต่ยังขาดของสำคัญอะไรอยู่อันหนึ่งจึงทำให้คำสั่งสอนของศาสดานั้นยกพร่องไป ไม่มีถึงที่สุด ศาสดาและปาโมกข์ทั้งหลายก็ต่างคนต่างขวนขวายหาสิ่งที่ยังขาดอยู่นั้นทุกคน แต่มิได้มีผู้ใดค้นพบเลย พระพุทธเจ้าของเราสิได้ทรงค้นพบสิ่งที่ยังขาดอยู่นั้น จึงได้พระนามว่า "สัม-มาสัมพุทโธ" "เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง" คือสอนพระองค์ให้รู้ ปลุกพระองค์เองให้ตื่นขึ้นได้

ว่าด้วยการตรัสรู้

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นหาได้มีขึ้นลอย ๆ มิได้ นับแต่พระองค์เสด็จออกบรรพชาเมื่อพระชนมายุได้ ๒๙ พรรษา ต่อเมื่อพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษาจึงได้ตรัสรู้ในระหว่าง ๖ ปีนั้น พระองค์ทรงพยายามเสาะแสวง หาทางที่จะสำเร็จตามพระหฤทัยมุ่งหมายนั้นด้วยพระอุตสาหะวิริยภาพอันแรงกล้า หาผู้ใดเสมอเหมือนมิได้เลย ข้อนี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระองค์มีพระหฤทัยบากบั่นอยู่ในทางที่จะหาความจริงอย่างประเสริฐความจริงอันไม่มีผู้ใดจะโต้แย้งได้เลย เพื่อพระประสงค์อันนั้น ได้

ทรงพระอุตสาหะศึกษา ในสำนักครูบาอาจารย์ ที่มหาชนในสมัยโน้นนิยมกันว่าเป็นเลิศแล้ว จนทรงเล็งเห็นว่าอาจารย์นั้น ๆ ไม่มีอะไรจะสอนถวายได้อีกแล้ว แต่ยังไม่พอพระหฤทัย เพราะลัทธิของอาจารย์นั้น ๆ ไม่ได้ตัดกามสุขัลลิกานุโยคคือการฝักใฝ่ในกาม ดังได้อธิบายมาแล้วข้างบนนี้ พระองค์เสด็จออกจากสำนักอาจารย์แล้วไปประทับอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาในแคว้นมคธ อันเป็นที่รมณียสถาน มีธารน้ำใสอยู่ใกล้ ๆ และมีไม้ใหญ่อันเป็นที่อาศัยร่มได้ เหมาะแก่การที่จะเสด็จอยู่โดยสงัดไม่มีคนรบกวน เมื่อทรงเลือกที่ได้เหมาะแล้ว จึงบากบั่นลองบำเพ็ญตะบะโดยอาการต่าง ๆ ที่นิยมกันในสมัยโน้นว่าเป็นของดี มีทรงอดอาหารจนซูบผอมอย่างที่เรียกกันโดยศัพท์สามัญว่า "หนังหุ้มกระดูก" และทรงทรมานพระองค์โดยวิธีต่าง ๆ เป็นต้น การอดอาหารและทรมานต่าง ๆ เช่นกล่าวแล้วนั้น ทรงเล็งเห็นว่าเป็นอัตตกิลมถานุโยค คือการประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตนเปล่า ๆ ไม่เป็นประโยชน์เลย เพราะทุกขเวทนาแห่งร่างกายอย่างมากเช่นนั้น กลับทำให้ใจมัวไปนึกถึงเสียแต่ในส่วนความไม่สบายและความเดือดร้อนหรือเมื่อยเจ็บไม่สามารถกระทำใจให้แน่วแน่

ในทางสมาธิอันเป็นขั้นต้นแห่งฌานทั้งปวง ส่วนทางตรงกันข้าม ความเสวยกามบริโภคก็ได้ทรงทราบแน่ชัดแล้วว่าเป็นข้าศึกแก่ความสงบ เพราะเมื่อสิ่งใดทำให้เพลิดเพลินก็เป็นเหมือนบ่วงอันคล้องและผูกมัดใจไว้ มิให้เจริญในทางสมาธิได้ เมื่อทรงเล็งเห็นชัดใน ๒ ข้อนี้แล้วจึงทรงเลือกดำเนินในทางกลาง และทางกลางนั้นเอง เป็นทางที่นำพระองค์ไปสู่ความตรัสรู้ในที่สุด จึงควรนับได้ว่า เมื่อทรงประสบทางกลางนั้นแลเป็นขั้นที่ ๑ แห่งบันไดอันนำพระพุทธเจ้าขึ้นไปถึงความตรัสรู้อันเป็นขั้นสูงสุด

การที่พระพุทธเจ้าทรงงดบำเพ็ญทุกกรกิริยาได้ ให้ผลให้ได้ทรงมีโอกาสได้สงบจริงยิ่งกว่าก่อน ๆ เพราะทำให้ต้องเสด็จอยู่โดยลำพังพระองค์ ก่อนนั้นขึ้นไปได้มีนักบวชห้ารูปที่เรียกนามว่า "ปัญจวัคคีย์" ปฏิบัติพระองค์อยู่ จำเดิมแต่เมื่อพระองค์ได้เสด็จออกบรรพชานักบวชทั้งห้า ผู้มีนามว่าโกณฑัญญะ ๑ วัปปะ ๑ ภัททิยะ ๑ มหานามะ ๑ อัสสชิ ๑ ได้ออกบรรพชาและฝากตนอยู่กับพระพุทธเจ้า เพราะนับว่าได้ทราบคำทำนายอยู่แล้วว่าถ้าพระองค์เสด็จออกบรรพชาจะได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุด จึงตั้งใจว่าเผื่อตรัสรู้แล้วจะได้ทรงสั่งสอนให้ตนได้รู้บ้าง ครั้นเมื่อ

เห็นพระพุทธเจ้าทรงงดการทรมานพระองค์และเริ่มเสวยอาหารแข็ง มีข้าวสุกเป็นต้น พวกปัญจวัคคีย์สำคัญผิดคิดเสียว่าพระองค์จะทรงหมดอุตสาหะที่จะบำเพ็ญต่อไปเสียแล้วจึงต่างเอาตนออกห่างจากพระองค์ไป พากันไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนะมฤคทายวันกรุงพาราณสี ฝ่ายพระพุทธเจ้าคงประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลาและได้ทรงประสบความสงัดโดยบริบูรณ์ ทำให้สะดวกแก่การทรงบำเพ็ญเพ่งเล็งหาธรรมวิเศษต่อไปจนเป็นผลสำเร็จได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษพอพระหฤทัยว่า "รู้แน่แล้ว" ในราตรีแห่งวิศาขบุรณมี พระจันทร์เพ็ญเต็มดวงเสวยวิศาขนักขัตรฤกษ์ (คือวันเพ็ญเดือน ๖ ตามจันทรคตินิยมข้างไทยเรา) ในปีก่อนพุทธศก ๔๕

เรื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ตามที่ผู้แก่ผู้เฒ่าซอบเล่าสอนบุตรหลาน เป็นเรื่องที่กล่าวไปในทางสำแดงอิทธิปาฏิหารย์ต่างๆ ของพระพุทธเจ้า จึงทำให้คนชั้นหลังนี้มักพากันเห็นไปว่าเป็นเรื่องเหลวไหลเสียทั้งสิ้น แต่ที่จริงถ้าใคร่ครวญดูสักเล็กน้อยก็อาจจะแลเห็นได้ว่าเรื่องแสดงปาฏิหารต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้านั้น พระอรรถกถาจารย์ท่านได้แต่งขึ้นไว้สำหรับเป็นแต่ถ้อยคำอุปะมา เช่นเดียวกับจินตะกวีแต่งชมวีระบุรุษ หรือนารีอันงาม

ฉะนั้นเอง เช่นเมื่อเราอ่านในกวีนิพนธ์ว่า นางคนใดคน ๑ ตาเป็นดาว ผิวเป็นดอกมลิ ผมเป็นฟ้าในเวลากลางคืน แขนเป็นงวงช้าง ดังนี้เป็นต้น เราก็มิได้นึกเชื่อเลยว่านางนั้นจะเป็นเช่นนั้นได้จริง ๆ เราเข้าใจได้ดีทีเดียวว่าผู้แต่งเขาตั้งใจเพียงแต่เปรียบส่วนต่าง ๆ ในตัวนางนั้น กับสิ่งของนั้น ๆ เท่านั้นและ เพราะเข้าใจอยู่ดีเช่นนั้นแล้ว เราก็หากล่าวติไม่ว่ากวีผู้นั้นแต่งอะไรไม่เห็นน่าเชื่อ ในเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า เราก็ควรทำใจเสียบ้างเหมือนกัน ว่าท่านพระโบราณาจารย์ได้รจนาข้อความนั้น ๆ ขึ้นเสมอเป็นข้ออุปมาอย่างเดียวกับจินตกวีนั้นเอง เช่นในเรื่องตอนตรัสรู้ มีข้อความกล่าวถึงพญามาร ว่าเกรงพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ธรรมวิเศษ แล้วก็จะหลุดพ้นไปเสียจากอำนาจของตน จึ่งยกทัพใหญ่ไปยังตำบลอุรุเวลา ต้อนพลเข้าผจญและไสช้างคิริเมขล์ซึ่งตนขี่เข้าไปยังพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ภายใต้ต้นโพธิ์ พระพุทธเจ้าก็ทรงชำนะพญามารและบริวารทั้งปวงโดยธรรมวิธี คือเสียงพระบารมีทั้ง ๑๐ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมา ถ้าใครควรญูก็พออาจจะเห็นได้ว่า พญามารนั้นท่านคงมิได้มุ่งกล่าวถึงยักษ์คนใดคน ๑ เป็นแต่ท่านมุ่งกล่าวว่า กิเลสกาม

เปรียบด้วยพญามาร และกิเลสอื่น ๆ เป็นเสนามาร กิเลสเหล่านี้เกิดขึ้นในพระหฤทัยแห่งพระพุทธเจ้า ทำให้ทรงหวลรำลึกถึงความเสวยสุขสมบัติในอดีตกาลดุจดังพญามาร และเสนายกมาผจญ วิธีที่จะข่มพระหฤทัยมิให้นึกมากไปในทางกิเลสนั้น ๆ ก็คือทรงรำลึกถึงบารมีทั้ง ๑๐ ที่ได้ทรงบำเพ็ญมาแล้ว ทำให้พระหฤทัยหนักแน่น หักห้ามพระหฤทัยมิให้หวลคิดถึงความหลังได้โดยเด็ดขาดจึงเรียกว่าเสียงพระบารมีทั้ง ๑๐ สู้มาร

บารมี ๑๐ ที่กล่าวถึงนี้ สรุปโดยย่อคือ ทาน ๑ ศีล ๑ เนกขัมม ๑ ปัญญา ๑ วิริยะ ๑ ขันติ ๑ สัจจะ ๑ อธิษฐาน ๑ เมตตา ๑ อุเบกขา ๑ ทานและศีลไม่จำต้องอธิบายเพราะโดยมากก็รู้กันอยู่แล้ว, เนกขัมมแปลว่าออกจากกาม สละสมบัติและครอบครัวและความสุขทุกอย่างในทางคฤหัสถ์, ออกบรรพชา, ปัญญาคือความรู้ในสิ่งที่ควรรู้ เช่นรู้ดีรู้ชั่ว, รู้บุญรู้บาปเป็นต้น, วิริยะคือความเพียรบากบั่นในทางที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ สัจจะ คือความซื่อตรงและจริงใจ, หรือการมุ่งแสวงหาความจริง อธิษฐานได้แก่ความตั้งใจมั่น, เมตตาเป็นของเข้าใจง่ายอยู่แล้วไม่ต้องอธิบาย, อุเบกขาคือความเฉย, อธิบายว่าในเมื่อจะ

ช่วยยินดีในลาภหรือความสุขของเขาไม่ได้ก็ไม่ยินร้าย, เป็นแต่ตั้งตนไว้เฉย ๆ เช่นเมื่อเห็นเขาจับผู้ร้ายไปถ้าแม้จะยินดีด้วยกับฝ่ายผู้จับ ก็ต้องสำแดงใจร้ายต่อผู้ถูกจับ ควรทำใจเฉยๆ เสียได้เป็นดี. ตามที่ได้กล่าวอธิบายถึงทศบารมีโดยย่อ ๆ ข้างบนนี้, เป็นคำอธิบายสำหรับทั่ว ๆ ไป. ถ้าจะกล่าวถึงสำหรับพระพุทธเจ้าโดยจำเพาะ ควรอธิบายตามข้อความอันปรากฏใดธรรมวิภาค-ปริจเฉทที่ ๒ ของสมเด็จพระมหาสมณะเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ-วโรรสดังต่อไปนี้.–

"พระองค์น้อมพระชนม์เพื่อประโยชน์แก่คนมากด้วยพระเมตตา, จัดเป็นพระทานบารมี และพระเมตตาบารมี, เสด็จออกมหาภิเนษกรม, จัดเป็นพระเนกขัมมบารมี, ทรงสำรวมในศีลสมควรแก่เป็นบรรพชิต, จัดเป็นพระศีลบารมี, ทรงบำเพ็ญเพียรและทรงอดทนต่อความลำบากยากเข็ญ. จัดเป็นพระวิริยะและพระขันติบารมี, ทรงตั้งพระหฤทัยมั่นในปฏิปทา, ตั้งพระหฤทัยมั่นจริง ๆ เพื่อแสวงหาความจริง, จัดเป็นพระอธิฐานบารมีและพระสัจจะบารมี, ทรงรักษาพระหฤทัยคงที่ ไม่ให้วิการเพราะยินดียินร้าย, จัดเป็นพระอุเบกขาบารมี, พระปรีชาทำ

พระองค์ให้เป็นผู้ตื่น, รู้เท่าถึงกาล, และอาจเล็งเห็นก้าวหน้าไม่งมงาย, นำพระองค์หลีกจากกิริยาอันมิใช่ทางดำเนินในปฏิปทาอันเป็นทางตลอดถึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ, จัดเป็นพระปัญญาบารมี.”

บารมีทั้ง ๑๐ นี้ ตามตำหรับโบราณท่านกล่าวว่า พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญเป็นลำดับหลายพระชาติ, จนบริบูรณ์ทั้ง ๑๐ ประการแล้วเมื่อใด เมื่อนั้นจึงจะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า, ในข้อนี้ก็อีก, น่าจะสันนิษฐานว่าท่านมุ่งหมายเป็นคำเปรียบ, หรือบารมีบางอย่างอาจบำเพ็ญได้โดยสมบูรณ์แม้เมื่อยังเป็นคฤหัสถ์, แต่บารมีบางอย่างจะบำเพ็ญได้บริบูรณ์ต่อเมื่อได้ออกบวชแล้ว, ที่น่าสันนิษฐานเช่นนี้เพราะตามทางไสยศาสตร์ ถือว่าผู้ที่บวชแล้วเท่านั้นจึงจะควรได้ชื่อว่า “ทวิชะ” ผู้เกิดสองหน คือกำเนิดจากครรภ์มารดา ๑ กำเนิดเมื่อบรรพชาอีกหน ๑. ดังนี้ผู้ที่ยังมิได้บวชคงเรียกว่ายังอยู่ในชาติที่ ๑ ต่อบวชแล้วจึงถือชาติที่ ๒ การบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ อาจทำได้บ้างในชาติที่ ๑ แต่ต้องได้ “กำเนิด” ในชาติที่ ๒ เสียก่อน จึงจะสามารถบำเพ็ญได้โดยบริบูรณ์ทั้ง ๑๐ ประการ

ส่วนพระพุทธเจ้าของเราอย่างไรๆ ในเมื่อยังมิได้เสด็จออกบรรพชา ก็คงจะต้องได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีอยู่หลายประการแล้ว. เพราะพระองค์เป็นเจ้านายและพระราชบิดาทรงเตรียมไว้ให้ได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ตามคำทำนายของฤาษี, ฉะนั้นอย่างไร ๆ ก็คงจะได้ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมอยู่แล้วโดยปกติ. ธรรม ๑๐ ประการที่กล่าวนี้ เป็นธรรมสำหรับผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ต้องประพฤติ. จึงได้ชื่อว่า "ทศพิธราชธรรม," ซึ่งท่านได้ผูกเป็นคาถาไว้เพื่อให้จำง่าย ดังต่อไปนี้.—

"ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ"

"อโกธํ อวิหึสญฺจ ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ"

อธิบายโดยย่อ ๆ (๑) ทานํ คือการให้ทรัพย์แก่คนที่ไร้ทรัพย์ และที่ควรอนุเคราะห์ (๒) สีลํ คือการรักษาความสุจริตในไตรทวาร ได้แก่การรักษาศีล ๕ เป็นนิตย์เป็นต้น (๓) ปริจฺจาคํ คือการสละทรัพย์เพื่อทำประโยชน์แก่พระศาสนา เช่นสร้างวัด อุโบสถ วิหารการเปรียญ ฯลฯ หรือเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เช่นสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน ถนน สะพานเป็นต้น (๔) อาชฺชวํ คือความซื่อตรงและรักษาความสัตย์ (๕)

มทฺทวํ คือความไม่จองหอง ไม่ถือตัว รู้จักเคารพนบนอบต่อวุฒิบุคคล (คือผู้มีกำเนิดสูง มีอายุมาก และมีคุณความดี) (๖) ตปํ คือบำเพ็ญกรรมเผากิเลส มีถือศีล ๘ ทุก ๆ วันพระเป็นต้น (๗) อโกธํ คือไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนเพราะความกราดเกรี้ยว (๘) อวิหึสํ คือไม่ประพฤติการใดที่เป็นไปในทางเบียดเบียนผู้อื่น (๙) ขนฺติ คือความอดกลั้น ทนต่อความโกรธและความให้ร้ายของผู้อื่น ไม่กระทำตอบแทนแก้แค้น (๑๐) อวิโรธนํ คือไม่ประพฤตินอกทำนองคลองศาสนธรรม หรือนิติธรรม เมื่อเทียบกันดูกับบารมี ๑๐ ก็จะเห็นว่ามีตรงกันอยู่แล้วสามข้อ คือทาน ๑ ศีล ๑ ขันติ ๑ นอกจากนี้ก็สงเคราะห์เข้าในบารมีอื่น ๆ อีกได้ คือ บริจาคสงเคราะห์เข้าในทานบารมี อาชชวะสงเคราะห์เข้าในสัจจะบารมี มัททวะสงเคราะห์เข้าในศีลบารมี ตะบะสงเคราะห์เข้าในวิริยะบารมีและอธิษฐานบารมี อโกธะสงเคราะห์เข้าในขันติบารมี อวิหิสะ สงเคราะห์เข้าในเมตตาบารมี ดังนี้ก็จะเห็นได้ว่าผู้ใดบำเพ็ญทศพิธราชธรรม ก็ชื่อว่าบำเพ็ญบารมี ๘ อย่างใน ๑๐ แล้ว ยังคงขาดแต่เนกขัมกับปัญญา พระพุทธเจ้าของเราได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๘ ประการ

แม้เมื่อยังมิได้เสด็จออกบรรพชาจึงทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี อย่างยิ่งยวด แล้วและทรงบำเพ็ญพระบารมีอื่น ๆ ให้ถึงขั้นสูงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ จนในที่สุดได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

กิจการขั้นท้ายในการตรัสรู้นั้น พระโบราณาจารย์ฝ่ายมัชฌิมนิกายท่านแสดงไว้ว่าทรงเจริญสมถภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิ คือแน่วแน่บริสุทธิ์ ปราศจากอุปกิเลส คืออารมณ์เครื่องเศร้าหมอง ทรงบำเพ็ญฌานโดยลำดับ จนตัวปัญญา ๓ ประการได้บังเกิดขึ้นในยามทั้งสามแห่งราตรีตามลำดับกัน เพื่อช่วยความเข้าใจของผู้ใฝ่ความรู้ ขออธิบายถึงฌานทั้งสี่อันเป็นเหมือนขั้นบันไดดำเนินบรรลุถึงปัญญา (หรือญาณ) ทั้งสาม ด้วยภาษาง่าย ๆ

ฌาน คือ การเพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่ เป็นสมาธิแท้จริงไม่วอกแวก บังคับใจให้นิ่งแต่จำเพาะที่มุ่งนึก ฌานนั้นจัดเป็น ๔ ชั้น เรียกชื่อตามลำดับแห่งความประณีต ปฐมฌาน มีองค์ ๕ คือ (๑) ยังมีตรึก เรียกว่า วิตก (๒) ยังมีตรอง เรียกว่า วิจารณ์เหมือนอารมณ์ของคนสามัญ แต่ไม่ประกอบด้วยกิเลส

กามและอกุศลธรรม มี (๓) ปีติ คือความอิ่มใจ และ (๔) สุข คือความสบายใจ เกิดแต่วิเวก คือความเงียบ กับประกอบด้วย (๕) เอกัคคตา คือจิตอันมีอารมณ์เป็นหนึ่งลงไป่ นึกแน่วอยู่ได้ในสิ่งเดียว ไม่นึกโน่นนึกนี่ กลับไปกลับมา ทุติยฌาน มีองค์ ๓ คือละวิตกและวิจารณ์เสียได้ คงเหลือแต่ปีติ, สุข, แลเอกัคคตา ตติยฌาน มีองค์ ๒ คือละปีติเสียได้ คงเหลือแต่สุขกับเอกัคคตา จตุตถฌาน มีองค์ ๒ เหมือนกัน คือละสุขเสียได้กลายเป็นอุเบกขา กับเอกัคคตา

ปัญญา ๓ ประการที่ว่าได้เกิดขึ้นในพระหฤทัยพระพุทธเจ้าในยามทั้งสามเป็นลำดับนั้นท่านบ่งไว้ในยามที่ ๑ บังเกิด "ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ" แปลว่าความรู้เป็นเครื่องระลึกได้ถึงขันธ์ที่อาศัยอยู่ก่อน หรือกล่าวว่าระลึกชาติหนหลังของตนได้ ในยามที่ ๒ บังเกิด "จุตูปปาตญาณ" แปลว่าความรู้ในจุติและเกิดของสัตว์ทั้งหลาย คืออาการรู้สัตว์อันดีเลว ต่างกันว่าเป็นด้วยในอำนาจกรรม หรืออีกนัย ๑ เรียกว่า "ทิพพจักขุญาณ" แปลว่าความรู้ดุจดวงตาทิพย์ ในยามที่ ๓ บังเกิด "อาสวักขยญาณ" แปลว่าความรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะ คือเครื่อง

เศร้าหมองอันหมักหมมอยู่ในจิตสันดาน อธิบายต่อไปว่า กำหนดรู้ขันธ์พร้อมทั้งอาการ โดยความเป็นเหตุและเป็นผลเนื่องต่อกันไป (เรียกว่า "ปฏิจจสมุปบาท") จบลงด้วยอริยสัจจ์ และเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงรู้เห็นอย่างนี้แล้ว จิตก็พ้นจากความเศร้าหมองทั้งปวง ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ไม่เป็นห่วงในโลกิยสุขอันเป็นสุขไม่แท้จริงและไม่ประณีต

อริยสัจ ๔ ประการ

ธรรมะวิเศษที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วและได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม เรียกว่าอริยสัจ คือความจริงอย่างสูง มีอยู่ ๔ ประการ คือ (๑) ทุกข์ (๒) ทุกขสมุทัย แปลว่าเหตุเกิดแห่งทุกข์ (๓) ทุกขนิโรธ แปลว่าความดับแห่งทุกข์ (๔) ทุกขนิโรธ คามินีปฏิปทา แปลว่าทางดำเนินถึงความดับทุกข์ หรือเรียกโดยย่อว่า "ทุกข์, สมุทัยนิโรธ, มรรค" จะเออธิบายตามเค้าประถมเทศนาของพระพุทธเจ้า ที่มีนามว่า "ธรรมจักร" แต่จะเก็บเอาแต่จำเพาะข้อความอันแสดงด้วยจตุราริยสัจจ์มาแสดงในที่นี้ประกอบด้วยคำอธิบาย โดยอัตตโนมัติของข้าพเจ้าเองบ้าง

๑. ทุกขอริยสัจจ์ พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่า ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความโศรก ความร่ำไรรำพรรณ ความเจ็บกาย ความเสียใจ ความคับแค้นใจก็เป็นทุกข์ ความประสบด้วยสิ่งที่ไม่เป็นที่รักทั้งหลายก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักทั้งหลายก็เป็นทุกข์ ปรารถนาอันใดแม้ไม่ได้ดังปรารถนานั้นแล้วก็เป็นทุกข์ กล่าวโดยย่ออุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

คนโดยมากเมื่อแจ้งสิ่งที่เป็นทุกข์ ให้ฟังก็มักจะเข้าใจทั้งหมด เว้นเสียแต่ข้อที่ว่าความเกิดเป็นทุกข์นั้นแหละ มักมีคนฉงนอยู่บ้าง แต่แท้จริงไม่ควรฉงนเลย และถ้าใช้สมองตรองดูหน่อยก็จะแลเห็นได้ว่าเป็นทุกข์ คือประการ ๑ อาการที่คนเราเกิดจากครรภ์มารดานั้นเองมิใช่เป็นไปด้วยความสะดวก ย่อมมีความลำบากยากเข็ญเป็นเอนกประการ แต่ว่าตัวเราจำความทุกข์ที่ได้รับในเวลานั้นไม่ได้ จึงลืมไปว่าไม่เป็นทุกข์อีกประการ ๑ ถ้าจะกล่าวให้ประณีตหน่อยควรคิดดูให้ดีว่า ถ้าเรามิได้เกิดมาก่อนแล้วก็จะไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ ไม่ต้องตาย ไม่ต้องประสบอารมณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เป็นทุกข์ความกำเนิดนั้นเทียวเป็น

ทุกข์ชนิดที่ ๑ ที่เราต้องประสบในชีวิต เมื่อได้เกิดมาแล้วจึงได้ยังเกิดมีความยึดถือ และเป็นห่วงในเบญจขันธ์ ซึ่งแต่ละอัน ๆ ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น

๒. ทุกขสมุทัยอริยสัจจ์ พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่า ตัณหา คือความทะยานอยากอันใดทำความเกิดอีก เป็นไปกับกำหนัดด้วยอำนาจเพลิน เพลินยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ตัณหานี้เป็นอย่างไร ? กามตัณหา อย่าง ๑ ภวตัณหา อย่าง ๑ วิภวตัณหา อย่าง ๑

อธิบายว่า ตัณหา คือความอยากได้หรืออยากพ้นอย่างรุนแรง ทะยาน ดิ้นรนขวนขวายในทางให้ได้สมอยาก กามตัณหา คือความอยากได้คน หรือของ หรือความสุขสมบูรณ์และความพอใจตัว ซึ่งยังไม่ได้ และความหมกมุ่นมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ที่ตนได้แล้ว ภวตัณหา คือความอยากคงอยู่ในภพที่เกิด ด้วยอำนาจความอาลัย และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป ความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ก็สงเคราะห์เข้าในประเภทนี้ด้วย วิภวตัณหา คือความอยากไม่เป็นอยู่ในภพที่ตนเกิด อยากตายเสีย

เพราะเบื่อหน่าย และความอยากดับสูญไม่เกิดในภพนั้น ๆ อีก ความไม่อยากเป็นนั่นเป็นนี่ก็สงเคราะห์เข้าในประเภทนี้ด้วย

๓. ทุกขนิโรธอริยสัจจ์ พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่า ความดับโดยไม่ติดย้อมอยู่ได้ โดยไม่เหลือแห่งตัณหา คือ ความสละตัณหา ความวางตัณหา ความปล่อยตัณหา

อธิบายว่า เมื่อรู้แล้วว่าตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์ ก็ต้องคิดดับตัณหาเสียให้สิ้นเชิง จึงจะดับทุกข์ได้

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์ พระพุทธเจ้าทรงบรรยายว่าข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นั้น ทางมีเป็นองค์แปด เครื่องไปพ้นจากกิเลสอันเป็นข้าศึก กล่าวคือ (๑) สัมมาทิฏฐิ (๒) สัมมาสังกัปปะ (๓) สัมมาวาจา (๔) สัมมากัมมันตะ (๕) สัมมาอาชีวะ (๖) สัมมาวายามะ (๗) สัมมาสติ (๘) สัมมาสมาธิ

ทางมีองค์แปดที่กล่าวในที่นี้ เรียกตามศัพท์ภาษามคธว่า "อฏฺฐงฺคิกมคฺค" (เขียนแผลงอย่างอักขรวิธีไทยว่า "อัฏฐังคิกะมัคค์") หรือตามศัพท์ภาษาสันสกฤตว่า "อษฺฏางฺคิกมรฺค" (เขียนแผลงอย่างอักขรวิธีไทยว่า "อษฏางคิกะฦรรค") มีอธิบายแจ้งออกไปดังต่อไปนี้:—

(๑) สัมมาทิฏฐิ แปลว่าความเห็นชอบ ถูกต้องตามคลองธรรมทุกประการโดยอรรถได้แก่ความเห็นว่าได้ผลดีและผลร้ายย่อมเกิดแต่กรรม คือเราทำดีจึงจะได้ดี ทำชั่วจึงจะได้ร้าย มีคนอยู่บางคนคิดเห็นไปเสียว่า การทำดีทำชั่ว หากจะมีก็แต่เมื่อมีผู้รู้เห็นเท่านั้น ฉะนั้นถ้าทำชั่วแล้วและปิดบังมิให้ผู้อื่นรู้ได้ ก็เชื่อว่าอาจได้ผลดีหรืออย่างน้อยก็ไม่ได้ผลร้ายและตรงกันข้าม ถึงจะทำดีสักปานใดก็ตาม แต่ผู้มีอำนาจวาสนาไม่รู้ไม่เห็น หรือไม่ชอบตนก็อาจไร้บำเหน็จบำนาญได้ คนชนิดนั้นนับว่าเป็นผู้มีความเห็นผิดโดยแท้

(๒) สัมมาสังกัปปะ แปลว่าดำริชอบ คือไม่ดำริแส่หาความสุขสำราญและเพลิดเพลินในทางผิด ไม่ดำริเนื่องด้วยการผูกพยาบาท

(๓) สัมมาวาจา แปลว่าวาจาชอบ ได้แก่วจีสุจริต ๔ ประการ คือไม่พูดปด ๑ ไม่พูดส่อเสียด ๑ ไม่พูดหยาบ ๑ ไม่พูดเหลวไหล ๑ บรรดาการพูดไม่ตรงกับความจริงทุกสถาน จัดว่าเป็น "มุสาวาท" การพูดยุยงบุคคล ๒ ฝ่าย หรือกว่านั้นให้แตกสามัคคีกัน ให้ระหองระแหงผิดใจกัน ให้ระแวงแก่กัน

จัดว่าเป็น "ปิสุณาวาท" การด่าเขา การสบถตลอดจนถึงการกล่าวแดกดัน ประชด และนินทา จัดว่าเป็น "ผรุสวาท" การพูดเหลวไหลไม่เป็นแก่นสาร จัดเป็น "สัมผัปปลาปวาท" การกล่าวยอจนไม่เป็นชิ้น จัดว่าเป็นการพูดเหลวไหล หรืออาจเป็นถึงมุสาวาทด้วยก็ได้

(๔) สัมมากัมมันตะ แปลว่าการงานชอบ ได้แก่กายสุจริต ๓ ประการ คือไม่ฆ่าสัตว์ ๑ ไม่ลักทรัพย์ ๑ ไม่ประพฤติผิดในทางกาม ๑ เรื่องไม่ฆ่าสัตว์เป็นปัญหาอันเคยมีมาแม้แต่ในเมื่อครั้งพุทธกาล คือมักมีผู้อวดฉลาดชอบตั้งกระทู้ถามว่าเมื่อไม่ฆ่าสัตว์ละก็จะได้อะไรเป็นอาหารเล่า ? ยังมีอีกจำพวก ๑ ซึ่งมีความปรารถนาจะให้ดียิ่ง ถึงแก่แสดงความเห็นว่า เพื่อสนับสนุนข้อห้ามมิให้ฆ่าสัตว์นี้ ควรห้ามการบริโภคเนื้อสัตว์เสียเด็ดขาดทีเดียว เทวทัตที่แตกออกไปจากคณะพุทธสาวกก็เพราะเหตุมีทิฏฐิเช่นนี้อย่าง ๑ ข้าพเจ้าเห็นว่า แท้จริงในเรื่องห้ามฆ่าสัตว์นี้คนโดยมากจะยังมิใคร่เข้าใจนักว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายอย่างไร ส่วนข้อที่ว่า พระเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายทำให้ทรงห้ามเช่นนั้น ย่อมเป็นข้อที่เห็นได้ง่าย ๆ และ

คงไม่ผิดด้วย แต่ยังหาเข้าใจลึกซึ้งเพียงพอไม่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่าทรงมุ่งถึงการฆ่าสัตว์เพื่อบูชายัญ เช่น เทวดาตามธรรมเนียมของพราหมณ์ มากกว่าสัตว์เพื่อเป็นภักษาหารแก่มนุษย์ การฆ่าสัตว์เซ่นเทวดาทำให้สัตว์ที่ทำคุณประโยชน์แก่มนุษย์ถูกปลงชีวิตเสียมากมายโดยไร้ผลดีด้วยประการทั้งปวง และถ้านึกไปก็ไม่น่าจะคิดเลยว่า เทวดาจะชอบให้เขาฆ่าสัตว์เซ่นนั้น ส่วนการกินเนื้อสัตว์เป็นของเนื่องด้วยกฎแห่งธรรมดาอย่าง ๑ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงทราบอยู่ว่ายากที่จะยกเลิกเสียได้ จึงทรงบัญญัติไว้แต่เพียงว่าไม่ให้ลงมือฆ่าสัตว์เองเท่านั้น หาได้ทรงห้ามการกินเนื้อสัตว์ไม่ การฉ้อโกงทุกสถาน เช่นรับฝากหรือเป็นผู้รักษาทรัพย์ของผู้อื่นเอาทรัพย์ไปใช้เสียเอง ทำเงินและธนบัตรปลอมหรือเขียนใบสั่งจ่ายปลอมและการล่อลวงให้เขาเข้าทุนทำการค้าขายแล้ว และเอาเงินนั้นไปใช้เป็นประโยชน์ของตนเองเสีย จัดว่าเป็นอทินนาทาน ส่วนความประพฤติผิดในกามนั้น หมายความไม่จำเพาะแต่ทำชู้กับเมียของผู้อื่น ถึงการลอบทำชู้กับหญิงสาวที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองยังมิได้ยินยอมยกให้ก็นับว่า ประพฤติผิดเช่นนั้นเหมือนกัน

(๕) สัมมาอาชีวะ แปลว่าเลี้ยงชีวิตชอบ ได้แก่การเลี้ยงชีวิตในทางสุจริตและในทางถูกธรรมเนียม การค้าขายสุรายาเมาที่คนเสพย์ติด การตั้งโรงหญิงหาเงิน การฆ่าสัตว์ขายเป็นภักษาหาร แม้ไม่ผิดกฎหมายแผ่นดินก็ดี ทางศาสนาจัดว่าเป็นมิจฉาอาชีวะทั้งนั้น แต่การค้าขายมนุษย์กับการตั้งบ่อนให้คนเล่นการพะนัน เป็นผิดทั้งทางศาสนาทั้งทางกฎหมายแผ่นดิน

(๖) สัมมาวายามะ แปลว่าพยายามชอบ ได้แก่พยายามในทางยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นและให้เจริญ และในทางยังปาปะธรรมไม่ให้เกิดและไม่ให้เสื่อมสิ้นไปในใจเราทุกคนย่อมจะมีอยู่ทั้งกุศลธรรม และปาปะธรรม เป็นส่วนมากบ้างน้อยบ้างเป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะพยายามยึดถือส่วนกุศลธรรมที่เรามีอยู่แล้วให้คงที่อยู่ และยิ่งให้เจริญขึ้นได้ด้วยก็ยิ่งดี และควรพยายามตัดรอนทอนปาปะธรรมที่มีอยู่แล้วให้ลดน้อยลงทุกที อย่าก่อปาปะธรรมขึ้นใหม่อีก

(๗) สัมมะสติ แปลว่าระลึกชอบ ได้แก่ระลึกการอันทำให้สงบราคะ โทษะ โมหะ และไม่ระลึกการอันจะยั่วให้เกิดราคะ โทษะ โมหะ ราคะ นั้นอย่างต่ำคือ "กามราคะ"

ได้แก่ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม ยังมีราคะอย่างที่ละเอียดกว่า ๒ อย่าง แต่ก็ยังคงจัดว่าเป็นของไม่ดีเหมือนกัน คือ "รูปราคะ" ได้แก่ความติดใจอยู่ในรูปธรรม เช่นชอบใจในบุคคลบางคน หรือในพัสดุบางสิ่ง อีกอย่าง ๑ เรียกว่า "อรูปราคะ" ได้แก่ความติดใจอยู่ในอรูปธรรม เช่นพอใจในสุขเวทนาเป็นต้น โทษะ โดยมากมักแปลกันแต่ย่อ ๆ ว่า "โกรธ" แต่ที่แท้โกรธเป็นแต่ส่วน ๑ แห่งโทษะนั้น ความคิดร้ายทุกสถาน เช่นอิจฉาพยาบาท อาฆาต ปองร้าย เหล่านี้สงเคราะห์เข้าในโทษะทั้งนั้น โมหะ ได้แก่ความหลงเหมือนคนที่หลับละเมอและโง่งมงายรู้เท่าไม่ถึงกาล

(๘) สัมมาสมาธิ แปลว่าตั้งใจชอบ ได้แก่ภาวนาสกดใจในทางมักน้อย ในทางมุ่งดีต่อผู้อื่น และในทางนำให้คลายความหลง ทำใจให้นิ่ง นึกแต่อย่างเดียว แต่ยังไม่ดิ่งลงไปแท้เรียกว่า "อุปจารสมาธิ" คือสมาธิเป็นแต่เฉียด ๆ ต่อเมื่อใดทำใจให้นิ่งและดิ่งลงไปได้จริง ๆ จึงเรียกว่า "อัปปนาสมาธิ" คือสมาธิอันแน่วแน่

อริยสัจจ์ ๔ ประการนี้แล เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าของเราได้ตรัสรู้ เรียกว่าบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ คือปัญญา

เล็งเห็นความจริงอย่างสำคัญหาที่เปรียบมิได้ เป็นธรรมที่ยังมิได้เคยมีผู้ใดเล็งรู้เห็นได้ก่อนพระองค์เลย

ข้อที่เราทั้งหลาย ควรรู้สึก พระคุณของ พระพุทธเจ้า เป็นใหญ่หลวงคือ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษนั้นแล้ว หาได้ทรงสงวนไว้สำหรับจำเพาะพระองค์เองเท่านั้นไม่ ด้วยอำนาจพระกรุณา อันกว้าง ขวาง เปรียบ เหมือน ทะเลใหญ่ อันหาฝั่งมิได้ พระองค์ได้ทรง ประกาศสั่งสอน ธรรมวิเศษนั้นแก่เวไนยนิกรโดยแพร่หลาย เหมือนประทานสมบัติอันประเสริฐยิ่งกว่าโภคสมบัติทั้งปวงไว้ให้อยู่ติดโลก เป็นเครื่องค้ำจุนโลกและประโลมใจมนุษย์นิกรชั่วกาลนาน เป็นสาธารณประโยชน์หาที่เปรียบมิได้

ฝ่ายเรา ทั้งหลาย ผู้ถือตนเป็น พุทธศาสนิก ควรเป็นผู้กอร์ปด้วยกตัญญูกตเวที เมื่อรู้สำนึกอยู่แล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงมีอุปการะคุณแก่เราทั้งหลายมากมายเห็นปานนี้แล้ว ก็ควรตั้งใจสนองพระคุณโดยตั้งใจประพฤติตามพระพุทโธวาท โดยเต็มสติปัญญาและความสามารถส่วนผู้ที่มิได้บำเพ็ญโดยเต็มที่เพราะขาดความเข้าใจนั้นควรขวนขวายหาความรู้ในทางศาสนาธรรมให้ยิ่งขึ้น และเมื่อได้ศึกษาเข้าใจแล้ว แม้ศรัทธามีอยู่ก็ไม่ต้อง

วิตกเลยในข้อที่จะไม่สามารถปฏิบัติได้ เพราะอะไรก็ไม่สำคัญเท่าใจของเราเอง ถ้าใจเรานึกว่าจะปฏิบัติได้ก็คงจะทำได้ ถึงแม้แต่จะทำได้เพียงสักเล็กน้อยก็ยังดีกว่าไม่ทำเสียเลย แต่ถ้าใจท้อแท้ นึกเสียว่าจะทำไม่ได้ ก็คงจะไม่ได้อยู่เอง ถ้าปรารถนาเป็นคนดีจริง สมที่เป็นพุทธศาสนิก ต้องหมั่นบังคับใจของตนเองให้อยู่ในอำนาจ จนอาจสั่งให้นึกอะไรได้ตามปรารถนา ถึงแม้ในชั้นต้นจะนึกท้อแท้ ก็ควรข่มใจให้ละความท้อแท้นั้นให้จงได้

ยังมีคนอีกจำพวก ๑ ที่ค่อนข้างงงงวยไปเพราะความเข้าใจว่าตนฉลาด มักกล่าวว่าจะบำเพ็ญให้เปลืองเวลาทำไม เพราะถึงแม้จะบำเพ็ญเท่าใด ๆ ก็คงจะไม่มีทางบรรลุผลแม้แต่เพียงโสดาบัน สำหรับคนชนิดนี้ควรชักชวนให้รำพึงดูว่า มีผู้ใดบ้างในโลกนี้ที่ขึ้นไปสู่ที่สูงได้โดยไม่เหยียบบันไดขั้นต่ำก่อน? ถึงในทางธรรมก็เช่นกัน ใครไม่ศึกษาและบำเพ็ญธรรมในขั้นต่ำ ๆ ก่อนจะบรรลุถึงธรรมขั้นสูงได้อย่างไรเล่า การงดความเพียรเสียนั้นหาคุณประโยชน์มิได้เลย คงมีแต่ผลร้ายเท่านั้น แม้แต่จะเพียงเสมอตัวก็ไม่ได้ เพราะกิเลสต่างๆอันท่องเที่ยวอยู่

ในจิตของเราคอยตามกวนอยู่เสมอให้เรากระทำตามใจตัว และความจริงย่อมมีอยู่ว่าบาปกรรมทำง่ายกว่ากุศลกรรม ฉะนั้นการตามใจตัวจึงมักพาให้เรากระทำบาปกรรมบ่อย ๆ แม้โดยไม่ใคร่รู้สึกตัว ถ้าหากว่ามีความเพียรบากบั่น หมั่นเพาะกุศล-ธรรมขึ้นไว้ในสันดาน ก็เปรียบเหมือนประเทศที่เกณฑ์ทหารและตั้งกองตำรวจขึ้นไว้สำหรับบำราบปราบปรามอันเปรียบด้วยผู้ร้ายฉะนั้น

การข่มกิเลสของเราเป็นกรณียกิจไม่จำเพาะต่อตัวเราเท่านั้น ทั้งเป็นกรณียกิจอันเราควรประพฤติเพื่อประโยชน์ของเพื่อนบ้านด้วย คนเรา จะเป็นผู้ถือสัญชาติใดแลถือศาสนาใดก็ตามย่อมไม่ชอบและไม่ไว้ใจบุคคลที่ไร้ธรรม เพราะบุคคลที่ไร้ธรรมเปรียบเหมือนสัตว์ในป่าดุร้าย ไม่รู้ว่าจะประทุษร้ายใครเมื่อใดเป็นที่ระแวงสงสัยอยู่เป็นเนืองนิตย์ ฉะนั้นถ้าปรารถนาอยู่เป็นสุขสงบในหมู่ชน เป็นความจำเป็นจริง ๆ ที่เราจะต้องประพฤติเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรมเพื่อ เพื่อนบ้านคบได้ โดยปราศจากความระแวงใจ

การที่จะประพฤติตนให้อยู่ในศีลในธรรม ก็จำเป็นต้องมีหลักที่ยึดเหนี่ยวใจให้แน่วในทางศรัทธา ต้องมีเครื่องเตือนใจให้ใฝ่ในทางแสวงหาความรู้ในทางธรรม ก็สิ่งใดเล่าในโลกนี้จะมีดียิ่งไปกว่าพระรัตนตรัย ? เพราะเหตุใดเล่าจึงเป็นเช่นนั้น? เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าได้เป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม พระธรรมนั้นพระสงฆ์ได้ทรงจำไว้ และพระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระรัตนตรัยนี้เป็นของหมดจดอุดมเลิศในโลก ย่อมเป็นไปพร้อมเพื่อความหมดจดอย่างยิ่งแก่สัตว์ทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว ผู้ใคร่ซึ่งความหมดจดแก่ตน ผู้ปฏิบัติโดยชอบ ผู้ใดถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะแล้ว มาเห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาชอบ นับว่าได้ประสบสรณะอันทำให้สบายใจอย่างยิ่ง เพราะอาจจะได้พ้นจากทุกข์ทั้งปวงดังนี้ แล.

เทศนาเสือป่า

กัณฑ์ที่ ๑

ความจำเป็นที่จะมีศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗)

ตามธรรมเนียมวันเสาร์ได้เคยพูดถึงแบบสั่งสอน บัดนี้แบบสั่งสอนก็หมดไปแล้วตอนหนึ่ง แต่นี้ต่อไปจะเริ่มแสดงด้วยส่วนใจของเสือป่า คือ มโนกรรม การปกครองใจของตนเอง ตามธรรมดานักรบไม่ว่าชาติใดภาษาใดต้องมีข้อมุ่งหมายเพื่อเพาะความกล้าหาญ เพื่อให้รู้สึกว่าการสละชีวิต และเลือดเนื้อเพื่อประโยชน์อะไร เหตุที่สละถ้าไม่รู้สึกว่าสำคัญจริง ถึงโดยจะลากเอาตัวไปก็อาจจะวิ่งหนีได้ แต่ที่ไม่วิ่งหนีก็เพราะรู้สึกความเป็นธรรมและประโยชน์ในการที่จะไปรบ สิ่งที่ทำให้คนมีใจดีก็คือต้องรู้สึกว่าต้องรบให้แก่ชาติศาสนาพระมหากษัตริย์ของเราต้องมีธรรมฝังอยู่ในใจ แต่ธรรมอย่างไรจึงจะทำให้รักชาติได้จริงไม่ใช่รักพูดเล่น คือรักจนยอมสละเลือดเนื้อของตัวเราเองได้

ธรรมดาคนเราจะอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องอาศัยคนอื่น และมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นธรรมเนียมที่คนเรามาอยู่รวมกัน การที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกันนั้นเช่นนาย ก. กับนาย ข. ต่างคนไปล่าเนื้อในป่าแห่งเดียวกัน ในเวลาเดียวกัน นาย ข. เป็นผู้ยิงเนื้อตายจะเอาเนื้อนั้นไป นาย ก. ไม่ยอม ว่าเป็นเนื้ออยู่ใกล้นาย ก. ควรจะเป็นของนาย ก. ต่างคนต่างไม่ยอมจึงวิวาทกัน นาย ก. ต้องถูกตีศีรษะแตกไป ข้างหนึ่งนาย ข. จึงได้เนื้อไป คราวนี้นาย ก. เห็นว่าการที่ทำเช่นนี้ไม่ดี จึงคิดชักชวนนาย ข. ให้รวมหากินด้วยกัน คนหนึ่งเป็นคนต้อนเนื้อ คนหนึ่งเป็นคนยิง ครั้นได้เนื้อมาก็แบ่งปันกันคนละครึ่ง ก็เป็นที่เรียบร้อยไม่ต้องวิวาทกัน ศีรษะก็ไม่แตก เป็นธรรมเนียมอันดีขึ้น ต่อมาถึงกับทำสัญญาต่อกันไว้ว่า จะประพฤติการหากินรวมกันเช่นนี้ และถ้าใครทำผิดสัญญาจะต้องริบเนื้อที่หามาได้นั้นเสีย ดังนี้เป็นตัวอย่าง

อนึ่ง การที่ผัวเมียอยู่ด้วยกันได้นั้น ขอให้ท่านทั้งหลายลองนึกดูทีหรือว่าเพราะเหตุไร ? คงไม่ใช่เพราะจะนอนด้วยกันเท่านั้น การที่เขามาอยู่กับเราก็เพราะเขารักเราไม่ใช่หรือ เขา

จึ่งยอมสละความผาสุกซึ่งเขาจะพึงได้เมื่อเขาอยู่ในบ้านเดิมของเขา ผัวเมียหรือคนสองคนอยู่ด้วยกันได้ก็เพราะมีความผ่อนผันซึ่งกันและกัน ความผ่อนผันเป็นธรรมแรก คนที่เห็นแก่ตัวเองเท่านั้นอยู่กับใครไม่ได้ ต้องคิดถึงผู้อื่นบ้าง คือต้องแบ่งเอาความรักของตัวเราไปรักผู้อื่นบ้าง เอาแต่ใจตนเองฝ่ายเดียวไม่ได้ เช่นผัวเมียเกิดบาดหมางกันขึ้นถึงกับจะหย่าร้าง แต่มาคิดถึงความดีที่มีมาแต่ก่อน ๆ บ้าง เห็นแก่ลูกอยู่บ้าง ก็เลยอยู่ไปด้วยกันได้ตามเดิมดังนี้เป็นต้น

เมื่อคนเรารวบรวมกันเป็นครัวขึ้นแล้ว ครัวหลาย ๆ ครัวซึ่งมารวมกันเข้าจึงเป็นคณะ การที่อยู่กันเป็นคณะนั้น ก็ต้องอาศัยความยินยอมผ่อนผันและความตกลงในระหว่างคนที่อยู่รวมกัน ธรรมนี้เกิดขึ้นด้วยความจำเป็น เพราะมาเล็งเห็นว่าการที่อยู่ด้วยกันโดยเรียบร้อยนั้น ดีกว่าแย่งชิงตีรันฟันแทงกัน การขะโมยเป็นของที่ต่างคนต่างไม่ชอบ จึงมาตกลงกันว่าการขะโมยนั้นเป็นของชั่ว จึงเกิดมีศีลขึ้น

การแสดงธรรมหรือศีลนี้ มีผู้ที่รู้และแสดงขึ้นในหมู่หรือคณะนั้นจึงเกิดมีครู ครูนี้เมื่อมีมากคนขึ้นก็เกิดมีความเห็น

ต่างกันเกิดเถียงกัน ครูคนนั้นยืนยันว่าความเห็นของตนถูกต้องดีแล้ว ความเห็นของครูคนนั้นไม่ตรงไม่ถูก ฝ่ายครูคนนั้นก็ติเตียนความเห็นของครูคนโน้น ๆ ต่อไปอีก เมื่อความเห็นต่อความเห็นไม่ยุติตกลงกันเช่นนี้ จึงต้องมีบรมครูเกิดขึ้น บรมครูนั้นเก็บรวบรวมเอาธรรมของครูทุกคนมา ไตร่ตรองเลือกสรรอีกชั้นหนึ่ง ธรรมใดเป็นประโยชน์ดีก็ถือเอาสำหรับแนะนำสั่งสอนในหมู่ในคณะ คณะเหล่านี้แพร่หลายไปจึงได้มีบรมครูขึ้นหลายคน เช่นพระพุทธเจ้า พระเยซู พระมะหะหมัด เป็นผู้สั่งสอนชนหมู่มาก คำสั่งสอนของท่านเหล่านี้แหละเรียกว่าศาสนา

ศาสนาย่อมเป็นหลักสำหรับจะชี้ให้คน ดำเนินให้ถูกทางว่าอย่างไร จะเป็นทางที่ประพฤติดี และศาสนาย่อมมีผลเหมือนกันหมด คนเราโดยมาก เกิดมาต้องอยู่ในศาสนาหนึ่ง เช่นคนไทยที่เกิดมาในพระพุทธศาสนา แต่บางคนในสมัยนี้มักจะแสดงตนว่าเป็นอิสระ คือมีความคิดของตัวเอง เช่นศาสนาว่าขะโมยไม่ดี นาย ก. อาจจะตอบได้ว่า "ขะโมยถ้าจับได้จึงไม่ดี ขะโมยถ้าจับไม่ได้แล้ว ไม่เป็นไร" คนที่มีความคิดเช่นนี้ หรือที่ไม่มีศาสนาจึงใช้ไม่ได้ วรรณะเป็นของที่คนจะคิดขึ้นเองไม่ได้

ด้วยเป็นของที่คนตั้งพันชั่วคนเขาคิดมาแล้ว จะตั้งเอาเองโดยปัญญาของคน ๆ เดียวนั้นไม่ได้ คนใดที่ว่าตั้งได้คนนั้นอวดดี

ข้าพเจ้ารู้สึกด้วยความแน่ใจว่า คนเราทุกคนจำเป็นต้องมีศาสนา และเป็นธรรมดา เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าเองถือพระพุทธศาสนา ก็ย่อมจะต้องเห็นว่า พระพุทธศาสนาดีกว่าศาสนาใดๆ ในโลก การที่ว่าเห็นดีกว่าศาสนาใด ๆ ในโลกเช่นนี้ ข้าพเจ้ามีเหตุผลพอที่จะทำให้เห็นเช่นนั้น ดังจะได้แสดงต่อไปข้างหน้า

กัณฑ์ที่ ๒

กำเนิดแห่งศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

วันนี้จะกล่าวต่อจากวันหลังที่แล้วมา กล่าวแต่ก่อนว่าถึงความจำเป็นที่ศาสนามีอย่างไร คือทำไมจึงเกิดมีขึ้น ทำไมจึงได้เกิดมีความจำเป็นที่มนุษย์เราจะรู้สึกว่าควรอยู่ในศีลและในธรรมตามที่กล่าวมาแล้วคราวก่อน เมื่อมีความรู้สึกขึ้นเช่นนั้นแล้วจึงได้เกิดมีครูสอน พวกครูที่มีความเห็นต่าง ๆ จึงเกิดมีเป็นหมู่ใหญ่ที่เรียกว่าพราหมณ์ ก่อนที่จะได้มาถึงพระพุทธเจ้าของเราก็ดี ก่อนที่จะถึงพระเยซูก็ดี ก่อนที่จะถึงพระมะหะหมัดก็ดี ถึงแม้จะยังมิได้มีศาสดาซึ่งมีชื่อเสียงเท่ากับท่านทั้ง ๓ ที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็ย่อมมีศาสดาในโบราณสมัยเหมือนกัน ทั้งในส่วนบุรพทิศ คือทิศตวันออกของเราและในส่วนประจิม คือทิศตวันตกของเรา นักดูก็ชอบกลอยู่บ้าง ที่บรรดาศาสดาสำคัญ ๆ ได้เกิดขึ้นในเขตแคนแว่นแคว้นที่เรียกว่าทวีปอาเซียทั้งนั้น ทวีปอาเซียที่เราอยู่นี้นับว่าเป็นบ่อเกิดแห่งศาสนาไม่ว่าศาสนาใด ถึง

แม้ว่าศาสนาที่เรารู้จักอยู่ทั้ง ๓ ศาสนา คือ ศาสนาพระพุทธเจ้า ศาสนาคริสตัง ศาสนามะหะหมัด ย่อมเกิดขึ้นในทวีปอาเซีย คนโดยมากแลดูเผิน ๆ นึกว่าศาสนาคริสตังนั้นเกิดขึ้นในทวีปยุโรป แต่แท้ที่จริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ เมื่อได้กล่าวขึ้นเช่นนี้ ต้องอธิบายโดยเอาศาสนาใดศาสนา ๑ เป็นตัวอย่างสักอันหนึ่ง เพราะว่าศาสนาทั้ง ๓ นี้เป็นสำคัญ ทางที่เกิดขึ้นและเจริญมาย่อมคล้ายคลึงกันเป็นอันมากยิ่งกว่าที่คนสามัญคาดหมาย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงกำเนิดแห่งศาสนาพระพุทธเจ้าของเราพอเป็นตัวอย่าง

แรกเริ่มเดิมที แต่อย่าเอาศักราชจริงนัก เพราะข้าพเจ้าก็ไม่รู้และไม่มีผู้ใดในโลกนี้รู้ก่อนที่มีตำนานที่เขียนได้ และก่อนที่มีประวัติหรือลายลักษณ์อักษร ณ กาลครั้ง ๑ มีคนพวก ๑ ซึ่งตามตำหรับเรียกว่า "อริย" ซึ่งส่วนนักปราชญ์สมัยใหม่นี้เขาสืบสวนว่า ที่จะเป็นคนที่เดิมอยู่ในดินแดนซึ่งเรียกว่า "ใจกลาง" ทวีปอาเซีย คืออาฟกานนิสตานและตลอดไปถึงธิเบตเป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามพวกเหล่านี้ได้นามว่าพวก "อริย" พวกอริยนี้ยกเข้ามาในประเทศพื้นที่ที่เรียกตามภาษาเขาว่า "ภารตวรรษ"

แต่เวลานี้เขาเรียกกันว่า อินเดียตามภาษาฝรั่ง ได้ยกข้ามเข้ามาทางตวันตก มาพบพวกคนดำอยู่ที่นั้นซึ่งเขาเรียกนามมันว่า "ทัสยุ" หรือ "ทาส" พวกอริยได้ปราบพวกทัสยุด้วยกำลังแพ้แล้วจึงได้พามาใช้เป็นข้า คำว่า "ทาส" จึงได้มาจากนามคนพวกนี้ที่อยู่ในอินเดียเดิม พวกอริยจับได้เอามาใช้เป็นเชลยเป็นทาส คำว่าทาสจึงได้ใช้เป็นคำเรียกบุคคลซึ่งเป็นบ่าวชั้นเลว คนดำอย่างทัสยุนั้นมีทั่วไปทั้งโลกหรืออย่างไรก็ดีในทางทวีปอาเซียมีทั่วไป ในประเทศสยามก็มีคนเช่นนี้ที่เรียกกันว่าเงาะป่า พวกอริยเข้ามาเจอพวกคนดำนั้น เห็นมีความนิยมนับถือวัตถุต่าง ๆ ถือภูเขา ถือต้นไม้ ถือป่าต่าง ๆ เป็นที่พึ่ง ไหว้ดวงตวันไหว้ลม ไหว้น้ำ เพราะเหตุใด ? พวกเหล่านี้ความคิดแรกเริ่มพ้นขึ้นจากสัตว์เดรัจฉาน เมื่อมีความคิดขึ้นได้แล้ว สังเกตดูการที่เป็นไปทั้งหลายในโลกความที่สงบเรียบร้อยไม่ตาย คงจะมีอะไรเป็นที่สำคัญบันดาลอย่างหนึ่ง เป็นเจ้าหรือผีมิใช่เป็นคนเช่นเรา หรือจะใช่เป็นตากลมตากฝนกลางสนามลมก็มีพัด อะไรทำให้ลมพัดได้ ? อะไรทำให้ฝนตก ? อะไรทำให้เป็นภูเขา ? เมื่อพวกอริยมาเจอพวกดำมีความเลื่อมใสนับถืออย่างนี้ เพราะ

พวกคำเห็นว่าของสำคัญเช่นนี้เป็นผี เพื่อจะทำให้ผีช่วยเขา ก็เอาใจเขาเองเป็นที่ตั้ง เพราะฉะนั้นจึงหาเนื้อสัตว์ให้กินเรียกว่าบวงสรวง เพราะว่าถ้าเราชอบผีคงจะชอบเหมือนกัน จึงเอาเนื้อนั้นไปตั้งให้ผีกิน แต่ครั้นเอาไปวางไว้เฉย ๆ ก็ไม่หมดไป จึงโยนใส่กองไฟเพื่อให้ผีได้กิน เพราะฉะนั้นพวกคนคำนับถือไฟเป็นของสำคัญว่าไฟเป็นทูตของผีซึ่งมีอยู่ประจำในเมืองมนุษย์เหมือนอย่างเราตั้งราชทูตไปประจำเมืองต่างประเทศฉะนั้น เมื่อพวกอริยไปเจอสิ่งที่พวกคำนับถือ ก็เห็นของเขาชอบกลเหมือนกัน ฝ่ายพวกอริยที่เข้าไปนั้นนับถือดวงตะวัน ซึ่งเรียกว่า "สวิตฤ" หรือ "สวตะระ" และพวกอริยนำความนับถืออันนั้นเข้าไปในอินเดียด้วย พวกอริยนี้เป็นชั้นสูงชั้นหนึ่งแล้ว คือสังเกตเห็นได้แล้วว่า ถ้าฤดูไหนมีแสงแดด มีฝน มีตะวัน ต้นไม้ก็ได้รับความงอกงามดี ต้นไม้ย่อมหันไปหาตะวันเสมอ จึงเป็นที่นับถือตะวันเรียกว่า "สวิตฤ" นับถือฝนหรือน้ำทั้งหลาย เรียกกันว่า "วรุณะ" นับถือผู้ที่บันดาลให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปได้ในโลกเรียกว่า "อินทร์" นับถือผู้ซึ่งทำลายชีวิตของมนุษย์และสัตว์ อันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เรียกว่า "มฤตยู" หรือ "ยม" จึงเกิดท่านทั้ง ๔ นี้

เป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์รักษาทิศทั้ง ๔ เรียกว่าโลกบาล พวกอริยเหล่านี้มีวิธีบูชา วิธีทำให้โลกบาลชอบแต่ต่างคนต่างนึกคิดเอาเอง แล้วนำสิ่งที่พวกคนคำนับถือผสมเข้าด้วย จึงเกิดเป็นไสยศาสตร์ มีพิธีของพราหมณ์ตามศาสนาของพวกอริยและทัสยุระคนกันคือ จับสัตว์มาบูชายัญ จับสัตว์ที่เป็น ๆ มาเชือดคอ หรือมิเช่นนั้นเอามาหั่นเป็นชิ้น ๆ เมื่อเลือดตกหมดแล้วจึงเอาเนื้อมาย่าง

ศาสนาพราหมณ์นี้ขออธิบายโดยสั้น ๆ ข้อสำคัญข้างศาสนาพราหมณ์เป็นใจความอยู่ว่า ต้องให้รำลึกถึงบุญคุณผู้ที่ได้อุปการะ ผู้ที่ทำคุณความดีทำผลประโยชน์ให้แก่ตัวของเราที่ให้รับความเจริญต่าง ๆ แทนคุณในเวลาที่มีชีวิตอยู่ ในเวลาที่ผู้อุปการะตายแล้วต้องแทนคุณด้วยบูชายัญ เรียกว่า "ปุพพะเปตะพะลี" บูชาผู้ที่ตายแล้วด้วยเนื้อ ด้วยของกิน "อามิษพลี" คือพลีด้วยเนื้อ ด้วยของกินโดยตั้งใจจริง เช่นวันสงกรานต์ วันศารทเป็นต้นหรือถือศีลกินบวช แล้วอุทิศส่วนกุศลอันนั้นให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในเวลานักขัตฤกษ์ ต้องประพฤติพรหมจรรย์เป็นการชอบใจของผู้ที่ตายไปแล้ว นี้เป็นข้อสำคัญของศาสนาพราหมณ์ความเห็นเหล่านี้ที่จริงไม่เป็นข้ออัศจรรย์ แต่เป็นนิสัย

ของคนที่ถืออะไรแล้วก็ชอบคิดให้พิศดารต่อไปจนเลยยุ่งไปได้ ของเก่าของเดิมที่เกิดขึ้นแห่งความนับถือเลื่อมใสนิยมยินดีนั้น ในชั้นต้นก็แลเห็นง่าย ๆ แต่ครั้นสอนกันต่อมามาก ๆ เข้า ก็เกิดมีฝอยมากขึ้นทุกที ในที่สุดความที่นับถืออันเป็นมูลเดิมลืมเสียสิ้น คงยึดมั่นอยู่แต่ที่ฝอยบางอย่าง จนศาสนาที่ถือกันในที่สุดเป็นเรื่องฝอยเสียมาก เช่นคนโดยมากไปบวชในศาสนาพระพุทธเจ้าเดี๋ยวนี้ พอเล่าสวดมนต์ "อิติปิโส" ได้ก็เห็นเป็นการเพียงพอแล้ว ตกลงเป็นผู้รู้ฝอยเท่านั้นฉันใด ศาสนาพราหมณ์ก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน ยึดถือแต่ฝอยทั้งนั้น ใครช่างคิดหน่อยก็เป็นศาสดาขึ้น รู้เหลว ๆ ไหล ๆ ไม่เป็นสาระทั้งนั้น ความจริงไม่มีการที่ว่ามนต์ "บรมสุธ" พึมพำอะไรไปต่าง ๆ ไม่เป็นประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าเราไม่รู้จริง

ครั้นต่อมาเมื่อมีผู้ที่ได้ไตร่ตรองจนรู้จริงแล้ว ก็มารู้สึกว่า เราจะไปสอนเขาเข้าเขาก็จะหัวเราะเยาะ เขาชอบให้ว่า "บรมสุธ" มากกว่า เพราะฉะนั้น ก็ทำเนาเสียเถิด พวกเหล่านี้เรียกว่าเป็นพระปัจเจกโพธิ คือตนเองรู้จริงเห็นจริงแล้ว แต่ไม่ได้ให้ความรู้แก่ผู้ใดต่อไป ปัจเจกโพธิมีมาก ๆ ขึ้น ต่อ

มามีคนรู้สึกแล้วว่าไม่มีประโยชน์เลย จึงได้เกิดมีศาสดาขึ้นมา คือเป็นผู้ที่เลือกดูข้อจริงที่พูดออกมาตามที่เห็นว่าเป็นจริง จึงเกิดมีท่านที่เราเรียกกันว่า พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ที่ว่ามีพระเจ้า ๕ พระองค์นั้น แปลว่าตรัสรู้แล้วสอนแล้วแต่ศาสนาเสื่อมไปเสียที ๑ เพราะพวกพระที่บวชที่เรียนมัวไปพะวงในสิ่งเล็กน้อย เมื่อศาสนาพระกกุสันโธเสื่อมทรามเช่นนั้นแล้วจึงได้เกิดมีพระ-โกนาคม เกิดมีพระกัสสป เกิดมีพระโคดม ที่เรานับถืออยู่เดี๋ยวนี้เป็นลำดับ

พระโคดมที่เรานับถือกันอยู่เดี๋ยวนี้ ท่านทั้งหลายผู้ได้อ่านปฐมสมโพธิคงจะเข้าใจอยู่แล้วว่าคือใคร แต่เผื่อหลงลืมข้าพเจ้าขอโอกาสเตือนว่า ที่จริงเป็นบุคคลประหลาดเรียกว่าอัศจรรย์ คือไม่ใช่คนธรรมดา ไม่ใช่คนสามัญ เป็นเชื้อกษัตริย์อยู่ในแผ่นดิน ซึ่งในเวลานั้นไม่มีใครปกครองเป็นใหญ่ สักแต่ใครมีอำนาจแล้วพระเจ้าแผ่นดินอื่น ๆ อ่อนน้อมยินยอมจึงแต่งตั้งขึ้นเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ตลอดชีวิตของโลก ตลอดเวลาของโลก โลกตั้งมาแล้วกี่โกฏิปี พระเจ้าจักรพรรดิมีมาเพียง ๑๒ องค์เท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

เป็นการยาก เพราะต้องบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้งหลาย จึงควรจะเป็นใหญ่เป็นผู้ปกครองโลกให้คนทั้งโลกนิยมนับถือทั่วไป พระ-พุทธเจ้าของเราได้รับคำทำนายแห่งพระฤษีและพราหมณ์ไว้เป็นแน่มีอยู่ ๒ ประการ ประการ ๑ จะได้เสวยสมบัติบรมจักร ประการ ๑ จะได้เสวยพุทธจักร พระเจ้าศิริสุทโธทนผู้เป็นพระราชบิดานั้น ท่านก็เหมือนบิดาเราท่านทั้งหลายไม่มีความพอใจที่จะให้ลูกท่านบวชเป็นพระ อยากจะให้ลูกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์กว่า และจะได้พึ่งบุญเขา เพราะฉะนั้นพระเจ้าศิริสุทโธทนได้ทรงคิดจัดการป้องกันตั้งแต่ทรงพระเยาว์มา เพื่อมิให้พระราช-โอรสทรงเห็นเครื่องเศร้าใจเสียใจ คิดกันเสียหมดทุกอย่าง ย่อมหาเครื่องเพลิดเพลินแวดล้อมไว้เสีย ให้หมดไม่มีทางจะไป จนพระชนมะวัยได้ ๑๕ ปี จัดการให้ได้พระยโสธราหรือพิมพาเป็นพระมเหษี พระเจ้าศิริสุทโธทนจัดปราสาทให้ครบ ๔ ฤดู (ไม่ใช่สามฤดูอย่างที่ชนเราเข้าใจกัน) เมื่อถึงฤดูใดก็ให้ไปอยู่ปราสาทอันเหมาะแก่ฤดูนั้น มีเครื่องบำรุงสุขแวดล้อมทุกอย่าง มีผู้คนหญิงชายบริวาร กินอยู่หลับนอนไม่ต้องทำอะไร แต่เผอิญเป็นโชคดีของเราทั้งหลาย พระพุทธเจ้าของเราท่านเป็นคน

สำคัญ ท่านไม่เพลิดเพลินในความสุขสำราญซึ่งพระราชบิดาท่านได้จัดแวดล้อม เปรียบเหมือนแหกออกไปจากที่คุมขัง คือสู้ตัดบ่วงสำคัญที่สุด คือบ่วงแห่งกามความสนุกเพลิดเพลินใจ ทรงรู้สึกเห็นว่าพระเจ้าจักรพรรดิในโลกมีมาได้แล้วก่อนพระองค์ถึง ๑๒ พระองค์ พระพุทธเจ้ามีมาแล้วก่อนพระองค์เพียง ๓ พระองค์เท่านั้น การเป็นพระพุทธเจ้า คือได้พุทธจักร ย่อมถึงยากกว่าสมบัติบรมจักร และย่อมจะเป็นประโยชน์ซึ่งจะให้แก่มนุษย์โลกย่อมเป็นประโยชน์ยิ่งกว่าได้สมบัติจักรพรรดิ และพระพุทธเจ้าย่อมทำประโยชน์ให้ตั้งโกฏิเท่าพันทวี เมื่อพระองค์ทรงรู้สึกเช่นนั้นแล้วจึงออกจากวังไป ตามที่เรียกว่า "มหาภิเนษกรมณ์" คือตัดความห่วงใยออกหมด เพื่อแสวงหาหนทางจะได้ตัดความทุกข์ทั้งหลายที่จะสั่งสอนคนเราทั้งหลาย ให้รู้จักธรรมวิถีหนทางอันประเสริฐ การที่มีพระพุทธเจ้านี้ก็น่าเห็นได้ว่าลำบากเพียงไร ท่านเป็นคนสำคัญเป็นคนอัศจรรย์แปลกกว่าคนทั้งหลาย เพราะคนสามัญถ้าเมื่อไปพบศาสดาต่างคนต่างสอนกันโดยกิริยาอาการต่าง ๆ ต่างคนต่างอวดแสดงโวหารของตัวต่าง ๆ แสดงโดยวิธีอันน่าจับใจต่าง ๆ อย่างเช่นที่พระพุทธเจ้าของเราได้ไปประสบ

ครั้งนั้นแล้ว ก็คงจะตกไปอยู่ในอำนาจความเชื่อถือในบุคคลจำพวกที่เราเรียกว่าเดียรถีซึ่งมีอยู่ ๒ จำพวก จำพวก ๑ ตั้งใจคิดจริง แลเห็นว่าทุกข์มีอยู่ในโลก พวกนี้ละโลกไปอยู่กลางป่า เรียกว่าฤษี แต่คนที่ทำเช่นนี้ก็หาประโยชน์มิได้ บางคนออกไปแล้วทรมานร่างกายเกินไป (มีกำมือไว้นานจนเล็บยาวทลุหลังมือออกมาเป็นต้น) เรียกว่าทุกกรกิริยาดังนี้ก็หาประโยชน์มิได้ เพราะคนเราที่มีทุกข์อยู่ย่อมมีแต่สงสารตัวเป็นพ้น ครั้นเจ็บเต็มที่แล้วก็หวังจะได้อะไรเป็นบำเหน็จพอสมควร จึงสู้ยอมทน นับว่าเป็นคนคิดผิดใช้ไม่ได้ แปลว่าไปทรมานตัวเองไม่ได้ผล อีกจำพวก ๑ ถือว่าเกิดมาควรจะหาแต่ความสุขอย่างเดียว ยกสิ่งทั้งปวงให้เป็นเครื่องเป็นไปเพื่อความสุขเพลิดเพลินแห่งตนเป็นที่ตั้ง พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า ส่วนการที่กินควรเป็นแต่พอให้ประทังชีวิตไปได้ คือกินไม่ใช่หาความสุข นอนไม่ใช่นอนเพื่อความสุขของการนอน นอนเพื่อสำหรับพักร่างกาย จึงเกิดความสำคัญขึ้นที่แลเห็นหนทางกลาง ทางกลางนี้ประกอบด้วยความเห็นอันถ่องแท้ ซึ่งเรียกว่าอริยสัจจ ๔ ดังจะได้กล่าวต่อไปภายหลัง ในที่นี้กล่าวแต่โดยย่อ คือว่าข้อ ๑ สอนให้แลเห็น

ทุกข์ว่าคืออะไร ข้อ ๒ ทุกข์เกิดจากอะไร เหตุของทุกข์ คือความดิ้นรนอยากต่าง ๆ ข้อ ๓ ให้แลเห็นว่า คนเปลื้องทุกข์ไปแล้วจึงจะได้ความสุข ข้อ ๔ ต้องแลเห็นหนทางที่จะดับทุกข์อันนั้น

เมื่อพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระทัยขึ้นแล้ว ว่าความจริงเป็นอย่างไร ก็ได้ทรงบากบั่นกล้าหาญมิได้ยอมแพ้แก่เดียรถีหรือผู้หนึ่งผู้ใดเลยแม้ผู้ใดพูดจาโอ้อวดก็ย่อมพ่ายแพ้ภัยตนเอง เพราะเหตุใด ? เพราะคำที่พระพุทธเจ้าของเราตรัสเป็นคำจริง คำที่พวกศาสดาพวกเดียรถีกล่าวเป็นคำที่เท็จ คำที่พระพุทธเจ้าของเรากล่าว เป็นคำซึ่งเห็น แก่ประโยชน์ แห่งเรา และท่าน ทั้งหลาย พวกเดียรถีเห็นประโยชน์ตนเองบำรุงตนเองเป็นที่ตั้ง พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่นับถือได้โดยไม่เสียสักอย่าง ๑ อย่างใด นับถือได้โดยเชื่อแน่นอนว่าเป็นผู้ประเสริฐ เดียรถีกลับต้องประกาศว่าใครไม่เชื่อถือแล้วเจ้าจะหักคอ พระพุทธเจ้าของเราไม่เคยบอกกล่าวว่า ไม่เชื่อจะหักคอ แต่อย่างนั้นคนนับถือศาสนาพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าศาสนาอื่น เพราะเหตุใด ? เพราะแลเห็นว่าดีกว่าศาสนาอื่น พราหมณ์ก็ดี แขกดำก็ดี เมื่อไม่เชื่ออย่างเขา ๆ ก็แช่งให้เจ้าหรือผีหรือเทวดาหักคอลงโทษ ของเราไม่มีเลย

ข้อนี้จึงเป็นข้อรวมความ ที่ข้าพเจ้าพูดไว้ตั้งแต่ครั้งก่อนว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงนับถือพระพุทธศาสนา ฝ่ายศาสนาคริสตังหรือมะหะหมัด ใครไม่นับถือแล้วเป็นปาปะชนทั้งนั้น แปลว่ายังคับคือข้างคริสตังว่าเป็นคำพระยะโฮวา ข้างมะหะหมัดว่าเป็นคำพระอะหล่าถ้าใครไม่นับถือต้องตกนรกแสนกัลป์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าของเราการทำโทษไม่มีเลย เท่านี้ก็แลเห็นได้ว่าข้างไหนจะดีกว่ากัน

เมื่อข้าพเจ้าศึกษาวิชาอยู่ในยุโรป มีผู้ถามว่า ทำไมศาสนาคริสตัง ข้าพเจ้าจึงเรียนง่ายนัก ข้าพเจ้า ตอบว่า เรียนง่ายโดยรู้ศาสนาพระพุทธมาก่อน ข้อความที่เป็นสำคัญแล้ว ไม่ผิดกับคำที่พระพุทธเจ้าตรัสมาแม้แต่คำเดียว ไม่ผิดกันสักอย่าง ๑ สิ่งใดมีอยู่ในคริสตังแล้วย่อมมีอยู่ทุกอย่างในพระพุทธศาสนา มีแต่ไม่เหมือนกันอยู่ก็ฝอยที่ไม่สำคัญ ถ้าเป็นของสิ่งใดที่เราน่าเชื่อน่าเลื่อมใสของเขา ของเรามีแล้วทั้งนั้น แต่ศาสนาคริสตังดีสำหรับคนซึ่งมีความปรารถนาทำอะไรทำอย่างใจ

บรรดาศาสนาทั้งปวง หัวใจของศาสนาคงมีอย่างเดียวกัน คงมีอยู่เพียงว่าต้องให้คนเราประพฤติสัมมาจาริ คือต้องประพฤติ

ไม่ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่เพื่อนบ้าน มิให้เบียดเบียนคนอื่นทั้งด้วยกิริยาวาจาและใจ นี้เรียกว่าคนดี ผู้ที่ประพฤติจะนึกขึ้นเองว่าอย่างนั้นดีอย่างนี้ไม่ดีเป็นการยาก เพราะฉะนั้นจึงต้องหาสิ่งใดเป็นเส้นเป็นบรรทัดเพื่อช่วยเส้นหรือบรรทัดอันนี้ เรียกว่าศาสนา ก็เมื่อเราจะถือศาสนาใดแล้วเราต้องเลือกศาสนาดีที่สุดเหมือนอย่างว่าเราจะใช้เข็มทิศ เข็มทิศที่เราจะซื้อต้องเลือกที่ดีเข็มทิศเป็นสิ่งที่นำหนทางฉันใด ศาสดาหรือผู้ที่ตั้งศาสนาก็เหมือนเข็มทิศนำทาง ใครเล่าจะเป็นศาสนาที่ดีที่สุดในโลก ใครเป็นผู้ที่ดีที่สุด เราควรจะเลือกนับถือตามคำของท่านผู้นั้น

เสื่อป่าทั้งหลายควรไตร่ตรองดูในใจในสมองของตัวเองตั้งใจตริตรองดูเมื่อเห็นว่าเข็มทิศใดดี ท่านทั้งหลายจงเลือกเอาเข็มทิศที่ถูกดีกว่า คงจะช่วยเรือของท่านข้ามห้วงแห่งความทุกข์ไปสู่ความสุขพ้นโสโครกทั้งหลายได้ ข้าพเจ้าจะเป็นพระก็ไม่ใช่ จะเป็นศาสดาก็ไม่ใช่ ข้าพเจ้าเป็นเสือป่าคน ๑ ซึ่งพูดโดยความเห็น ข้าพเจ้าจะบังคับท่านทั้งหลายว่าศาสดาผู้นั้นผู้นี้เป็นคนดีหรือเป็นคนไม่สมควรไม่ได้ ท่านต้องตริกตรองดูและขอให้เลือกศาสดาผู้นั้น เอาอย่างนายเรือเลือกเข็มทิศดี จะดีแก่ตัวและเป็นประโยชน์แก่คณะของท่านทั้งหลายเป็นแน่.

กัณฑ์ที่ ๕

ความภักดีต่อศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๗)

วันนี้ ข้าพเจ้าจะ กล่าวต่อจากที่ได้กล่าว มาแล้วใน วันหลัง คือต่อถึงเรื่องประวัติของพระเยซู และที่ได้พูดแย้มไว้ในคราวก่อนก็จะกล่าวต่อไป.

ในที่นี้ไม่ใช่ตั้งใจที่จะกล่าวประวัติโดยพิศดารมิได้ เพราะถ้าจะกล่าวประวัติพิศดารแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอะไร ทั้งหนังสือก็มีอยู่แล้ว ใครอยากจะอ่านก็ได้ ข้อสำคัญที่จะเตือนให้ท่านทั้งหลายคิดต่อจากหนังสือนั้น คือข้อใดที่เราควรจะเชื่อถือได้ว่าน่าจะเป็นจริงหรือสิ่งใดที่เราน่าจะฟังหู ๑ ไว้หู ๑ ข้อแรกที่นับว่าเป็นอัศจรรย์ของศาสนาคริสตัง ซึ่งเขายกย่องเป็นวิเศษที่สุดคือว่าพระเยซูนั้นเป็นโอรสของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้กล่าวแต่คราวแรกแล้ว ว่าเป็นข้อซึ่งถ้าจะว่าสงสัยก็เกินไปสักหน่อย เป็นแต่วิจิกิจฉายังไม่ลงรอยกันได้ในใจ ไม่มีข้อใดที่จะคัดค้านความที่เขากล่าว แต่ส่วนข้อความที่ยกมาอ้าง

ว่าเหตุใดพระเยซูจึงควรนับว่าเป็นโอรสพระเป็นเจ้าบนสวรรค์นั้น ข้าพเจ้าขออนุญาตยกเอาข้อความจากคัมภีร์ของเขามากล่าวในเรื่องนี้ คัมภีร์นี้เรียกว่า "คัมภีร์ใหม่" คือเป็นประวัติกิจการของพระเยซูเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องเก่าที่มีมาในไบเบิลเป็นแต่เริ่มจากพระเยซู เป็นคัมภีร์ซึ่งนักบุญแมทธิวได้แต่งไว้ เรียกว่าคัมภีร์ของแมทธิวในภาคต้นแมทธิวได้กล่าวไว้ปรากฏชัดถึงพงศาวดารสืบตระกูลวงศ์แห่งเยซูคริสต์ผู้สืบสายโลหิตจากเดวิดโดยพิศดาร คือเริ่มต้นแต่เอบระแฮมมีลูกชื่อไอสัค เลยลงไปจนถึงโสโลมอนผู้โอรสของเดวิด แล้วต่อลงมาจนถึงโยเสฟซึ่งว่าเป็นผัวของนางมาเรียโยเสฟนี้ตามหนังสือเขาว่า นับเนื่องชั่วคนตั้งแต่เอบระแฮมลงมาจนถึงเดวิด ๑๔ ชั่วคน จากเดวิดลงมาตลอดสมัยที่พวกยิวไปเป็นเชลยอยู่บาบิลอนอีก ๑๔ ชั่วคน ตั้งแต่นั้นมาถึงเยซูอีก ๑๔ ชั่วคนเหมือนกัน ก็ใจความที่เขากล่าวเช่นนี้จะแปลว่ากระไร? เดวิดนั้นท่านทั้งหลายคงจะเคยได้ยินโดยมาก แต่แรกก็เป็นผู้ที่ไม่มีอิทธิฤทธิ์อันใด จนภายหลังไปรบยักษ์ชื่อ "โคลิอัธ" เป็นคนแรกที่ได้ใช้อาวุธเครื่องประหารอันขว้างไปจากตัว จะว่าเป็นผู้แรกคิดอาวุธปืนก็ได้ แต่อาวุธที่เดวิดใช้นี้หาใช่ปืนไม่ แท้

จริงเป็นก้อนศิลา อันวางไว้ ในบ่วงแล้ว แกว่งบ่วง นี้รอบ หัวแล้ว ปล่อยสายเชือกข้าง ๑ ศิลาก็ไปถูกยักษ์นั้นตาย ภายหลังเดวิด จึงได้เป็นใหญ่เป็นเจ้า แล้วต่อมามีบุตรชื่อโสโลมอน โสโลมอน นี้เป็นผู้ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเป็นใหญ่มีชื่อเสียงมาก ปรากฎว่า เป็นผู้ทรงยุติธรรม เป็นผู้ที่คล้าย ๆ พระร่วงของเราตรัสอะไร เป็นนั่นทุกอย่าง เพราะมีผู้ที่นับถือมาก ทั้งเดวิดและโสโลมอน ๒คนนี้ ในโกหร่านก็มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือเป็นนักบุญเหมือนกัน เดวิดเรียกว่า "ดาวุด" และโสโลมอนเรียกว่า "ซูลิมาน" ที่ เขาได้ตั้งใจสืบวงศ์พระเยซูขึ้นไปจนถึงเดวิดและโสโลมอนนี้เพื่อ อะไร ? เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า พระเยซูเป็นผู้เกิดในสกุลของ ผู้ซึ่งเคยเป็นเจ้าเป็นใหญ่ในหมู่ชาวยูเดียหรือในหมู่อิสแรล ที่ ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในครั้งก่อน แม้เดวิดเองเมื่อได้เป็นเจ้า เป็นใหญ่ขึ้นแล้วก็ต้องบอกว่าได้กำเนิดจากเอบระแฮมเหมือนกัน เพราะ เอบระแฮมเป็นคน สำคัญ ในไบเบิลและ โกหร่าน เรียกว่า "อิบระฮิม" และถ้าจะเปรียบศาสนาพราหมณ์เอบระแฮมก็คือ พระมนูผู้ เป็นประชาบดีเขากล่าวว่าลูกเอบระแฮม ๑๐ คนได้แยก กันไปใน ทิศานุทิศ มีลูกเต้า สืบมา มนุษย์ทุกคนจึง นับว่า เป็นลูก

เอบระแฮมทั้งนั้น เมื่อกล่าวพงศาวดารของเอบระแฮมเช่นนี้แล้ว ไม่เป็นข้อปลาดอะไรในการที่เขาจะกล่าวว่าเยซู เป็นลูกเดวิดและเอบระแฮม ผู้ที่จะตั้งใจสรรเสริญพระเยซูมักยกข้อนี้เป็นข้อปลาดที่นับชั่วคนมาได้ติดต่อกันถึง ๔๒ ชั่ว แต่การที่นับชั่วคนเช่นนี้ ตามนักเลงพงศาวดารและโบราณคดีถือกันว่า ถ้าไม่มีหลักแน่นอนแล้วย่อมไม่ควรถือเอาแน่ อีกประการ ๑ ข้อที่แมท-ทิวต้องมาลำดับตระกูลวงศ์ของพระเยซูเช่นนี้ ก็คือต้องลำดับตระกูลวงศ์ของโยเสฟเพื่อแสดงให้เห็นว่าโยเสฟเป็นผู้มีหลักฐานมีบรรพบุรุษเป็นเชื้อพระเจ้าแผ่นดินด้วยซ้ำ แต่น่าจะถามกันขึ้นว่าถ้าแม้เยซูเป็นลูกพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ แล้วทำไมต้องอ้างว่าเป็นเชื้อพระเจ้าแผ่นดินด้วยเล่า ? พระเจ้าบนสวรรค์ก็สูงกว่าพระเจ้าแผ่นดินอยู่แล้ว เมื่อได้เป็นลูกพระเจ้าบนสวรรค์แล้วทำไมจึงได้บอกว่าเป็นลูกโยเสฟและเอบระแฮม ?

อีกข้อ๑ในหน้าเดียวกันในคัมภีร์ของแมททิวนั้นเองว่าเมื่อครั้งมาเรียแม่พระเยซูได้กระทำการอาวาหะกับโยเสฟนั้น เมื่อก่อนได้เสพย์เมถุนธรรมด้วยกันนางมาเรียได้ทรงครรภ์เสียแล้วด้วย “โฮลิโกสต์” ซึ่งดูเหมือนพวกบาดหลวงจะเรียกเป็นไทย

ว่าพระจิต พูดทางภาษาคนไม่ใช่พูดทางภาษาพระ แปลว่า นางมาเรียได้กับโยเสฟ, แต่ยังไม่ทันได้เสพย์เมถุน นางมาเรียก็มีครรภ์กับพระจิตเสียแล้ว ฝ่ายโยเสฟผู้เป็นสามีเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรมไม่ปรารถนาที่จะกระทำให้ภรรยาของเขาได้ความอาย จึงตั้งใจว่าจะหย่ากันเสียโดยเงียบ ๆ แต่เมื่อเขากำลังไตร่ตรองอยู่นั้น ก็เผอิญเทวทูตแห่งพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ได้มาเข้าฝันเขาและได้กล่าวแก่เขาว่า "ดูก่อนโยเสฟบุตรเดวิด" เจ้าจงอย่ามีความกินแหนง ในข้อที่จะร่วมสังวาสด้วยมาเรียภรรยาเจ้านั้นเลย เพราะภรรยาเจ้าได้มีครรภ์นั้นด้วยมีพระจิต" นี้เป็นคำของแมททิวอธิบายในข้อที่น่าประหลาดอยู่ว่าพระเยซูกำเนิดอย่างไร พูดรวมใจความตามความเข้าใจของข้าพเจ้าผู้ซึ่งข้างคริสตังเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิข้าพเจ้าต้องเข้าใจว่าไม่รู้ว่าใครเป็นพ่อพระเยซู เพราะในนี้ปรากฏชัดว่าโยเสฟก็จะหย่ามาเรียอยู่แล้ว เผอิญเทวทูตของพระเป็นเจ้าบนสวรรค์มาเข้าฝันโยเสฟจึ่งได้รู้ว่านางมาเรียนั้นมีครรภ์กับพระจิต แต่ข้อนี้ดูเป็นข้อประหลาด เพราะพระจิตก็เป็นสิ่งที่หาตัวตนมิได้ พระจิตมาเป็นผัวผู้หญิงได้ก็ปลาด ซึ่งถ้าไม่แสดงอย่างไรให้แลเห็นให้น่าเชื่อยิ่งกว่านี้แล้ว ข้าพเจ้า

เห็นว่าค่อนข้างลำบากอยู่สักนิด เพราะฉะนั้นที่อ้างว่าพระเป็นเจ้าบนสวรรค์เป็นพระบิดาพระเยซูนี้ ตามความสันนิษฐานของข้าพ-เจ้าโดยทางพงศาวดารและโบราณคดี ซึ่งเข้าใจว่าในสมัยพระเยซูเองเมื่อเป็นเด็ก คงไม่มีใครพูดว่าเป็นลูกพระเป็นเจ้า แต่เมื่อพระเยซูเองเป็นคนสอนศาสนาเป็นศาสดา มีผู้นับถือเลื่อมใสขึ้น จะบอกกับสาวกได้หรือว่าเยซูนั้นเป็นลูกไม่มีบิดา? ข้างข้าพเจ้านั้นเชื่อว่า เยซูเป็นลูกนางมาเรียผู้เป็นภรรยาของโยเสฟ แต่หาใช่บุตรโยเสฟมิได้ เพราะนางมาเรียได้มีครรภ์ก่อนได้กับโยเสฟแล้ว ถ้าแม้ข้าพเจ้าอยู่ในที่สาวกของเยซูก็จำเป็นต้องบอกว่าศาสดาของข้าพเจ้าเป็นลูกพระเป็นเจ้าบนสวรรค์เหมือนกัน พอจะได้แก้อายได้ ข้อนี้เป็นข้อที่เราควรเห็นใจเขา แต่ข้อนี้เองเป็นสิ่งซึ่งควรจะทำให้เราทั้งหลายที่เป็นพุทธศาสนิกชนรู้สึกภาคภูมิในใจ เพราะพระศาสดาของเรามีกำเนิดเป็นอุภโตสุชาติ พระพุทธบิดาเป็นกษัตริย์ พระพุทธมารดาเป็นนางพระยา มีสกุลสืบไปถึงพระมนูนับว่าเป็นผู้กำเนิดแท้ เป็นผู้มีสมภพอันประเสริฐแท้ไม่มีปัญหาเป็นผู้ที่เกิดดีทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งข้างพระบิดาและมารดานับว่าเป็นผู้มีกำเนิดสูง ข้อนี้ถึงแม้เราจะไม่กระพือยกอวด

ก็มากไปเป็นหน้าที่ของเราจะรู้สึกภาคภูมิอยู่บ้าง พระศาสดาอันเป็นที่พึ่งของเรานี้ไม่มีสิ่งไรในประวัติแห่งพระราชสมภพของท่านซึ่งจะต้องมีความอับอาย ซึ่งเราจะต้องปิดบังหรือซึ่งเราจะต้องตบแต่ง ไม่มีความจำเป็นอันใดที่เราจะต้องใช้สมองของเราเพื่อรับรองสิ่งซึ่งสมองชั้นในไม่ยอมรับรองว่าจะเป็นได้

ศาสนา ของ พระเยซู เบื้องต้น ที่จะ ต้องการ ให้คนเรา เชื่อ จำเป็นต้องมีสิ่ง ๑ ซึ่งจะพูดในภาษาไทยเราให้สั้นเป็นคำเดียวต้องเรียกว่า "ภักดี" ต้องมีความภักดี คือเมื่อใครเล่าถึงพระเยซูว่ามีกำเนิดแต่ผู้ใด เกิดอย่างไร ประพฤติอย่างไร ชาติเป็นอย่างไร ต้องปลงใจเชื่อทุกอย่างโดยความภักดีต่อพระเยซูเราทั้งหลายจำเป็นต้องเชื่อถือ จำเป็นต้องรับเสียก่อนว่า พระเยซูเป็นลูกพระเจ้าบนสวรรค์ จำเป็นต้องรับว่านางมาเรียมารดาพระเยซูนั้นเป็นพรหมจารี เพราะเหตุว่าตั้งแต่เมื่อก่อนมาได้กับนายโยเสฟนั้นได้มีครรภ์กับพระจิตเสียแล้วนับว่าชายมิได้แตะต้องเพราะฉะนั้นนับว่าเป็นพรหมจารี ครั้นเมื่อสมภพพระเยซูแล้วก็ยังเป็นพรหมจารีอย่างเดิม เพราะเหตุที่ยังไม่เคยมีผัว แต่ถ้าเรามานึกดูว่า ผู้หญิงที่มีลูกแล้วคงจะเป็นพรหมจารีอยู่ได้หรือ ?

ก็ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ตามธรรมดาของโลก ข้อนี้ถ้าหากเราจะเชื่อถือได้ก็โดยความภักดีที่กล่าวเมื่อตะกี้นี้เองภักดีต่อพระเยซู เราต้องรับกลืนไว้ได้ ไม่เช่นนั้นไม่ได้ ไม่ใช่แต่ข้าพเจ้าซึ่งคริสตังเขานับว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ แม้แต่ฝรั่งกันเองก็กลืนไม่ได้ คือได้มีฝรั่งคน ๑ ร้องขอว่าข้อที่ว่านางมาเรียเป็นพรหมจารีนี้ เขาขอยกเสียให้หมด อย่าให้เอาเป็นข้อที่จะทดลองความภักดีของเขาเลย ท่านสังฆราช (สันตะปาปา) กรุงโรมหายอมข้อนี้ไม่ ผู้ที่ร้องขอให้ตัดพรหมจารีนี้เป็นบาดหลวงอยู่ถึงกับยอมสึกจากบาดหลวงไป ท่านสังฆราชกรุงโรมได้ออกประกาศประณามบาดหลวงผู้นี้ว่า เป็นผู้นอกศาสนาเพราะตัดความภักดีต่อพระเยซูผู้เป็นโอรสพระเจ้าบนสวรรค์

ก็ศาสนาพระพุทธเจ้าของเรามีข้อใดบ้างหรือไม่ ที่เราจำจะต้องเชื่อเสียก่อนจึงจะเป็นพุทธศาสนิกชนได้? ท่านลองนึกดูที่มีข้อใดบ้างที่จำเป็นจะต้องเชื่อโดยความภักดี ? ในศาสนาพระพุทธเจ้าไม่มีสิ่งใดที่ข่มน้ำใจ ไม่มีสิ่งใดจะบังคับให้คนต้องเชื่อถือด้วยความภักดี พระพุทธเจ้าย่อมทรงเพาะความภักดีในใจของเราทั้งหลายด้วยธรรมอันจริงแท้ อันทรงแสดงให้เรา

ทั้งหลายแลเห็นโดยแจ่มแจ้ง เห็นสิ่งทั้งปวงที่ทรงแสดงว่าเป็นความจริงเป็นความดีถ่องแท้น่าเลื่อมใส และแม้เราปฏิบัติตามธรรมของพระพุทธเจ้าได้แล้ว อย่างน้อยที่สุดจะเป็นคนดีมีผู้นับหน้าถือตา และเราจะไม่ประทุษฐร้ายต่อเพื่อนบ้าน ธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสสั่งสอนให้เราทั้งหลายนั้น เราย่อมเข้าใจได้ไม่ว่าบุคคลชั้นใด และไม่มีข้อ ๑ ข้อใดซึ่งจะเหมือนอย่างของเขา คือบังคับให้มนุษย์ต้องมีความภักดีเป็นเบื้องต้น ความภักดีซึ่งเราทั้งหลายมีต่อสมเด็จพระบรมศาสดาของเรานั้นย่อมมีเพราะเรารู้สึกพระคุณอันใหญ่ยิ่งของท่านเรารู้สึกพระคุณซึ่งมีอยู่แก่เราทั้งหลาย ทรงพระเมตตาหวังพาเราทั้งหลายให้ข้ามห้วงแห่งความทุกข์ไปได้ ข้อนี้เป็นข้อซึ่งจับใจเราทั้งหลาย ทำให้เราทั้งหลายรู้สึกรัก และความรักอันนี้บันดาลให้เราทั้งหลายเกิดความภักดีในใจ เมื่อสิ่งใดเป็นพระพุทธวจนะแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นสิ่งซึ่งเราทั้งหลายพยายามตั้งใจสดับฟัง โดยความเคารพ

สรุปความว่า ที่แลเห็นผิดกันได้ในศาสนาเรากับศาสนาคริสตังมีอยู่ดังนี้คือ ศาสนาคริสตังต้องเริ่มด้วยความภักดีก่อน

แล้วจึงจะเชื่อถือได้ ฝ่ายศาสนาพระพุทธเจ้าเริ่มด้วยเชื่อถือนิยมเลื่อมใสก่อนแล้วจึงเกิดความภักดี ทั้ง ๒ ศาสนานี้อย่างไหนจะเป็นอย่างดี อย่างไหนจะเป็นอย่างที่ควรผู้มีสติปัญญาจะนิยมนับถือเลื่อมใส อย่างไหนจะควรกำกับใจแห่งเราทั้งหลาย ผู้อ้างว่าตนมีสติปัญญา? ขอท่านทั้งหลายจงเก็บเอาไปไตร่ตรอง ให้แลเห็นโดยถ่องแท้แล้ว เมื่อในที่สุดวินิจฉัยอย่างไรแล้ว จึงตั้งมั่นอยู่ในความภักดีนั้น ภักดีต่อพระเหมือนที่ท่านภักดีต่อเจ้าอยู่แล้วฉะนั้น

กัณฑ์ที่ ๘

ประวัติการแห่งพระพุทธศาสนา

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

บรรดาศาสนาทั้งปวงเมื่อรวมขึ้นแล้วในขั้นต้น ก็เป็นลัทธิอันเข้าใจง่ายไม่มียากเย็นป่านใด ผู้ที่เป็นศาสดาเอง จะเป็นพระพุทธเจ้าของเราก็ดี หรือจะเป็นพระเยซูก็ดี ใคร ๆ ก็ดี ความตั้งใจในการสั่งสอนย่อมจะต้องมีเหมือนกัน คืออยากจะให้ผู้ฟังนั้นเข้าใจง่ายเพราะฉะนั้นถ้อยคำอันใดที่จะใช้ ก็เลือกใช้ที่เป็นภาษาอันพูดกันอยู่โดยมากในสมัยนั้น ทั้งสำนวนและโวหารคงใช้อย่างที่ใช้อยู่ในสมัยนั้น ครั้นต่อมาเมื่อท่านผู้เป็นศาสดาล่วงลับไปแล้ว จึงเกิดมีพวกสาวกซึ่งต่างคนต่างแสดงโดยโวหารอัตตโนมัติ คือความเข้าใจของตัวเอง ครั้นท่านสาวกองค์หนึ่งแสดงธรรมไปอย่างหนึ่ง ท่านอีกองค์หนึ่งแสดงไม่เหมือนกันเช่นนี้ ย่อมเกิดเป็นข้อทุ่มเถียงกันขึ้นได้โดยไม่มีใครยอมใครเพราะเป็นสาวกด้วยกัน จึงยังเกิดความจำเป็นที่นาน ๆ จะต้องมีประชุมบรรดาสาวกหรือพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่สอนศาสนา พูดจาหารือ

บรรดาสาวกหรือพระสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่สอนศาสนา พูดจาหารือกันให้การสั่งสอนนั้นดำเนินไปเป็นร่องรอยอันเดียวกัน การประชุมเช่นนี้เรียกกันตามภาษาข้างโบราณว่าสังคายนา สังคายนาได้ทำมาแล้วหลายคราว ในสังคายนานั้นครั้งแรกเชื่อว่าความตกลงกันคงจะมีโดยง่าย เพราะในเวลานั้นยังคงมีสาวกอยู่มากซึ่งได้ฟังพระพุทโธวาทยังมีผู้ที่จำได้อยู่มาก เพราะฉะนั้นข้อใดซึ่งฝ่ายหนึ่งจำได้ อีกฝ่ายหนึ่งหลงไปก็คงเอาเข้ามารวมเป็นชิ้นเป็นอันจึงรวบรวมเป็นหนังสือขึ้นได้ที่เรียกว่า "พระบาลี"

แต่ทั้งมีพระบาลีเช่นนั้นแล้ว ยังไม่วายความทุ่มเถียงกันในหมู่พระสงฆ์ที่สอนศาสนากัน เพราะเหตุว่าพระบาลีซึ่งแต่งขึ้นเมื่อครั้งสังคายนาครั้งที่ ๑ นั้นต่อมาภาษาดำเนินไปภาษาที่คนพูดกันไม่ตรงกับภาษาที่ใช้ในสมัยกาลโน้นเสียแล้ว เพราะฉะนั้นก็เกิดมีผู้แปลภาษาเก่านั้นต่าง ๆ กันขึ้นเอง คือที่เรียกว่าพระอัตถะกถาจารย์ พระอัตถะกถาจารย์ย่อมแปลความเห็นของตัวเอง อธิบายตามที่ตนคิดเห็นว่าจะเป็นอย่างไรและมีอัตถะกถาจารย์มากขึ้นทุกที มีการแก่งแย่งวิวาทกันอยู่ในหมู่สอนศาสนา พระเจ้าศรีธรรมมาโศกจึงต้องรวบรวมทำสังคายนาอีกครั้งหนึ่ง

ก็เป็นอันได้รวมทั้งพระบาลีและอัตถะกถา เป็นพระไตรปิฎกอย่างที่เรารู้กันอยู่เดี๋ยวนี้ เพราะมีสูตรต่าง ๆ สำหรับอธิบายเล่าเรื่องว่าครั้งนั้นพระพุทธองค์ทรงเทศนาด้วยธรรม ข้อนั้นในตำบลนั้นแก่ผู้นั้น ดังนี้เป็นต้น

ต่อมาแม้ใน พระวินัยบัญญัติยังมีผู้ แปลแตกต่างกันได้อยู่มาก เช่นเมื่อสังคายนาครั้งหนึ่ง พระภิกษุถึงแตกกันเป็น ๒ คณะ คณะ ๑ ซึ่งเป็นคณะกลางได้เชื่อถือตามอย่างที่เราทั้งหลายเชื่อกันอยู่เดี๋ยวนี้ พระภิกขุปาฏิโมกข์คงอ่านเหมือนกันกับของเราแต่มีพระขึ้นอีกจำพวกหนึ่งซึ่งเรียกว่า วัชชิบุตร์ วัชชิบุตร์เหล่านี้มีความเห็นแตกต่างในส่วนพระวินัยบัญญัติ เป็นต้นคำว่า "วิกาล" ถือว่าความมุ่งเอาว่า "อัฏฐังคเต สุริเย" พระอาทิตย์อัษฎงคตแล้วนั้นแหละเป็นเวลาวิกาล คือตั้งแต่ย่ำค่ำไป แต่ข้างฝ่ายนิกายกลางเห็นว่าต้องถือเอาตั้งแต่เที่ยงแล้ว ตะวันบ่ายเป็นวิกาล จึงกำหนดว่าพระสงฆ์จะกินข้าวได้แต่เฉพาะตั้งแต่พระอาทิตย์อุทัยจนถึงเที่ยงเท่านั้น แต่ส่วนการลาจากวัดเป็นต้นยังคงถือวิกาลตามเดิม คือถือพระอาทิตย์ตกแล้ว จึงห้ามไม่ให้ไปจากวัดโดยไม่ลา ฝ่ายข้างวัชชิบุตร์ถือว่าวิกาลต้องนับว่าเวลา

พระอาทิตย์ตกแล้วทั้งสองอย่าง เพราะฉะนั้นถึงเวลาย่ายคล้อยแล้วถึงย่าย ๔ โมงก็ยังกินข้าวได้โดยไม่ผิด ดังนี้ยกเป็นตัวอย่าง ยังมีข้ออื่น ๆ อีกหลายข้อ ซึ่งแท้จริงไม่ใช่หน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะต้องรู้ แต่หากถ้าใครอยากทราบต่อไปก็พอจะขวนขวายค้นหาเองได้ แต่ในที่นี้ยกมากล่าวเพื่อให้แลเห็นว่าแท้จริงเกิดจากความเข้าใจกันคนละอย่าง ในเรื่องเล็กน้อยเช่นนี้จึงเกิดมีพระแตกไปเป็น ๒ จำพวก พวก ๑ คือพวกวัชชีบุตร์ได้ขึ้นไปสั่งสอนศาสนาทางทิศเหนือและตะวันออก จึงผ่านเข้าไปในดินแดนธิเบตและเมืองจีน และแดนญี่ปุ่น ลงมาถึงแดนญวนเป็นต้น คงอยู่จนกาลบัดนี้ ฝ่ายพวกนิกายกลางแผ่พระศาสนาลงมาทางใต้ที่เมืองลังกา และมาในประจันตประเทศหรือสุวรรณภูมิกล่าวคือ เมืองนครปฐมนี้เอง ได้มาสร้างพระเจดีย์ไว้เป็นหลักพระพุทธศาสนาในประจันตประเทศที่เมืองสุวรรณภูมิ์ ให้นามว่าพระปฐมเจดีย์

ข้างฝ่ายวัชชีบุตร์เขาคงใช้บาลีเป็นภาษาสันสกฤตตามเดิมข้างฝ่ายนิกายกลาง และใต้ เปลี่ยนแปลงใช้บาลีเป็นภาษามคธเพื่อสะดวกแก่ชาวใต้ ซึ่งโดยมากรู้ภาษามคธ และพูดภาษามคธ

เมื่อภาษาแตกต่างกันไปเช่นนี้ กลับมีข้อทุ่มเถียงกันมากขึ้น เพราะบางทีข้อ ๑ ที่พูดได้แจ่มแจ้งในภาษาสันสกฤต พูดไม่ได้แจ่มแจ้งในภาษามคธ ฝ่ายที่เขาคงถือบาลีสันสกฤษอยู่นั้นเขากล่าวว่าของเขาได้พระศาสนาแท้จริงไว้ดีกว่า เขาจึงเรียกนิกายของเขาว่า "มหายาน" คือเป็นยานอันใหญ่ที่จะนำไปให้สำเร็จในทางพระศาสนา เขาเรียกฝ่ายนิกายกลางว่า "หินยาน" เป็นยานต่ำ อ้างความว่าใช้ภาษามคธซึ่งเป็นภาษาบ้านนอกของภาษาสันสกฤต แต่ต่อมาต่างคนต่างเดินแยกกันไป เมื่อถึงกับใช้บาลีแตกต่างกันขึ้นเช่นนี้แล้ว ไม่มีหนทางที่จะลงกันได้

ข้างพระธิเบต พระจีน พระญวน และญี่ปุ่น เขาใช้ภาษาสันสกฤตอยู่แท้จริงมานาน แต่ต่อมารู้สึกว่าภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ยาก พูดได้ลำบาก เขาคิดใช้ภาษาพื้นเมืองนั้นแทน จึงเกิดเป็นธรรมเนียม ชาวธิเบตสวดมนต์ภาษาธิเบต พวกจีนสวดมนต์ภาษาจีน ญวนสวดภาษาญวน ญี่ปุ่นสวดภาษาญี่ปุ่น ดังเราทั้งหลายก็แลเห็นกันอยู่แล้ว เช่นพระญวนทำกงเต๊กสวดภาษาญวน แต่สันสกฤตของเขาหาทิ้งไม่ คงเขียนเป็นมนต์ลงไว้ในกระบอกแล้วเอากระบอกนั้นผูกไว้ ถ้าใครอยากจะได้บุญ

มาก ว่าแต่ภาษาพื้นเมืองไม่พอ จะว่าภาษาสันสกฤตก็ว่าไม่เป็น จึงเอามือไปหมุน ๆ กระบอกนั้นหันไปนับว่าได้บุญพอแล้ว นี่แหละเห็นได้ว่าในชั้นต้นจะเป็นมหายานก็ดี หินยานก็ดี ความตั้งใจเหมือนกันหมด คือตั้งใจที่จะถือให้ดีที่สุด แต่เมื่อต่อมาห่างไกลจากสมัยกาลเดิม การถือเสื่อมลงจนเหลือแต่พิธีเป็นพื้นจนลงถึงเอามือปั่นกระบอกอย่างนี้ก็นับว่าสวดมนต์อย่างหนึ่งและเดี๋ยวนี้ยิ่งไปกว่านั้น คือเอากระบอกนั้นแหละผูกไว้ที่กระแสร์น้ำให้น้ำไหลพัดกระบอกมนต์หมุนไปเท่านั้นก็ได้บุญ และในที่สุดมีเครื่องยนต์ไฟฟ้า สำหรับทำให้กระบอกมนต์นั้นหมุนเจ้าของเครื่องยนต์ก็ได้บุญด้วย

ข้อนี้นึกดูก็น่าหัวเราะ แต่เราจะหัวเราะก็ไม่ได้ เพราะของเราก็มีเหมือนกัน เราเขียนมนต์ใส่ธงจรเข้ปักไว้ตามวัดตามบ้าน ลมพัด ยายแก่ของเราก็ว่าได้บุญ หรือเราเขียนพระยทไว้ตามศาลา ยายแก่ของเราก็ว่าได้บุญ เพราะฉะนั้นการเหล่านี้เนื่องด้วยความเชื่อผิด ความหลง และถ้าจะว่าไปแล้วบางทีพูดจะแรงไปหน่อย แต่ที่จริงความผิดตกอยู่ที่พระ คือพระควรจะรู้ว่าความประพฤติเช่นนี้ผิดด้วยพระบรมพุทโธวาท ความประพฤติ

เช่นนี้เป็นของไม่ตรงกับพระบรมพุทโธวาท แต่พระไม่พูดไม่ว่า เพราะถ้าจะว่าเขาจะไม่ให้ข้าวกิน ธรรมเนียมพระจะอยู่ได้ก็โดยบิณฑบาตจากชาวบ้าน ถ้าพูดไปวุ่นวายเช่นนั้น เขาไม่ให้ข้าวกินก็อด เหตุนี้พระในเมืองจีน เมืองญี่ปุ่น เมืองญวน ซึ่งรัฐบาลเขาไม่ได้บำรุงพระพุทธศาสนา จึงเหลวไหลกว่าพระในเมืองเราซึ่งได้รับความทำนุบำรุงพอสมควรไม่สู้จำเป็นจะต้องกลัวอดมากนัก

ส่วนในเมืองเราเป็นตัวอย่างที่แลเห็นได้เหมือนกันว่า การละทิ้งปล่อยลอย ๆ ในเรื่องถือศาสนาไม่ค่อยถือเคร่งกัน เพราะเมื่อบวชเข้าแล้วรู้สึกว่าตัวหากินง่าย ถึงอย่างไร ๆ เดินถือบาตร์ไปหน่อยเขาก็ให้ข้าวกิน นอนอยู่วัดเฉย ๆ ก็ไม่อดตาย การที่จะสั่งสอนคนให้เข้าใจในศาสนาไม่เป็นความจำเป็นอันใด เพราะถึงสอนก็ได้กินไม่สอนก็ได้กิน นั่งอยู่เฉย ๆ หากินได้แล้วทำไมจะต้องไปนั่งสั่งสอนให้เปลืองเวลา จึงคอยแต่รับนิมนต์ไปบ้านสวดมนต์ "สัมพุธเธ" "อิติปิโสภควา" ซึ่งตัวพระที่สวดเองก็ไม่เข้าใจ เทศน์ก็เลือกเอาหนังสือซึ่งคนเก่า ๆ เขาแต่งไว้เอาไปอ่าน ผู้ฟังจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจก็ไม่รู้ แท้ที่จริงท่านทั้งหลาย

ที่นั่งอยู่ที่นี้ได้เคยฟังเทศน์ที่แสดงมาหลายหน ข้าพเจ้าขอถาม ตามความจริง ท่านทั้งหลายเข้าใจเทศน์ของพระนั้นคือเท่าที่ข้าพเจ้าเทศน์หรือ? เชื่อว่าโดยมากคงจะต้องบอกว่าไม่เข้าใจเลย เพราะเหตุใด? เพราะพระไม่ได้พูดภาษาซึ่งเราทั้งหลายพูดเดี๋ยวนี้ พระพูดภาษาซึ่งคนไทยเราพูดเมื่อ ๗๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ภาษาเดินเป็นอันมาก ถึงโวหารและสำนวนวิธียกอุทาหรณ์ก็เปลี่ยนแปลง มนุษย์อื่น ๆ ในเมืองไทยทุกจำพวกเปลี่ยนภาษาของตัวมาแล้ว ยังมีพระจำพวกเดียวคงพูดภาษาที่ใช้เมื่อ ๗๐๐ ปีมาแล้ว เท่ากับไม่ได้พูดภาษาไทย ข้อนี้จึงทำให้เกิดความเบื่อหน่าย เพราะในเมื่อคนทั้งหลายฟังพระเทศน์รู้สึกว่าเหมือนไปนั่งฟังคนพูดภาษาฝรั่งหรือภาษาแขกซึ่งเราไม่เข้าใจเลย จะได้ผลประโยชน์อะไร หาประโยชน์ไม่ได้ ส่วนพระเองเพราะความรู้ไม่มีจริง จึงต้องเอาหนังสือที่เขาแต่งไว้เก่า ๆ มาอ่าน เพราะจะแต่งขึ้นใหม่ตนเองก็ไม่รู้จริง แม้มหาเปรียญของเราที่เรียนได้ประโยค ๘ ประโยค ๙ ก็รู้เท่าที่มีอยู่ที่ธรรมบทและที่อื่น ๒ คัมภีร์เท่านั้น ความรู้จริงไม่ได้ลึกซึ้งอันใด การเรียนหนังสือเป็นแต่อวดกันว่ารู้ไวยากรณ์ รู้ศัพท์ ส่วนเรื่องแม้ประวัติของพระศาสดาของเรา ก็ไม่ปรารถนา

เรียน แม้ธรรมอะไรที่อยู่นอกธรรมบท นอกที่ปนี้ ก็ไม่ปรารถนาคิดถึง ไม่ได้พยายามอะไรทั้งหมด การเป็นอยู่เช่นนี้หลายร้อยปีมาแล้ว ในที่สุดลืมกันเข้าทุกที แม้พระวินัยบัญญัติ ก็ไม่ต้องเรียนปาฏิโมกข์ก็สวดกันไปเป็นภาษามคธไม่มีใครต้องเข้าใจ ไม่มีใครต้องพยายามรู้ว่าพระปาฏิโมกข์มีข้ออะไรบ้าง มุ่งอะไรบ้าง เมื่อทำผิดวินัยบัญญัติลงไปแล้วมีกำหนดว่าให้ปลงอาบัติ การปลงอาบัติก็เป็นพิธีกันทั้งหมด สิบห้าวันก็ลงไปพร้อมกันปลงอาบัติกันเสียที ไม่ว่าข้ออะไรรวมกันเข้าไปพูดสัมพหุลาคราวเดียวปลงเสร็จหมด จนตลกลิเกมันเอาไปล้อเล่นแล้ว คือมันไปนั่งกับเสาบ้าง อะไรบ้าง มันพูดว่า "เถาถั่วย" บ้าง อะไรบ้างแล้วปลงอาบัติได้ เป็นที่น่าอายที่สุด

การเป็นอยู่เช่นนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรเห็นว่าถ้าขืนปล่อยให้เป็นไปตามที่กล่าวแล้วในไม่ช้าพระศาสนาของเราจะเสื่อมทรามไม่มีทางแก้ได้ จึงทรงตั้งธรรมยุติกนิกายขึ้น ถึงใครจะว่าอย่างไรก็ตาม แต่การที่ทรงตั้งธรรมยุติกนิกายเช่นนี้นับว่าทรงทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาหาที่เปรียบได้โดยยาก เพราะทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์

ต้องพยายามรู้ข้อปฏิบัติที่ดีงามอย่างน้อยให้รู้จักถือตามพระวินัยบัญญัติโดยเคร่งครัด ต้องพยายามเรียนพระธรรมวินัยโดยความเข้าใจ เช่นนั้นย่อมเป็นประโยชน์มากมายเท่ากับได้ช่องต่ออายุพระศาสนา แม้แต่เท่านี้ก็แลเห็นแล้ว คือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตไปไม่กี่ปี สาวกของพระองค์ท่าน คือพวกธรรมยุติ ความคิดแคบลงไปเพียงเท่าใด ในเวลานี้แคบลงมาจนแลเห็นว่า สิ่งใดไม่สำคัญหมดนอกจากห่มแหวกอยู่แล้วเป็นพอ ถ้าเราห่มแหวกแล้วเราก็พอแล้ว ทางวินัยเราไม่ต้องเรียน เท่านี้เห็นได้ว่าเลวปานใด ความที่เป็นไปได้ถึงเพียงนี้ เนื่องจากการที่เห็นว่าคนนับถือมาก นับถือว่าดีหมดทุกอย่าง ถือว่าคนเชื่อถือนิยมแล้วจะประพฤติดีจริงหรือไม่ดีจริงเขาก็นิยม ความคิดเช่นนี้เป็นอันตั้งอยู่ในความประมาท ใช่แต่เท่านั้น ความประพฤติของพระธรรมยุติบางพวก ประพฤติที่เป็นหนทางซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายแก่พระพุทธศาสนา คือพูดโดยตรง ๆ ดูถูกพระมหานิกายว่าไม่ใช่พระดังนี้เป็นต้น แท้จริงพระมหานิกายตั้งแต่เขารู้สึกว่าพระธรรมยุติพยายามมาดีอย่างไรแล้วจนได้รับความนิยมเชื่อถือของคนทั้งหลายอย่างไรแล้ว ฝ่าย

มหานิกายได้ตั้งใจบำเพ็ญเล่าเรียนศึกษาธรรมวินัยจนในเวลานี้ ได้เกิดมีพระมหานิกายขึ้นพวกหนึ่ง ซึ่งถือจริง ความรู้มิไม่ผิด กับธรรมยุติ ปฏิบัติไม่ผิดกับธรรมยุติเลย ยังผิดกันอยู่แต่ห่มคลุม เท่านั้นเรื่องนี้ข้าพเจ้าเองผู้บวชเป็นธรรมยุติได้รู้สึกมานานแล้ว ว่าพระธรรมยุติถ้ามัวงมมัวเชื่อตัวหลงไปว่าห่มแหวกแล้วพอแล้ว คนเขาจะนับถือ ในไม่ช้าป่านใดคงจะต้องตกต่ำเป็นพระญวน เพราะเรียนไม่ต้องเรียน รู้เองเสียหมดแล้ว ใครในหมู่ธรรมยุติ ที่นับถือเป็นครูบาอาจารย์พูดอะไร ลูกศิษย์พูดตามกันหมด ครูบาอาจารย์หลงข้างอะไรข้างตามที่เถอะฝ่ายมหานิกายเขารู้สึก ว่าคนทั้งหลายนิยมธรรมยุติมาก เขาเองได้เสียเปรียบอยู่ จึงได้เขม้นขะมักพยายามขึ้น เขาจะกลับดีขึ้น ในไม่ช้าจะข้ามหน้าธรรมยุติไป ข้อนี้สมเด็จพระมหาสมณเข้าพระทัยดี จึงทรงพยายามอยู่เสมอที่จะทรงตักเตือนว่า พระธรรมยุติก็ดี พระมหานิกายก็ดี ควรถืออยู่ว่าเราเป็นข้าพระพุทธเจ้าด้วยกัน ส่วนนามของคณะเราจะเรียกว่าอะไรไม่สำคัญ ข้อสำคัญมีอยู่อย่างเดียวว่า เราต้องพร้อมใจกันจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้า ต้องพยายาม

ปฏิบัติตามคำที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น อย่างดีที่สุดที่เราพึงปฏิบัติได้

อีกอย่างหนึ่งเป็นข้อสำคัญ จะเป็นธรรมยุติกก็ดี จะเป็นมหานิกายก็ดี ย่อมเป็นพระไทยด้วยกันหมด ถ้าพระไทยเราแตกกันแล้ว จะเป็นข้อเสื่อมเสียไม่เฉพาะแก่ชาติไทยเราทั้งจะเป็นเครื่องทำลายพระพุทธศาสนา เพราะเหตุใด? ต้องเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาในเวลานี้ไม่มีแห่งใดในโลกที่จะถือจริงรู้จริงเท่าในเมืองไทยเรา เมืองไทยเปรียบเหมือนป้อมอันใหญ่จึงเป็นแนวที่สุดของพระพุทธศาสนา แนวที่ ๑ แนวที่ ๒ ร่อยหรอเต็มทีแล้ว ยังแต่แนวที่๓ และแนวที่สุด คือเมืองไทย เมื่อเรารู้สึกว่ามีหน้าที่สำคัญจะต้องยึดแนวที่สุด เราทั้งหลายต้องรู้สึกพร้อมใจกันว่าเราจะต้องรู้สึกภาคภูมิในใจของเรา เหมือนหนึ่งทหารที่ได้รับมอบให้รักษาหน้าที่สำคัญ เมื่อเป็นแนวที่สุดเช่นนี้ ข้าศึกก็พ้นแนวไปได้แล้วเป็นหมด เราทั้งหลายเป็นผู้รักษาแนวนี้ ถ้าเราไม่ตั้งใจรักษาจริง ๆ แล้ว ถ้ามีอันตรายอย่างใดมาถึงพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายจะเป็นผู้ที่ได้รับความอับอายด้วยกันเป็นอันมาก

เหตุฉะนั้นเป็นหน้าที่ของเราที่เป็นทหาร ที่เป็นเสือป่า จะต้องตั้งใจที่จะรักษาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในกรุงสยาม อย่าให้มีอันตรายมาถึงได้ อันตรายที่จะมีมาถึงทั้งนี้ ไม่ใช่จะมีแต่เฉพาะที่เดินมาตรงหน้า ถ้าจะระวังแต่เฉพาะอันตรายที่จะเดินมาตรงหน้าบางทีไม่ทันรู้ตัว อันตรายนั้นก็จะมาถึงเสียแล้ว เปรียบเหมือนต่างว่าเรายึดป้อมอยู่ แต่เราจะไม่ส่งกองลาดตระเวนหรือผู้สื่อข่าวออกไปติดต่อกับข้าศึก และมิหนำซ้ำคนในป้อมก็นอนหลับกันเสียหมด เพราะเห็นว่าข้าศึกยังไม่มา เมื่อข้าศึกมาเข้าแล้ว จะลุกขึ้นจับปืนทันหรือ? เพราะฉะนั้นหน้าที่ของเราทั้งหลายก็ต้องทำอย่างเหมือนอย่างคนรักษาป้อม คือต้องไม่ประมาท ต้องคอยระวังคอยดูหนทางที่ข้าศึกจะคิดเข้าตีป้อมเรา ต้องคอยจับคนลักลอบสอดแนมของข้าศึก ต้องคอยจับพวกข้าศึกซึ่งส่งเข้ามาปลอมพลดังนี้ฉันใด ผู้ที่คนอื่นเขาส่งเข้ามาปลอมแปลงเพื่อทำลายพระพุทธศาสนา เราทั้งหลายต้องคอยระวังรู้เท่าไว้จึงจะควร การปลอมแปลงเข้ามาเช่นนี้ ได้มีมาเป็นแบบธรรมเนียมตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เคยมีผู้ปลอมเข้ามาโดยหวังทำลายพระพุทธศาสนาหลายครั้ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอตักเตือนท่าน

ทั้งหลายว่า ข้อที่พูดกันเรื่องศาสนาเป็นข้อที่ควรระวังเมื่อมีใคร เป่าหูเรื่องศาสนา ควรฟังหูไว้หูคิดว่า ศาสนาของเราเวลานี้ ข้าพเจ้าขอกล่าวซ้ำอีกว่า มั่นคงอยู่แต่ในเมืองไทยเท่านั้น จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่เป็นเชื้อชาตินักรบ ต้องรักษาพระ-ศาสนาอันนี้ให้คงอยู่ในเมืองไทยอีกต่อไป ต้องรักษาไว้เพื่อให้เป็นมฤดกแก่ลูกหลานของเราทั้งหลายให้เขารักษากันต่อไปยั่งยืนเป็นเกียรติยศแก่ชาติของเราชั่วกัลปาวสาน

กัณฑ์ที่ ๙

ความประพฤติแห่งพุทธศาสนิก

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

เมื่อได้กล่าวถึงความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นคนไทยจะต้องช่วยกันป้องกันรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอยู่แล้ว ก็ควรจะต้องพิจารณาดูว่า วิธีที่จะรักษานั้นควรทำอย่างไรต่อไป

กิจที่ ๑ ซึ่งชาวเราควรต้องพิจารณา คือความปฏิบัติของเราทั้งหลายต่อพระภิกษุสงฆ์ ไม่ว่าศาสนาใดที่จะยั่งยืนอยู่ได้ก็ต้องอาศัยบุคคลจำพวก ๑ ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ทรงจำธรรมวินัยและสั่งสอนให้กุลบุตร์ทรายต่อไป จะเรียกพระภิกษุก็ตามบาดหลวงก็ตาม หะยีก็ตาม บุคคลผู้มีหน้าที่สั่งสอนคนให้ประพฤติดี เป็นหน้าที่ต้องประพฤติดีเองอยู่เป็นนิตย์ จึงจะเป็นที่เลื่อมใสและเชื่อถือแห่งผู้เป็นศิษย์ ถ้าจะสอนไปแต่ปาก ส่วนตัวผู้สอนไม่ประพฤติให้ตรงตามคำสั่งสอนของตนเองด้วย ก็ทำให้ผู้เป็นศิษย์ขาดความนิยมนับถือในคำสั่งสอน ข้อนี้เป็นข้อสำคัญอัน๑ซึ่งผู้มีสติปัญญาได้แลเห็นและกล่าวมานานแล้ว และเป็นความจริงอันจะ

เถียงไม่ได้เลย ไม่ต้องดูอื่นไกล นึกดูแต่ถึงคนในบ้านใดบ้าน ๑ ก็ได้ ถ้าบ้านไหนนายผู้ครองบ้านเป็นผู้ที่ประพฤติตนดีอยู่โดยปรกติ บรรดาครอบครัวและบ่าวไพร่ในบ้านนั้นก็คงจะเป็นคนดีโดยมาก แต่ถ้าบ้านไหนนายผู้ครองบ้านเป็นนักเลง บรรดาครอบครัวและผู้คนในบ้านนั้น ก็คงพลอยประพฤติเป็นนักเลงไปด้วยโดยมาก ด้วยเหตุนี้จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่พระภิกษุผู้มีหน้าที่ประกาศพระบรมพุทโธวาท จะต้องตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติโดยอาการอันเคร่งครัดจริงใจ แต่ที่จริงพระภิกษุซึ่งครองกาสาวพัสตร์อยู่ในเวลานี้ มีที่ปฏิบัติทรามอยู่นั้นเป็นอันมาก จึงเป็นที่น่าเสียใจอยู่บ้าง

การที่ผู้ประพฤติบกพร่องยังคงมีอยู่ได้ในหมู่พระภิกษุสงฆ์นั้น ถ้าจะว่าไปแล้วก็ต้องกล่าวว่า แท้จริงความผิดอยู่กับพวกเราทั้งหลายซึ่งเป็นคฤหัสถ์ ทั้งนี้เป็นมาแล้วต่อเนื่องมาแต่โบราณกาล เพื่อเหตุใด จะขออธิบายให้ท่านทั้งหลายฟังตามความสันนิษฐานโดยสังเขป

ในชั้นต้น ผู้ที่จะเข้าไปอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ย่อมเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสโดยแท้จริง มีความตั้งใจว่าจะยอมละโลก

คือละเคหะสถานบ้านช่องและทรัพย์สมบัติทั้งปวง ตัดห่วงใยในบรรดาสิ่งซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจไว้ในบ้าน เพื่อจะได้มีความมุ่งทำประโยชน์ให้แก่ฝูงชน โดยทางสั่งสอนให้รู้จักหนทางปฏิบัติชอบ ผู้ที่ละบ้านและสมบัติอันมีแก่ผู้ครองบ้านเพื่อออกไปอุปสมบทในพระศาสนาเช่นนี้ ตามภาษาข้างวัดเรียกว่าบำเพ็ญเนกขัมบารมี หรืออีกนัยหนึ่งเรียกตามภาษาสันสกฤตว่าเนษกรมณ์ ก็การที่ตัดความห่วงใยในสิ่งทั้งปวงซึ่งชนโดยมากเห็นอยู่ว่าเป็นของพึงปรารถนา และเป็นเครื่องบำรุงความสุขเช่นนั้น ใคร ๆ ก็ยอมเห็นว่าเป็นการยากที่จะทำได้ เพราะฉะนั้นจึงพากันรู้สึกว่า ผู้ใดที่ทำได้เช่นนั้นต้องนับว่าเป็นคนอัศจรรย์ผิดกับชนทั่วไปเพราะเป็นผู้ที่มีใจกล้าหาญยากยิ่นข่มจิตของตน ให้พ้นสิ่งซึ่งเป็นสามัญลักษณ คือความเป็นอยู่โดยปรกติแห่งชนทั้งหลายนั้นได้ เพื่อมุ่งจะทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์โดยทางสั่งสอน ให้ประพฤติเป็นธรรมไม่เบียดเบียนกันให้อยู่ด้วยกันโดยผาสุกเพราะไม่คิดร้ายแก่กัน ผู้ที่ยอมละสิ่งซึ่งคนโดยมากย่อมเป็นห่วงและนิยมอยู่ เพื่อกระทำหน้าที่สั่งสอนเพื่อนมนุษย์เช่นนี้ จึงเป็นผู้ที่สมควรที่จะได้รับความเคารพนับถือ

แห่งคนอื่น, ซึ่งไม่สามารถจะข่มจิตให้น้อมไปในทางเนกขัมเช่นนั้นบ้าง นี้เป็นสาเหตุให้คนเราเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์

นอกจากที่รู้สึกนับถือนั้น ยังมีความรู้สึกอยู่อีกอย่างหนึ่ง คือรู้สึกว่าผู้ที่ออกไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วนั้น ถึงแม้ว่าจะได้ละความห่วงใยในกามบริโภคทั้งปวงแล้วก็จริง แต่อาหารก็ยังคงต้องกินอยู่ เพื่อบำรุงชีวิตและร่างกายให้ดำรงคงอยู่ ยังต้องการเครื่องนุ่งห่มเพื่อกันความร้อนความเย็นที่จะมากระทบกาย และกันริ้นยุงและสัตว์เล็กที่จะเจาะกัดให้รำคาญ ยังต้องมีที่พอพักอาศัยกันความร้อนความหนาว กันแดดกันลมและฝน กับยังต้องการหยูกยาอันต้องใช้เพื่อป้องกัน หรือ เยียวยารักษาความไข้ในร่างกาย สิ่งซึ่งจำเป็นทั้ง ๔ อย่างนี้ภิกษุจะเที่ยวหาโดยใช้ทุนทรัพย์ซื้อหา หรือแลกเปลี่ยนอย่างเช่นสามัญชนนั้น หาได้ไม่, เพราะได้สละบรรดาทรัพย์สมบัติเสียสิ้นแล้ว, จึงเป็นหน้าที่ของผู้เป็นคฤหัสถ์จะต้องจัดหาให้แก่พระภิกษุสงฆ์ด้วยน้ำใจอันศรัทธา เป็นการตอบแทนความชอบของพระภิกษุผู้ที่ให้ทานธรรมนั้น ด้วยสิ่งของซึ่งคฤหัสถ์มีอยู่แล้ว หรือซึ่งอาจจะจัดหามาได้ด้วยกำลังทุนทรัพย์ การให้ของทั้ง ๔

อันกล่าวแล้วนั้นจึงนับว่าเป็นการทำบุญอย่างดี เหมือนช่วยทำนุบำรุงพระศาสนาให้ถาวรวัฒนาอยู่ เพราะเมื่อบำรุงพระภิกษุผู้มีหน้าที่ทรงจำพระศาสนาไว้ และประกาศสั่งสอนให้แก่เราเช่นนั้น พระภิกษุก็จะได้มีกำลังพอดำรงพระศาสนาไว้ได้

การเคารพพระภิกษุก็ดี การบำรุงด้วยปัจจัยทั้ง ๔ ก็ดี นับว่าเป็นความประพฤติอันดี ในส่วนคฤหัสถ์ จัดเป็นกุศลกรรมอันประเสริฐได้ส่วน ๑ บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่จึงสั่งสอนลูกหลานให้ปฏิบัติต่อกันมาหลายชั่วคน แต่ผลอันมีมานั้นมีทั้งทางดีและทางเสีย ส่วนทางที่ดีเป็นทางบำรุงพระศาสนานั้น ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนทางเสียนั้นได้ยังเกิดมีตามมาภายหลัง คือ คฤหัสถ์ผู้เคารพนบนอบและบำรุงผู้ที่บวชด้วยปัจจัยทั้ง ๔ นั้น มิได้เลือกบุคคลที่ควรเคารพหรือมิควร ควรบำรุงหรือมิควร สักแต่นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์แล้วก็เคารพ และบำรุงเสมอกันหมด ความเคารพและบำรุงโดยมิได้เลือกเช่นนั้น ย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดผลร้าย คือเกิดมีคนที่เกียจคร้านเข้าไปบวชใน พระศาสนาโดยรู้สึกว่าหากินได้ง่าย กว่าคนเป็นฆราวาสอยู่ เพราะไม่ต้องทำอะไรนอกจากโกนหัวกับนุ่งเหลืองเท่านั้น ก็ได้รับความเคารพนบนอบ ได้มี

ข้าวกินอิ่มท้อง ได้มีผ้านุ่งห่ม ได้มีเรือนพอพักอาศัย ได้มียารักษาโรคภัยไข้เจ็บ คนที่เข้าไปบวชเพราะเกียจคร้านเกินไปที่จะคงเป็นคฤหัสถ์อยู่เช่นนี้มิได้เป็นอันมาก ก็เพราะคฤหัสถ์โดยมากบำรุงเท่ากับผู้ที่มีความตั้งใจดีแท้จริง มุ่งบำเพ็ญเนกขัมบารมีแท้จริง พระศาสนาจึงกลายเป็นที่อาศัยแห่งผู้ที่ปรารถนาเอาเปรียบแก่เพื่อนมนุษย์โดยได้รับความบำรุงของเพื่อนมนุษย์ฝ่ายเดียวไม่ต้องขวนขวายออกกำลังกาย หรือความคิดเพื่อทำประโยชน์ตอบแทนเลย นอกจากคนเกียจคร้านยังมีคนที่ร้ายกว่านี้อีกจำพวก ๑ คือพวกที่แท้จริงเป็นผู้มีใจทุจริตคิดหากินโดยทางฉ้อโกงหรือแม้ขะโมยเพื่อนบ้าน ซึ่งถ้าแม้จะทำการทุจริตในขณะที่เป็นคนธรรมดาอยู่ก็ไม่ถนัดจึงเอาผ้ากาสาวพัสตร์หุ้มห่อตัว เพื่อปลอมตัวเป็นภิกษุซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไปแล้วและทำการทุจริตต่าง ๆ ได้สะดวกโดยอาศัยความนิยมนับถือแห่งชนทั้งหลาย อันมีอยู่ในผู้ทรงผ้ากาสาวพัสตร์คนจำพวกนี้แท้จริงควรจะนับว่าเป็นคนร้ายอย่างฉกรรจ์ เพราะนอกจากจะเป็นคนลักเพศต้องจัดว่าเป็นผู้ทำลายพระศาสนาพาให้คนคลายความนิยมในพระภิกษุซึ่งปฏิบัติดีนั้นไปด้วย ทั้ง

เป็นผู้เปิดช่องให้ผู้อื่นซึ่งมิได้นับถือพระพุทธศาสนามีโอกาสพูดจาแคะได้ติเตียนพระศาสนาของเราได้ถนัด ทำให้เป็นที่เสื่อมเสียทั่วไปไม่จำเพาะแต่ในส่วนพระพุทธศาสนา ทั้งเป็นที่เสื่อมเสียเกียรติยศแห่งคนไทย ที่นิยมเคารพนับถือและทนุบำรุงคนประพฤติชั่วหลอกลวงโลกเช่นนี้ แท้จริงพวกที่ขะโมยเพศเอาผ้าเหลืองเป็นเครื่องห่มกันตัวและปกปิดความชั่วเช่นกล่าวแล้วนั้นควรนับว่าเป็นผู้ร้ายอย่างชั่วช้าหาควรที่จะกรุณาอย่างใดไม่ เพราะเป็นผู้ที่มิได้ทำคุณประโยชน์อย่างใด คงแต่ให้โทษร้ายเท่านั้น เพราะฉะนั้นคฤหัสถ์ที่บำรุงคนจำพวกนี้ก็เหมือนอุดหนุนโจรให้ปล้นพระศาสนา และอุดหนุนผู้ร้ายที่ทำลายเกียรติคุณของชาติ

เมื่อแลเห็นโทษแห่งการบำรุงคนนุ่งเหลืองโดยไม่เลือกหน้าเช่นนี้แล้วจึงจำจะต้องกล่าวว่า แท้จริงการที่ผู้ประพฤติยกพร่องในหน้าที่แห่งภิกษุยังคงมีอยู่ได้นั้น ต้องนับว่าเป็นคฤหัสถ์ ส่วนยาที่จะแก้นั้น แท้จริงเราทั้งหลายมีอยู่ในมือของเราเองแล้ว แต่หากไม่ใช้ยานั้นเท่านั้น

ยาที่กล่าวนี้คือ การเลือกเคารพและบำรุงแต่ผู้ที่ควรเคารพ และบำรุงแต่จำเพาะพระภิกษุผู้ปฏิบัติควรแก่หน้าที่แห่งพระภิกษุ ตามความที่สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ของเราทั้งหลายได้ทรงตั้งพระหฤทัยไว้ให้กระทำ กล่าวคือ

๑. เป็นผู้ที่ได้ตั้งใจในทางเนกขัม ละฆราวาสวิสัยทิ้งบ้านเรือนและสมบัติเพื่อจะได้กระทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์

๒. เป็นผู้ตั้งใจอุตสาหะเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อให้ยั่งยืนคงอยู่มิให้เสื่อมทราม

๓. เป็นผู้สั่งสอนชักจูงใจแห่งชนให้ประพฤติสัมมาจาริตั้งอยู่ในศีลธรรมรักษาความสุจริตละเว้นทุจจริต เพื่อจะได้ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน

๔. เป็นผู้ที่ประพฤติตนดีงาม เป็นตัวอย่างแก่สามัญชน

๕. เป็นผู้ที่ไม่เอาเปรียบเพื่อนบ้าน ไม่ใช่คอยแต่นั่งรับความบำรุงเปล่า ๆ แล้วและไม่ทำประโยชน์ตอบแทน

ผู้ที่ประพฤติพร้อมด้วยองค์ ๕ เช่นนี้ จึงจะเป็นผู้ที่สมควรได้รับความเคารพและทำนุบำรุงแห่งเราทั้งหลายผู้เป็นอุบาสกและถ้าเราทั้งหลายพร้อมใจกันตั้งใจเสียว่าถ้าใครไม่มีลักษณะ

บริบูรณ์ทั้ง ๕ สถาน คือไม่เป็นพระภิกษุอย่างเคร่งครัดดีจริง แล้วจะไม่ได้รับความเคารพหรือความทำนุบำรุงของเราทั้งหลาย ฉะนั้น เชื่อว่าคงเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาเป็นอันมาก ส่วนคนจำพวกที่เข้าไปบวชเพราะเกียจคร้านนั้น เมื่อรู้สึกว่าการที่เป็นพระภิกษุก็จะต้องมีงานทำหนักอยู่บ้างแล้ว ก็จะต้องเลือกเอาใน ๒ อย่างคืออย่าง ๑ ต้องพยายามขยันทำหน้าที่แห่งพระภิกษุ หรืออีกอย่าง ๑ เมื่อไม่สามารถจะทำหน้าที่แห่งพระภิกษุให้บริบูรณ์ได้ ก็จะได้สึกเสีย ส่วนพวกที่เอาผ้าเหลืองห่อกายเป็นเครื่องกำบังเพื่อหากินโดยทางทุจริตนั้น เมื่อรู้สึกว่าการนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์อย่างเดียวไม่เป็นเครื่องคุ้มตัวได้แล้ว ก็จะได้หลีกเลี่ยงไปให้พ้นหมู่คณะซึ่งตนเข้าไปปลอมอยู่

นี้และเป็นกิจที่ ๑ ซึ่งชาวเราผู้ถือพระพุทธศาสนควรกระทำ เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไป และถ้าเราทั้งหลายนัดกันทำเช่นเดียวกันให้หมด ในไม่ช้าก็คงจะได้เห็นผลดีเป็นแน่แท้

กัณฑ์ที่ ๑๒

ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม

(ทรงแสดง ณ วันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๗)

ประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม

"ธมฺโมหเวรกฺขติ ธมฺมจารึ"

คนสมัยใหม่มีอยู่บ้างบางคน ซึ่งไม่รู้สึกความจำเป็นแห่งการอยู่ในธรรม ที่เป็นเช่นนี้เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ-

ประการที่ ๑ เพราะเข้าใจผิด คิดว่าการที่อยู่ในธรรมเป็นเครื่องแสดงตนเป็นคนแก่วัด เถร "ครึ" หรือสมองเก่า ไม่ถูกแบบคน "สิวิไลซ์" ความเข้าใจผิดอันนี้ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความรู้ตื้นของคน ขาดความพิจารณาและอาศัยความปรารถนาที่จะประพฤติตนให้เป็นคน "สิวิไลซ์" จึงจะต้องตั้งใจเอาอย่างฝรั่งมากที่สุดที่จะเอาอย่างได้ เพื่อทำเช่นนี้ให้ถึงที่คนจำพวกนี้มักทิ้งธรรมะประเพณีซึ่งพ่อแม่ปู่ย่าตายายของตน ได้ถือมาแล้วแต่ก่อนและสั่งสอนตนมา และมุ่งหมายว่าจะถือเอาธรรมะประเพณีของฝรั่งผู้ซึ่งนิยมว่าเป็นมนุษย์จำพวกที่ "สิวิไลซ์"

กว่าชาวเราเองนั้นทีเดียว ความมุ่งมาตรปรารถนาเช่นนี้ ถ้าสามารถจะทำไปให้เป็นผลสำเร็จจริงก็จะไม่สู้กระไรนัก คือถึงแม้ว่าจะทิ้งประเพณีประพฤติธรรมจรรยาอย่างแบบไทย ใช้แบบฝรั่ง ในที่สุดก็คงได้ผลคล้ายคลึงกันนั่นเอง เพราะหลักแห่งธรรมย่อมเหมือนกันหมดทั้งโลก ไม่ว่าในหมู่ชนชาติใดภาษาใด เว้นเสียแต่ที่เป็นคนป่าเท่านั้น แต่เผอิญเป็นเคราะห์ร้ายของชาวเรา ฝรั่งโดยมากซึ่งไทยผู้อยากเป็นศิษย์จะได้พบปะได้โดยใกล้ชิดจริงๆ มักเป็นผู้ซึ่งไม่สมควรที่จะเป็นครูด้วยประการทั้งปวง ฝรั่งที่ออกมาอยู่ในเมืองเรานี้ย่อมมีเป็น ๒ จำพวก คือพวกที่ ๑ เป็นผู้ที่ออกมาอยู่โดยมีกิจธุระ มีเป็นข้าราชการของกรุงสยามบ้าง เป็นพ่อค้าบ้าง อีกพวก ๑ เป็นคนซึ่งจะหาคำอื่นเรียกไม่ได้ดีกว่า "จรจัด" เพราะมักจะเป็นผู้ที่ซัดเซพเนจรมาหลายแห่งแล้ว และอยู่แห่งใดก็ไม่ใคร่จะนาน ฝรั่งจำพวกที่ ๑ กับที่ ๒ นั้น ถึงแม้เป็นฝรั่งด้วยกันก็จริง แต่เขาจะได้คบค้าสมาคมระหว่างกันและกันก็หามิได้ เพราะเขาย่อมถือตนว่าเป็นคนละชั้นกันโดยแท้ทีเดียว จำพวกที่ ๑ มักสมาคมแต่ในหมู่เขาเองและไม่ใคร่จะรับคนไทยเข้าสู่สมาคมของเขา เพราะ

ฉะนั้นไทยเราโดยมากจะได้มีโอกาสรู้ธรรมประเพณีนิยมของเขาเหล่านี้ก็หามิได้ ฝ่ายฝรั่งจำพวกที่ ๒ นั้นย่อมพอใจรับรองไทยเราเข้าสมาคมของเขา ย่อมพอใจให้ไทยเราคบค้าเพราะเป็นทางหาเลี้ยงของเขาโดยแท้ ฝรั่งจำพวกนี้คือพวกที่เป็นเจ้าของโฮเต็ล โรงเหล้าและโรงผู้หญิงนครโสเภณี ซึ่งจำเป็นอยู่เองที่จำต้องแสดงกิริยาอัชฌาศัยดีต่อคนไทย และอย่าว่าแต่คนไทยเลย ต่อให้คนป่าคนดงอะไร ๆ ก็ดี ถ้ามีเงินแล้วเขาก็คบได้ทั้งสิ้น ฝรั่งจำพวกนี้ย่อมไม่ได้รักษาธรรมจรรยาเลย และในหมู่ฝรั่งกันเองเขาก็ดูถูกและเกลียดชัง แต่ฝ่ายคนไทยเราซึ่งตั้งตนเป็นคนสมัยใหม่ขาดความรู้ตื้นลึกหนาบาง สำคัญว่าผิวขาวแล้วเป็นดีเท่ากันหมด เห็นควรเอาเป็นตัวอย่างได้หมด เหตุฉะนี้เมื่อได้ทิ้งประเพณีธรรมจรรยาอย่างที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายของตนเอง ได้สั่งสอนมาแล้วนั้น ก็ฉวยได้แต่แบบแผนของกากฝรั่งมาถือไว้เป็นธรรมแทน จึงได้นิยมความประพฤติสำมะเลเทเมา กินเหล้าเล่นเที่ยวเล่นผู้หญิง [illegible] ประพฤติอันควรแก่คนที่ขึ้นชื่อว่าผู้ดีไม่ [illegible] ๆ เหล่านั้นย่อมใช้การปลิ้น[illegible] ไทยเรา ที่มักเสวนากับฝรั่งจำพวก

นี้ก็พลอยนิยมการพูดปลิ้นปลอกปดโป้ว่าเป็นของดีและฉลาดไปด้วย ตรงกับสุภาษิตว่า "คบพาล ๆ พาไปหาผิด" ดังนี้

ประการที่ ๒ มีคนอยู่จำพวก ๑ ซึ่งสำคัญตนว่าเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้อย่างสมัยใหม่ และรู้จักใช้สมอง ผลแห่งการใช้สมองของคนชนิดนี้ทำให้เขารู้สึกว่า การรักษาศีลธรรมเป็นของที่ไม่สามารถจะกระทำไปได้อีกต่อไปแล้วในสมัยนี้ เพราะเหตุว่าศาสนาเป็นสิ่งซึ่งเขาสอนกันมาเมื่อหลายพันปีล่วงมาแล้ว และตั้งแต่นั้นมาโลกได้เดินเปลี่ยนแปลงเป็นอันมากแล้วจะคงใช้จรรยาซึ่งเหมาะแก่สมัยโน้นเพื่อเป็นหลักแห่งความประพฤติสำหรับสมัยนี้อย่างไรได้ คำพูดเช่นนี้ผู้กล่าวเข้าใจว่าเป็นของใหม่ แต่แท้จริงตั้งแต่เมื่อสามพันปีมาแล้วก็ได้เคยมีคนกล่าวเช่นนี้อยู่แล้วและได้มีคนกล่าวเช่นนี้เป็นลำดับมาจนถึงกาลปัตยุบันนี้ ทั้งคงจะมีผู้กล่าวเช่นนี้ต่อไปอีกจนถึงสมัยบรรลัยกัลป์ ลัทธิไม่เชื่อถือในผลแห่งธรรมะนี้ ย่อมเป็นลัทธิที่มีผู้นิยมตามมาก และเป็นของสะดวกสำหรับผู้ที่ปรารถนาตามใจตนเอง และนึกถึงตนเองมากกว่าผู้อื่น เพราะฉะนั้นต้องจัดว่าเป็นลัทธิแห่งบัณฑิตเก๊ เป็นองค์แห่งมิจฉาทิฏฐิ ความเชื่อผิดโดยแท้

อันที่จริงถ้าแม้จะพิจารณาดูให้ถี่ถ้วนแล้ว ก็คงจะหลีกเลี่ยงความจริงไปไม่ได้เลย กล่าวคือ หลักแห่งธรรมะย่อมเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้อยู่อย่างเดียวในโลก และถึงสิ่งไร ๆ จะเปลี่ยนแปลงไป หลักแห่งธรรมะจะมีเวลาคร่ำคร่าหรือดับสูญไปนั้นก็หามิได้ หลักสำคัญก็มีอยู่อันเดียวที่ตรงว่า "อย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกัน" และบรรดาศาสนาทั้งปวงย่อมมีศีล และคำสั่งสอนในทางธรรมจรรยาเพื่อความปรารถนาอันเดียวนี้เอง เหมือนกันหมด หากจะแตกต่างกันไปก็แต่ด้วยลัทธิทางสั่งสอนเท่านั้น ข้อนี้ย่อมเป็นนิติฐานที่ควรใช้เพื่อพิจารณาปัญหาธรรมทั้งปวง สิ่งใดซึ่งประพฤติไปแล้วจะเป็นผลให้ชนหมู่มากได้รับความเดือดร้อนรำคาญสิ่งนั้นย่อมไม่เป็นธรรม และสิ่งใดซึ่งเมื่อประพฤติไปแล้วจะเป็นผลให้ชนหมู่มากได้รับความสุขและความอยู่ได้โดยสงบ สิ่งนั้นย่อมเป็นธรรม

คนเราถึงแม้ว่าจะเป็นผู้ที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญาสามารถเกินกว่าสามัญชนปานใดก็ดี ที่จะอยู่โดยลำพังตนไม่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของผู้อื่นบ้างเลยนั้นหาได้ไม่ อย่างน้อยก็มีบิดามารดา วงศ์คณาญาติ บุตรภรรยา หรือ

ข้าที่ใช้สอย ซึ่งทำให้ยังเกิดความจำเป็นที่ต้องระลึกถึงประโยชน์และความสุขของผู้อื่นบ้างนอกจากตนเองผู้เดียว ผู้ที่อยู่ด้วยกันได้ก็ต้องอาศัยความผ่อนผันเพื่อความสะดวกแห่งกันและกัน และต้องมีความเชื่อใจซึ่งกัน จึงจะคงอยู่ไปด้วยกันโดยอาการอันยั่งยืนได้ถ้าเมื่อใดขาดเยื่อใยไมตรีแก่กันอย่างที่ว่ามาแล้วนั้นก็ไม่สามารถที่จะอยู่ด้วยกันต่อไปได้แม้แต่สามีภรรยาซึ่งมีเยื่อใยผูกพันธ์กันอยู่ด้วยกามคุณารมณ์สมัครสมพาศกัน เมื่อขาดความผ่อนผันแก่กันหรือขาดความไว้วางใจแก่กันแล้วก็ต้องหย่าร้างกันไป ดังนี้เห็นได้ว่าการตามใจตนเองผู้เดียวย่อมจะมีแต่ผลร้ายหาผลดีมิได้เลย

ฐานแห่งไมตรีในระหว่างบุคคลต่อบุคคลก็ดี คณะต่อคณะก็ดี ชาติต่อชาติก็ดี ย่อมมีอยู่ที่ความไว้วางใจกันนั้นและเป็นปฐม ถ้าไม่มีความไว้วางใจกันแล้ว จะมีความไมตรีต่อกันโดยแท้จริงยั่งยืนไปนั้นหาได้ไม่

ก็ความไว้วางใจนั้น จะมีขึ้นด้วยเหตุใดเล่า ?

ตอบว่า จะมีขึ้นได้โดยแสดงให้ปรากฏว่า มีความตั้งใจดีไม่คิดจะเอาเปรียบและเบียดเบียนเขา หรืออีกนัย ๑ ก็จะกล่าว

ได้ว่าต้องแสดงตนให้ปรากฏว่าเป็นคนสุจริต คือไม่ประพฤติกิจใดซึ่งจะเป็นหนทางให้ร้ายแก่ผู้อื่น ไม่พูดจากลับกลอกหลอกลวง และไม่คิดปองร้าย ผู้ที่ประพฤติได้เช่นนี้โดยสม่ำเสมอนั้นและชื่อว่าสัมมาจารีประพฤติอยู่ในศีลในธรรม ก็เมื่อผู้ที่ประพฤติอยู่ในศีลในธรรมเป็นที่ไว้วางใจผู้อื่นเช่นนี้แล้ว จะว่าการประพฤติอยู่ในธรรมไม่เป็นประโยชน์แก่ตนอย่างไร ? ถึงแม้ว่าจะไม่นึกถึงอื่นไกล เพียงแต่นึกถึงประโยชน์ของตนเองเท่านั้น ก็จะต้องแลเห็นได้แล้วว่าการประพฤติอยู่ในศีลในธรรมเป็นประโยชน์แก่ตนเองเป็นอันมาก เพราะเป็นของที่ทำให้ผู้อื่นเขาเชื่อหน้าถือตา

มีกิจการแผนกใดบ้างหรือ ที่ความไว้วางใจไม่เป็นสิ่งจำเป็น ? ถ้าพิจารณาดูให้ดีคงจะต้องแลเห็นว่า ไม่มีกิจการแผนกใดในโลกที่จะไม่ต้อง อาศัยความไว้วางใจของ ผู้อื่นเช่นในการค้าขาย ผู้ค้าขายคนใดที่ใช้วิธีเอาเปรียบผู้ซื้อ หรือลวงล่อฉ้อโกงต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะค้าขายมีกำไรก็ได้แต่ชั่วแล่น ๑ เท่านั้น เพราะเมื่อใดเขาจับได้เสียแล้วก็ย่อมจะไม่มีผู้ใดทำการค้าขายด้วยอีก และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ถึงแม้ว่าจะไม่ถึงแก่

ความพินาศฉิบหายล่มจมไปทีเดียว ก็คงจะต้องเริ่มต้นพากเพียรหาทางค้าขายอย่างอื่น หรือไปค้าขายในที่อื่นอีก ซึ่งนับว่าเสียประโยชน์และเสียเวลาเป็นอันมากในการที่ต้องตั้งหนึ่งใหม่เช่นนั้น ถ้าได้เริ่มใช้วิธีค้าขายโดยสุจริตและคงดำเนินไปโดยสุจริตแล้วก็ย่อมจะได้รับความไว้วางใจแห่งผู้ซื้อ หรือผู้ทำการร่วมตลาด ย่อมมีหนทางที่สามารถจะตั้งตนอยู่โดยมั่นคงได้ และถึงแม้ว่าจะไม่ได้เงินทองมามากมายโดยรวดเร็วเท่าทางลวงล่อฉ้อโกงก็ดี แต่กำไรย่อมจะมีมาเสมอไม่ขาดเปรียบเหมือนน้ำซึ่งไหลแม้แต่ทีละหยาด ถ้าไหลเสมอมิได้ขาดในไม่ช้าก็เต็มภาชนะดังนี้ อังกฤษเขาจึงได้กล่าวเป็นสุภาษิตไว้ว่า "ความสุจริตเป็นอุบายดียิ่งยวด" และสุภาษิตอันนี้ย่อมใช้ได้ทั่วไปไม่ว่าจะทำกิจการใด ๆ ในโลกนี้

ส่วนในทางราชการ ก็ย่อมจะชอบใช้คนที่ประพฤติสัมมาจารีมีศีลธรรมเหมือนกัน ข้อนี้เป็นที่น่าอัศจรรย์ที่ยังมีบุคคลบางจำพวกเข้าใจไม่ได้เลย ถ้าเข้าใจข้อนี้โดยแจ่มแจ้งแล้วก็คงจะไม่ต้องได้ยินเสียงบ่นอยู่เนือง ๆ ว่า คนมีสติปัญญารัฐบาลท่านไม่ชุบเลี้ยง แท้จริงผู้กล่าวเช่นนี้ย่อมจะลืม (หรือแกล้งทำลืม

เสีย) ว่า เป็นความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องพยายามเลือกเฟ้นคนที่ดีจริง ๆ ไว้ใช้ในราชการ คำว่า "คนดีจริง ๆ" จะแปลแต่เพียงว่ามีวิชาความรู้ดี หรือเฉลียวฉลาดดี เท่านั้นหาเพียงพอไม่ ย่อมจะต้องมุ่งไปถึงผู้ที่ชนทั่วไปนิยมว่าเป็นคนดีโดยรอบตัวด้วย เมื่อในพณิชยการต้องการความไว้วางใจเชื่อถือแห่งชนทั้งหลายเป็นที่ตั้งแล้ว ในราชการจะไม่ต้องการเช่นนั้นบ้างหรือ? ต้องเข้าใจว่ารัฐบาลต้องการคนใช้ ที่เป็นที่ควรไว้วางใจได้มากกว่าพณิชยการเสียอีก การกดขี่ข่มเหงอาณาประชาชนไม่มีหนทางใดที่จะร้ายไปกว่าการมอบอำนาจไว้ในมือ ผู้ที่ไม่สมควรจะเป็นที่ไว้วางใจ คนถึงจะมีวิชาเป็นบัณฑิตแก้วพิเศษปานใดก็ดี ถ้าไม่เป็นผู้ที่ประพฤติสัมมาจารีอยู่ด้วยแล้ว จะหวังให้ได้รับความไว้วางใจแห่งอาณาประชาชนหาได้ไม่ เพราะฉะนั้นในราชการจึ่งปรารถนาบุคคลเช่นนั้นน้อยกว่าคนที่มีภูมิความรู้ต่ำแต่ประพฤติตนดี จริงอยู่ผู้ที่ประพฤติตนไม่สู้จะดี บางทีก็ได้มีโอกาสตะเกียกตะกายขึ้นไปได้รับหน้าที่ใหญ่ ๆ ในราชการได้ แต่บุคคลชนิดนี้ก็เหมือนพ่อค้าผู้ลวงล่อฉ้อโกงผู้ซื้อและผู้ขายร่วมตลาด คือจะได้ดีก็ไปได้ชั่วแล่น ๑ เท่านั้น จะได้มั่นคงอยู่

ในตำแหน่งหรือยศถาบรรดาศักดิ์ก็หามิได้ ดังมีพยานปรากฏอยู่หลายรายแล้วมิใช่หรือ ?

อนึ่งเมื่อบุคคลจะหาบ่าวไว้ใช้ในบ้าน ก็ต้องเลือกสรรผู้ที่ประพฤติดีเรียบร้อยไม่เป็นนักเลงสุรายาเมา หรือเล่นเบี้ยเล่นผู้หญิงเป็นนิตย์ จึงจะไว้วางใจใช้สรอยสนิทสนมได้แท้จริงมิใช่หรือ ? ที่ต้องเลือกเช่นนี้เพราะเหตุไรเล่า ? การกินเหล้าเมายาหรือเล่นเบี้ยเล่นผู้หญิง แท้จริงก็เป็นส่วนตัวของบ่าวนั้นเอง ไม่เกี่ยวแก่ส่วนการงานที่เขากระทำให้แก่เราผู้นายเลย แต่เหตุใดเราจึงจะไปห้ามเขาเล่า? ก็เพราะเรากลัวอยู่ว่าเขาจะทำการงานไม่ดี หรือถึงแก่เสื่อมเสีย หรือกลัวว่าถ้าไม่มีเงินจะใช้ก็จะหยิบฉวยเอาของนาย ซึ่งจะพลอยให้นายต้องเสียทรัพย์ไปด้วยเปล่า ๆ ทั้งถ้าบ่าวเป็นคนเหลวไหลเป็นนักเลงสำมะเลเทเมา ก็เสียชื่อถึงนายด้วยมิใช่หรือ ? ก็เมื่อบุคคลซึ่งรักชื่อเสียงของตนไม่พอใจใช้บ่าวที่ประพฤติไม่ดีดังกล่าวมาแล้วนั้น เหตุใฉนเล่าจะเกณฑ์ให้รัฐบาลใช้คนที่ไม่พยายามจะประพฤติสัมมาจารี ? รัฐบาลก็ต้องรักษาเกียรติคุณชื่อเสียงเหมือนกัน และยิ่งกว่าบุคคลอีกด้วยซ้ำ เหตุฉะนี้ถึงแม้ว่าความประพฤติสำมะเลเทเมา

จะแก้ว่าเป็น "การส่วนตัว" ก็ตามที แต่ฝ่ายรัฐบาลจะทำไม่รู้ไม่เห็นเสียนั้นย่อมไม่ได้อยู่เอง เพราะรัฐบาลต้องการให้มหาชนไว้วางใจในกิจการที่รัฐบาลจะกระทำเพื่อหิตะนุหิตประ-โยชน์ของเขาทั้งหลาย และถ้าใช้คนที่ไม่สมควรจะไว้วางใจได้ทุกสถานแล้ว ก็เหมือนทำลายความไว้วางใจซึ่งปรารถนานั้นลงเอง ข้อนี้ผู้ที่ต้องออกจากราชการเพราะความประพฤติไม่ดีย่อมจะลืมเสีย (หรือแกล้งทำลืม) แล้วจะเที่ยวบ่นและชักชวนให้คนอื่นมีความสงสารตนว่าเป็นคนที่มิได้รับความยุติธรรม แต่ถ้าคนทั่ว ๆ ไปพิจารณาเหตุผลจนเข้าใจความปรารถนาแห่งรัฐบาลดังได้แสดงมาแล้วนั้น ก็คงจะไม่ฟังเสียงผู้ที่ถูกไล่ออกเพราะความประพฤติชั่วของตัวเอง และเมื่อไม่มีคนฟังและไม่ได้รับความสงสารแล้วบุคคลจำพวกนั้นก็จะพูดน้อยลง ทั้งการถูกไล่ออกก็จะเป็นการลงโทษอันเป็นประโยชน์ได้แท้จริง เป็นข้อควรกลัวแห่งผู้ที่ยังคงอยู่ในราชการนั้นด้วย

ถ้าแม้จะพิจารณาดูโดยแท้จริง หรือเดาก็โดยไม่ผิดได้ คือถึงแม้ผู้ที่บ่นอวดดีเรื่อง "การส่วนตัว" นั้นเองก็ดี ในใจของตนย่อมรู้อยู่ว่าความประพฤติของตนนั้นผิด แต่ในขณะเมื่อ

ยังอยู่ในราชการนั้น สำคัญผิดคิดไปเสียว่า จะไม่มีใครเขาจับได้ เพราะถ้าทำการงานคืออยู่ แล้ว ก็คงจะไม่มีเจ้าขุนมูลนายผู้ใดจ้ำจี้จ้ำไชไปถึงความประพฤติส่วนตัว ความคิดอันนี้เองทำให้ยัง-เกิดความเหลิง เพลินไปในความเชื่อถือตนเอง ก็ประพฤติตามใจตนเองมากขึ้นทุกทีจนมีผลให้ตนทำการงานในหน้าที่บกพร่องไปแต่โดยตนเองหารู้สึกตนไม่ ความบกพร่องนั้น ๆ มีมากขึ้นทุกที จนในที่สุดเหลือที่ผู้บังคับบัญชาจะละเลยเสียได้ต้องทักท้วงตักเตือนขึ้น ซึ่งถ้ารู้สึกตัวกรั้งตัวให้หยุดได้เหมือนนายสารถีรั้งม้าซึ่งจะพาหัวไว้ได้ก่อนที่จะเป็นอันตราย แต่ถ้ามีความเหลิงและทนงในความฉลาดของตนมากอยู่เพิกเฉยเสียไม่ฟังคำตักเตือน ก็เหมือนสารถีที่ปล่อยให้ม้าพาหัวไปจนตกเหวรถหักไปจนป่นปี้เท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้บังคับบัญชาซึ่งยังมีความปรานีอยู่ ก็มักจะใช้วิธีให้ออกจากราชการ เพื่อความประสงค์จะให้เป็นการเงียบหายไป แต่โดยมากหาเป็นเช่นปรารถนาไม่ เพราะผู้ที่ออกจากราชการนั้นไม่รู้สึกประโยชน์อันแท้จริงของตน มัวนึกถึงแต่การที่จะแก้หน้าของตนเท่านั้น จึงพูดเพ้อเจ้อไปต่าง ๆ ตามที่ได้ยินและได้เห็นในหนังสือพิมพ์มามากกว่ามากจน

น่าเบื่อเต็มทีอยู่แล้ว แต่การพูดเพ้อเจ้อเช่นนี้ มีประโยชน์จริงจังอย่างไรบ้างหรือ? ถ้าพิจารณาดูให้ดีจะต้องเห็นว่า ไม่มีประโยชน์ ทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟังเพราะใช่ว่าการที่พูดเช่นนั้นจะบันดาลให้ผู้พูดได้กลับเข้ารับราชการอีกก็หามิได้เลย และถึงในหมู่สามัญชนก็มีเป็นส่วนน้อย ที่ใยดีใน ถ้อยคำของบุคคลเช่นนั้น เพราะเมื่อใครได้รู้เห็นความ ประพฤติอันไม่ดีของผู้พูดนั้นแล้ว ก็ย่อมจะสิ้นความสงสารอยู่เอง ดังนี้ก็เป็นอันวนกลับเข้ามารอยเดิมอีก คือ ผู้ที่จะได้รับความสงสารของชนหมู่มากต้องเป็นที่ผู้ประพฤติสัมมาจาริแต่ซึ่งได้รับความทุกข์โดยไม่ควรที่จะได้รับ

เมื่อกล่าวมาโดยสังเขปเพียงเท่านี้แล้ว ก็พอจะให้เห็นได้แล้วว่าการประพฤติอยู่ในธรรมเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ประพฤติปานใด ไม่เลือกว่าจะเป็นผู้ประกอบกิจธุระในทางใด

ส่วนผู้ที่กระทำการในหน้าที่นักรบ บางคนเขาก็กล่าวว่าจะประพฤติอยู่ในทางธรรมไม่ได้อยู่เองแล้ว โดยเหตุที่กิจธุระโดยตรงซึ่งจะต้องกระทำก็คือ การฆ่าคน ซึ่งเป็นของผิดด้วยศีลองค์ที่ ๑ ของพระพุทธศาสนาอยู่แน่แท้แล้ว, เพราะฉะนั้นนักรบก็เป็นอันถือศีลไม่ได้อยู่เองแล้ว ข้อนี้ผู้ที่แลดูพระพุทธ

ศาสนาโดยเผิน ๆ ชอบหยิบยกเอามาพูด และชาวเราที่แสดงตนเป็นพุทธศาสนิกชนก็พลอยอื้ออกับเขาไปด้วย แท้จริงพระพุทธเจ้าของเราย่อมทรงเข้าพระทัยอยู่ดี ว่าการป้องกันชาติบ้านเมืองเป็นความจำเป็นโดยแท้ และผู้ที่มีหน้าที่กระทำกิจการเช่นนั้นจะนับว่าเป็นบุคคลที่ประกอบการเลี้ยงชีพโดยไม่ชอบธรรมนั้นหามิได้ ข้อที่ควรอ้างเป็นพยานได้มีอยู่หลายประการ เพียงพอที่จะแสดงให้เห็นได้ว่า การรบเพื่อป้องกันชาติบ้านเมืองไม่เป็นข้อที่พระพุทธองค์ทรงห้ามปรามเลย ถ้าทรงห้ามปรามหรือแม้ไม่ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ที่ไหนเลยจะทรงบังคับให้ทหารซึ่งหนีออกจากกองทัพของพระเจ้าพิมพิสารเข้าไปอุปสมบทนั้น สึกออกไปเข้ารับราชการในกองทัพตามเดิม ทั้งในพระวินัยบัญญัติก็มีคำอนุญาตไว้ชัดเจน ให้พระภิกษุไปกับกองทัพได้เพื่อกระทำกิจเทศนาสั่งสอนทหาร คงมีขีดขั้นอยู่แต่เพียงว่าไม่ให้อยู่ในกองทหารติด ๆ กัน กินกว่า ๗ ราตรีเท่านั้น อีกประการ ๑ พระสงฆ์ประน้ำมนต์ธงชัยและทหาร กับทั้งลงเลขยันตร์ในเครื่องรางต่าง ๆ เป็นแบบธรรมเนียมมีติดต่อมาตั้งแต่พุทธกาลจนถึงทุกวันนี้

ถ้าพระพุทธองค์ไม่ทรงพอพระทัยในกิจเช่นนี้ จะได้มีข้อห้ามไว้ในพระวินัยบัญญัติแล้วหรือ ?

แท้จริงความประสงค์ ที่พระพุทธองค์ทรง ห้ามการ ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้น คือทรงหวังตัดความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยใช้กำลังหรือเครื่องประหารข่มเหงผู้ ซึ่งขัดใจ แต่จะได้ทรงมุ่งให้กินความไปถึงการต่อสู้ ป้องกันตัวหรือป้องกันชาติบ้านเมืองก็หามิได้ เพราะฉะนั้นผู้ ที่เข้าใจว่าค่าที่เป็นทหารแล้วก็เหมือนเป็นผู้ ที่จำเป็นต้องอยู่ภายนอกพระพุทธศาสนาแล้วดังนี้ นับว่าเข้าใจผิดเป็นอันมาก การประพฤติตนอยู่ในศีลในธรรมไม่ขัดแก่การเป็นทหารเลย แต่ตรงกันข้ามกลับจะทำให้เป็นผู้ ที่สมควรได้รับความไว้วางใจยิ่งขึ้น เพราะทหารเป็นผู้ รับมอบให้ถืออาวุธอยู่ในมือ ถ้าเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในศีลธรรมแล้วก็อาจจะใช้อาวุธนั้น เป็นเครื่องมือข่มเหง คะเนงร้าย ให้มหาชนได้รับความเดือดร้อนเป็นที่สุด เหตุฉะนี้ทหารผู้ ที่ประพฤติผิดด้วยคลองธรรมหรือผิดด้วยพระราชกำหนด กฎหมายแผ่นดินซึ่งมีธรรมเป็นนิติฐานนั้นแล้ว ท่านจึงต้องเอาโทษ ลงอาญาหนักกว่าพลเรือนและเพราะเหตุนี้เองทหารผู้ประพฤติตนไม่ดีท่านจึงไม่ให้คงอยู่ในราชการ เพราะ

เป็นผู้ที่ไว้ใจให้ถืออาวุธหรือบังคับบัญชาคนที่ถืออาวุธต่อไปไม่ได้แล้ว

ดังนี้จึงเห็นได้ว่า การอยู่ในธรรมนั้น เป็นของสำคัญสำหรับทหาร และเป็นประโยชน์แก่ผู้ประพฤตินั้นเองโดยแท้ เพราะฉะนั้นขอผู้ที่รับราชการเป็นทหาร และหวังความมั่นคงและความเจริญในราชการ จงอย่าได้หลงเชื่อถือผู้ที่กล่าวว่าทหารไม่ต้องอยู่ในศีลธรรมนั้นเลยเป็นอันขาด

ข้อความที่ได้แสดงมาแล้ว ก็คงจะเพียงพอที่จะแนะให้ผู้มีปัญญาตรองเห็นตามได้แล้วว่าการที่ประพฤติเป็นประโยชน์แก่บุคคลที่ประพฤติเองนั้นฉันใด แต่นอกจากผลดีที่พึงมีแก่บุคคลผู้ประพฤติเอง ย่อมมีผลต่อไปถึงคณะซึ่งบุคคลผู้นั้นเป็นสมาชิกอยู่ด้วย คือประการ ๑ ทำให้สมาชิกต่อสมาชิกได้อยู่ด้วยกันได้โดยผาสุก ไม่ต้องมัวคอยระวังป้องกันภัยซึ่งจะมีมาจากการทำร้ายกันเอง อีกประการ ๑ ย่อมทำให้ชื่อเสียงของคณะนั้นดี คือคณะใดมีสมาชิกเป็นคนดีอยู่ทั่วๆกัน คณะนั้นย่อมจะเป็นที่ไว้วางใจแห่งชนต่างคณะซึ่งจะต้องกระทำกิจการติดต่อกัน หรือต้องพึ่งพาอาศัยในบางคราวบางสมัย

ความมีสมาชิกดีมีประโยชน์แก่คณะฉันใด ความมีพลเมืองดีย่อมเพิ่มพูนเกียรติคุณของชาติบ้านเมืองฉันนั้น ความไว้วางใจแห่งผู้อื่นก็ย่อมเป็นสิ่งพึงปรารถนาแห่งชาติไม่ผิดอะไรกับบุคคลเลย ชาติใดไร้ธรรมสุจริต เอากำลังวังชาเที่ยวข่มเหงคะเนงร้ายเพื่อนบ้าน ถึงแม้ผู้มีกำลังจะได้ชัยชำนะก็ดี แต่จะได้รับความสรรเสริญของโลกนั้นหามิได้ฝ่ายชาติผู้รักษาสัตยธรรมสุจริต ถึงแม้ว่าจะถึงแก่ปราชัยพ่ายแพ้แก่ผู้ที่มีกำลังมากกว่าก็มิได้เสียเกียรติคุณเลยจนนิดเดียว ส่วนชาติใดที่ใช้กำลังโดยปราศจากธรรมเที่ยวประหัสประหารเพื่อนบ้าน เบียดเบียนเขาให้ได้รับความเดือดร้อนเพราะยุทธภัยถึงแม้ว่าจะมีชัยก็ไม่อยู่ยงไปได้นานปานใด อย่าแลดูห่างไกลไปเลย แลดูแต่ข้างบ้านเราเองก็พอแล้ว ชาติใหญ่ที่เคยเป็นศัตรูขันสู้กับชาติไทยเรามาแต่ก่อน เคยกดขี่ข่มเหงและหาเหตุก่อการสงครามกับไทยเราโดยปราศจากทางธรรมมาแล้วนั้น ในเวลานี้เป็นอย่างไรบ้าง? ชาติจีนซึ่งเคยเป็นนายของชาวเราเมื่อสองพันปีล่วงมาแล้วนั้น ชาติขอมที่เคยทำความคับแค้นให้แก่เราจนเลือดตากระเด็น และพวกพม่ารามัญซึ่งเคยมาข่มเหงชาวเราให้ได้รับความเจ็บทั้งกาย

และไม่เหลือที่จะพรรณนา ชาติทั้งสามนี้ในเวลานี้เป็นอยู่อย่างไร ๆ ที่มีหูมีตาก็ย่อมจะทราบอยู่เองแล้ว ส่วนชาติไทย ซึ่งสำหรับ แต่ถูกเพื่อนบ้านข่มเหงมาแทบไม่ขาด สามารถรักษาชาติของเราให้เป็นไทยอยู่ได้จนถึงบัดนี้ไม่ใช่เพราะเราตั้งอยู่ในธรรมสุจริตหรือ? ผู้ที่เคยนิยมยกย่องลัทธิว่า "กำลังคือธรรม" ดังนี้ได้ตกต่ำรับความอัปประยศอดสู เสียความเป็นไทแห่งชาติไปแล้ว เห็นปรากฏแก่ตาเช่นนี้ ยังจะว่าไม่มีบุญมีกรรมอีกหรือ?

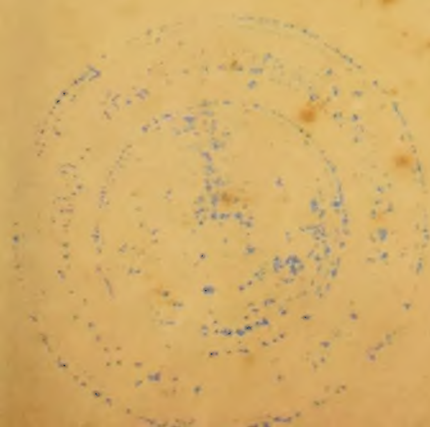
เหตุฉะนี้คนไทยซึ่งรักชาติไทยจริง ควรที่จะต้องตั้งหน้าบำเพ็ญเพียร ช่วยกันรักษาธรรม แห่งชาติเราให้ มั่นคงอยู่ต่อไป และอาศัยเหตุที่คนไทยทุกคน ๆ เป็นส่วน ๑ แห่งชาติไทย จึงจำเป็นที่จะต้อง ต่างคนต่างประพฤติสัมมาจาริ รักษาธรรม สุจริตเพื่อประโยชน์แห่งชาติของเราทั้งหลาย ขอจงเข้าใจเสียเถิดว่าชาติใดมี พลเมืองที่ ประพฤติอยู่ใน ทำนองคลอง ธรรมมาก ที่สุดชาตินั้นและเป็นชาติที่ "สิวิไลซ์" แท้จริงความ "สิวิไลซ์" จะอยู่ที่การแต่งกายเอาอย่างฝรั่งหรือเอาความประพฤติสำมะเลเทเมาของฝรั่งไพร่มาเป็นแบบแผนนั้นหามิได้ ชาติที่เข้าใจผิดคิดเห็นเช่นนี้ก็มีอยู่แล้วเหมือนเป็นตลกอยู่ในท่ามกลางสมาคมแห่ง

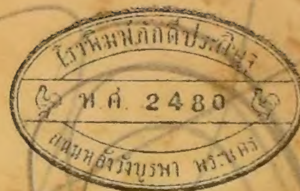
นานาประเทศอยู่แล้ว ไม่ควรที่ชาติไทยเราจะเข้าไปเป็นตลกกับเขาด้วยอีกราย ๑ เลย ธรรมะประเพณีที่ไทยเราได้เคยใช้เป็นเครื่องคุ้มครองใจของเราทั้งหลายมีอยู่แล้วอย่างไร เมื่อเรายังมิได้พบปะธรรมะประเพณีที่รุ่งเรืองดียิ่งไปกว่าที่เราจะรู้ได้จากพระพุทธศาสนาของเราแล้ว ก็หาควรที่จะละทิ้งของเดิมของเราเสียไม่

ขอคนไทยทั้งหลาย ที่อยากเห็นความเจริญรุ่งเรืองแห่งชาติไทย จงตั้งใจปฏิบัติกิจการทั้งปวงให้อยู่ในทำนองคลองธรรม ให้ชาติของเราและตัวของเราทุกคนได้อาศัยธรรมเป็นเครื่องป้องกันสรรพภยันอันตรายสมด้วยพระพุทธภาษิตว่า:-

"ธรรมย่อมคุ้มครองผู้ที่ประพฤติเป็นธรรม," อันเป็นสุภาษิตซึ่งแสดงความจริงทั้งสำหรับบุคคล ทั้งสำหรับคณะ ทั้งสำหรับชาติ ดังได้แสดงมาพอเป็นสังเขปแล้วนั้น.

นายเฉลิม พันธุ์ภักดี ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา
เลขที่ ๒๐ โทร ๒๐๗๑๕ พ.ศ. ๒๕๐๐